

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR
KURUMU'NDA GÖREV YAPAN DİYANET İŞLERİ
BAŞKANLIĞI PERSONELİNİN DİN VE DEĞERLER
EĞİTİMİ FAALİYETLERİNE DAİR BİR İNCELEME:
İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

FATMA NUR KALKAVAN

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR
KURUMU'NDA GÖREV YAPAN DİYANET İŞLERİ
BAŞKANLIĞI PERSONELİNİN DİN VE DEĞERLER
EĞİTİMİ FAALİYETLERİNE DAİR BİR İNCELEME:
İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

FATMA NUR KALKAVAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi EMİNE KESKİNER

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı:	Fatma Nur Kalkavan
Ana Bilim Dalı:	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı:	Din Eğitimi
Tez Danışmanı:	Dr. Öğr. Üyesi Emine Keskiner
Tez Türü ve Tarihi:	Yüksek Lisans- Eylül 2020
Anahtar Kelimeler:	Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Hizmetleri, Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü

ÖZET

YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU'NDA GÖREV YAPAN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI PERSONELİNİN DİN VE DEĞERLER EĞİTİMİ FAALİYETLERİNE DAİR BİR İNCELEME: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ

Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumu dini konularda aydınlatmak amacıyla Türkiye’de yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürüten resmî kurumdur. Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı bugün değişen din anlayışlarının ve yaşam standartlarının etkisiyle din hizmeti sunmaya görevli olduğu toplumun bütün kesimlerine ulaşabileceği faaliyetleri yürütmek adına çeşitli adımlar atmıştır. Çağın ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurulmasıyla birlikte özellikle 2010 yılından itibaren din hizmetlerinde meydana gelen değişiklikler dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Başkanlığın gündən güne çeşitlenen çalışmaları arasında yer alan Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü’nde sürdürdüğü Din ve Değerler Eğitimi faaliyetleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu’nda (KYK) gerçekleştirdiği din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin betimsel olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda ilgili personel ve KYK yurtlarında barınan üniversite öğrencileriyle nitel bir araştırma yürütülmüştür. İstanbul ili kapsamında tespit edilen yurtlarda görev yapmış ve yapmakta olan 12 personel ile ve görüşme gerçekleştirilen personelle iletişim halinde bulunan 20 öğrenci ile yarı yapılandırılmış mülakat soruları sorulmak suretiyle derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle Başkanlık personelinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin belirli öğrenciler tarafından talep gördüğü söylenebilir. Şehir dışından gelen öğrencilerin, özellikle ailelerinden ayrıldıkları ilk yıl içerisinde daha çok rehberliğe ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Ancak uygulamaya olan ilginin canlı tutulması ve beklentilere cevap verebilmesi amacıyla uygulamanın içerik ve nitelik bakımından gençlerin görüş ve önerilerini de göz önünde bulundurarak geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname:	Fatma Nur Kalkavan
Field:	Philosophy and Religious Sciences
Program:	Religious Education
Supervisor:	Asst. Prof. Dr. Emine Keskiner
Degree Awarded and Date:	Master's Degree- June 2020
Keywords:	Presidency of Religious Affairs, Religious Services, Credit and Dormitories General Directorate

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE RELIGIOUS AND VALUES EDUCATION ACTIVITIES OF THE PERSONNEL OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS IN HIGHER EDUCATION CREDIT AND DORMITORIES INSTITUTION (KYK): THE CASE OF ISTANBUL PROVINCE

The Directorate of Religious Affairs is the official institution that implements common religious education activities in Turkey in order to enlighten society on religious issues. Within this scope, the Presidency of Religious Affairs has taken various steps in order to carry out activities that can reach all segments of the society where it is tasked to provide religious services with the effect of changing religious understandings and living standards. Considering the needs of the age, especially the changes since 2010 in religious services have drawn attention. In this study, the Religious and Values Education activities carried out in the General Directorate of Credit and Dormitories Institution, which is among the activities of the Presidency that have diversified from day to day, were discussed. In this context, it is aimed to evaluate the religious and values education activities carried out by the personnel of the Directorate of Religious Affairs in Higher Education Credit and Dormitories Institution (KYK). In line with this goal, a qualitative study was conducted with the relevant staff and the university students residing in KYK dormitories. By asking semi-structured interview questions, in-depth interviews have been conducted with 12 staff members who worked/have been working in dormitories within the province of Istanbul and 20 students who were in contact with the interviewed staff. Based on the data obtained, it can be said that the activities carried out by the Presidency personnel are demanded by certain students. It has been determined that students coming from outside the city need more guidance, especially in the first year they leave their families. However, it is thought that the application should be developed by taking into account the opinions and suggestions of the young people in terms of content and quality in order to keep the interest in the application alive and to meet the expectations.

ÖNSÖZ

Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumu dini konularda aydınlatmak amacıyla Türkiye’de yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürüten resmî kurumdur. Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı bugün değişen din anlayışlarının ve yaşam standartlarının etkisiyle din hizmeti sunmaya görevli olduğu toplumun bütün kesimlerine ulaşabileceği faaliyetleri yürütmek adına çeşitli adımlar atmıştır. Bu çalışma kapsamında Kredi ve Yurtlar Kurumu bünyesinde verilen din ve değerler eğitimi incelendi. Araştırma kapsamında KYK’da görevli Başkanlık personeli ve ilgili personelle iletişimde olan öğrencilerle uygulamanın değerlendirilmesi amacıyla görüşmeler gerçekleştirildi. Bu çalışma ile din eğitimi alanında değinilmemiş bir konuyu ele almak ve ileride din ve değerler eğitimi alanında yapmayı düşündüğümüz çalışmalara zemin oluşturmak amaçlanmıştır.

Öncelikle lisans yıllarımdan itibaren akademik hayatımdaki serüvenime rehberlik eden, her alanda tecrübelerinden istifade ettiğim, desteğini her zaman hissettiğim kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Emine Keskiner’e çalışmalarında bana sağladığı katkılar için teşekkürü borç bilirim. Hayatımdaki ilk öğretmene, değerli babam Selim Kaya’ya beni ilimle tanıştırdığı, okumayı sevdirdiği, her zaman elimden tuttuğu ve örnek olduğu için minnettarım. Yetişmemde büyük emekleri olan ve desteklerini esirgemeyen anneme ve kardeşlerime, bu çalışmayı yapma sürecinde bana maddi-manevi her yönden yardımcı olan değerli kayınvalideme ve kayınpederime saygı, sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Gerek tezi yazma sürecinde gerekse veri toplama sürecinde pek çok değerli hocamın ve yakınımın katkısı oldu. Prof. Dr. Ahmet Koç’a, Prof. Dr. Nurullah Altaş’a, Doç. Dr. Muhammet Fatih Genç’e, Dr. Öğr. Üyesi Umut Kaya’ya, Hatice Kaya’ya araştırma sürecinde sağladığı katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Son olarak kıymetli eşim Dr. Hakan Kalkavan’a, teşekkür ederim, her şey için.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
1. GİRİŞ	1
2. TEORİK ÇERÇEVE	14
2.1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ	14
2.1.1. 1924-1950 Yılları Arasında Meydana Gelen Gelişmeler.....	15
2.1.2. 1982-2010 Yılları Arasında Meydana Gelen Gelişmeler.....	17
2.1.3. 2010 Yılından Günümüze Meydana Gelen Gelişmeler.....	21
2.2. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN HİZMET ALANLARI	25
2.2.1. Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri.....	29
2.2.1.1. Aile ve Dini Rehberlik Hizmetleri	30
2.2.1.2. Manevi Destek Hizmetleri.....	31
2.2.1.2.1. Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	32
2.2.1.2.2. Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti	34
2.2.1.2.3. Sosyal Hizmet Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	35
2.2.1.3. Gençlik Hizmetleri Kapsamında Gençlik ve Spor Bakanlığı ile İş Birliği, Diyanet Okuma Salonları	40
2.3. YÜKSEK ÖĞRETİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU	43
2.3.1. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Tarihsel Gelişimi	43
2.3.2. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Faaliyet Alanları ve Hizmetler	44
2.3.3. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurum Kültürü	46
3. DİN VE DEĞERLER EĞİTİMİNE YÖNELİK BULGULAR	49
3.1. UZMAN PERSONELDEN ELDE EDİLEN BULGULAR	49
3.1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın KYK Yurtlarında Görevli Personeline Yönelik Faaliyetleri.....	49
3.1.1.1. Görevlendirme Süreci	49
3.1.1.2. Hizmet İçi Eğitim	51
3.1.1.3. Tecrübe Paylaşımı Toplantıları	53
3.1.2. Başkanlık Personelinin Özel Alan Yeterlikleri.....	55
3.1.2.1. Hedef Kitleden Haberdar Olma	56
3.1.2.2. Etkin Dil ve İletişim Tekniklerini Kullanma	58
3.1.2.3. Problem Çözme Becerisine Sahip Olma	61
3.1.2.4. Kendini Geliştirme	63
3.1.3. İlgili Personelin Amaç ve Hedefleri.....	64
3.1.4. Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetleri.....	68
3.1.4.1. KYK'nın Yurtları İçindeki Faaliyetler	68
3.1.4.1.1. Atölyeler	68
3.1.4.1.2. Özel Gün ve Geceler	73
3.1.4.1.3. Bireysel Görüşmeler	75
3.1.4.1.3.1. Dini Konularla İlgili Görüşmeler	75
3.1.4.1.3.2. Kişisel Konularla İlgili Görüşmeler	78

3.1.4.2. KYK'nın Yurtları Dışındaki Faaliyetler.....	80
3.1.5. Gençlerin Uygulamaya Yaklaşımıyla İlgili İzlenimler.....	82
3.1.6. Sahada Yaşanan Zorluklar, Çözüm Yolları ve Uygulamanın Geliştirilmesine Yönelik Öneriler.....	84
3.2. ÖĞRENCİLERDEN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	91
3.2.1. Personele Dair Görüş ve Düşünceler.....	91
3.2.1.1. Bireysel Görüşmeler	92
3.2.1.1.1. Dini Konularla İlgili Görüşmeler	93
3.2.1.1.2. Kişisel Konularla İlgili Görüşmeler	94
3.2.1.2. Bireysel Görüşmeler Hakkında Geri Bildirim	96
3.2.2. Faaliyetlere Dair Görüş ve Düşünceler	101
3.2.2.1. Faaliyetlerden Haberdar Olma	101
3.2.2.2. Faaliyetler Hakkında Geri Bildirim.....	105
3.2.3. Öğrencilerin Önerileri	108
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	117
EK-1: DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI İSTANBUL İL MÜFTÜLÜĞÜ İZİN BELGESİ.....	124
EK-2: KATILIMCI PERSONELİN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ	125
EK-3: KATILIMCI ÖĞRENCİLERİN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ.....	126
KAYNAKÇA.....	127

KISALTMALAR

AÇSHB	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ADRB	Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı
Başkanlık	Diyanet İşleri Başkanlığı
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
ÇODEM	Çocuk Destek Merkezleri
DEM	Değerler Eğitimi Merkezi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	Editör
GSB	Gençlik ve Spor Bakanlığı
KYK	Kredi ve Yurtlar Kurumu
md.	Madde
MYK	Mesleki Yeterlik Kurumu
No.	Numara
s.	Sayfa
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
sy.	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

21. yüzyılda toplumda meydana gelen hızlı değişim ve dönüşümler, tarihsel düzlemde mescit merkezinde başlayan din eğitimi faaliyetlerinin bugün farklı bağlamlarda değerlendirilmesine sebep olmuştur.¹ Diğer taraftan dünya genelinde sürekli eğitim, hayat boyu eğitim, online/uzaktan eğitim ve okulsuz toplum konuları kapsamında değişen eğitim ihtiyaçları tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye’de yaygın din eğitimi faaliyetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı bugün değişen din anlayışlarının ve yaşam standartlarının etkisiyle din hizmeti sunmakla görevli olduğu toplumun bütün kesimlerine ulaşabileceği faaliyetleri yürütmek adına çeşitli adımlar atmıştır. Özellikle 2010 yılından itibaren çağın ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurulmasıyla din hizmetlerinde meydana gelen değişiklikler dikkat çekmektedir.

Toplumda yaşanan gelişmeler farklı kültürel grupların birbirleriyle paylaşımında bulunmasına olanak tanımış, bu durum ise yeni hizmet alanlarını gündeme getirmiştir. Kadın, genç, çocuk, devlet koruması altında çocuk, sokakta çalışan çocuk, suçla ilişkili çocuk, cinsel istismara uğramış çocuk, şiddete maruz kalan bireyler, yaşlı, hasta, yatarak tedavi gören hasta, yakını hasta olanlar, ceza ve infaz kurumunda bulunan mahkumlar, cezasını toplum içinde çeken bireyler (denetimli serbestlik), bağımlılar, dezavantajlı bireyler gibi özel ilişki içinde olunması ve özel hizmet götürülmesi gereken farklı gruplardır.² Sosyal hayatın merkezinde olan din ile ilgili hizmetlerin yürütülmesi noktasında *toplumun bütün kesimlerine ulaşmakla* görevli olan Başkanlığın da bu farklılıklar doğrultusunda hizmet ağını genişlettiği, çeşitli kurumlarla iş birliği yaptığı gözlenmektedir.

¹ Nurullah Altaş, “Cami Dışı Din Eğitimi Etkinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Kavramsallaştırmalar: ‘Dini Danışmanlık’ ve ‘Manevi Sosyal Hizmetler’” **Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-II**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, s. 295.

² Altaş, “Cami Dışı Din Eğitimi Etkinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Kavramsallaştırmalar: ‘Dini Danışmanlık’ ve ‘Manevi Sosyal Hizmetler’”, s. 295-6.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın farklı alanlarda din hizmeti üretmek amacıyla iş birliği yaptığı kurumlardan birisi de Gençlik ve Spor Bakanlığı'dır. GSB ve Başkanlık arasında 2015 yılında imzalanan protokol kapsamında; “...sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerle, gençlerin beden ve ruh sağlıklarına, manevi gelişimlerine katkıda bulunmak, Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı kurumlarda, **yurtlarda**, spor tesislerinde, kamplarda ve gençlik merkezlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında görevli olan personelin, moral, motivasyon ve manevi rehberlik sağlaması, **din ve değerler eğitimi vermesi, din hizmeti sunması...**”³ kararlaştırılmıştır. Başkanlık personeli bu görev kapsamında insan hayatının en önemli evrelerinden birisinde olan gençlerle muhatap olmaktadır. Gençlik dönemi, çocukluk döneminin geride bırakıldığı bireyin farklı görev ve sorumluluklarla yüzleştiği bir dönemdir. Sosyal hayata katılımın arttığı bu dönemlerde sorumluluk da artmakta, bu durum ise genç bireyin dünyasında çeşitli soru ve sorunları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla gençlerin ruhen ve bedenlen sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri için bu dönemin en iyi şekilde geçirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda din, önemli bir kaynak olarak belirlemektedir. Buradan hareketle Başkanlık personeli ilgili protokol gereğince gençlere özellikle anlam dünyalarında rehberlik etmek amacıyla görevlendirilmiştir. Bu araştırma kapsamında yukarıda belirtilen amaçlar da göz önünde bulundurulmak suretiyle, 2015 yılından bu yana Başkanlık personelinin İstanbul ilinde bulunan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na bağlı yurtlarda gerçekleştirmekte olduğu *din ve değerler eğitimi faaliyetleri* incelenmiştir.

Problem Cümlesi: Diyanet İşleri Başkanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında imzalanan iş birliği protokolü kapsamında Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda gerçekleştirilen din ve değerler eğitimi faaliyetleri muhatapları (faaliyetleri gerçekleştiren personel ve faaliyetlere katılım sağlayan üniversite öğrencileri) tarafından nasıl değerlendirilmektedir?

³ T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Arasında İş Birliği Protokolü, Ankara, 2015, Madde 1.

Araştırmanın Alt Problemleri:

1. Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin KYK yurtlarındaki hizmet alanı kapsamında amaç ve hedefleri nelerdir?
2. KYK yurtlarında görevlendirilen personelin göreve başlamadan önceki oryantasyon süreci nasıl gelişmiştir?
3. Başkanlık personeli tarafından KYK yurtlarında ne gibi faaliyetler yapılmaktadır?
4. Başkanlık personelinin kendini geliştirme, etkili iletişim ilke, yöntem ve tekniklerini kullanma, hedef kitlenin gelişim ve öğrenme özelliklerinden haberdar olma, öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerine göre faaliyetleri şekillendirme gibi alan yeterliklerinden haberdar olma ve kullanma düzeyi nedir?
5. Başkanlık personelinin sahada edindiği tecrübelerden hareketle uygulamayla ilgili değerlendirme ve önerileri nelerdir?
6. KYK yurtlarında kalan öğrencilerin dinle ilgili merak ettikleri konular ve ihtiyaçları nelerdir?
7. KYK yurtlarında kalan öğrencilerin Başkanlığın yurtlarındaki faaliyetleri konusunda değerlendirmeleri nasıldır?
8. KYK yurtlarında kalan öğrencilerin DİB'in yurtlarındaki faaliyetlerine yönelik önerileri nelerdir?
9. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında imzalanan protokol dahilinde devam etmekte olan uygulamanın kuvvetli yönleri/zayıf yönleri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın temel amacı Diyanet İşleri Başkanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında imzalanan iş birliği protokolünün ardından geçen süre zarfında Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu yurtlarında gerçekleştirilen din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin betimsel olarak ortaya konmasıdır. Bu bağlamda araştırma kapsamında ilgili yurtlarda görevlendirilen Başkanlık personelinin gerçekleştirdikleri faaliyetlerin mahiyeti, personelin özel alan yeterlikleri ile uygulamaya yönelik değerlendirme ve önerilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra uygulamanın muhatabı olan

üniversite öğrencilerinin söz konusu faaliyetlere ve personele ilişkin değerlendirmeleri ile program hakkındaki görüş ve önerilerinin saptanması hedeflenmiştir. Ana hatlarıyla bu araştırma, KYK yurtlarında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen yaygın din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin genel tasvirini yapmayı, bu faaliyetlerin gençler tarafından nasıl karşılandığını gençlik problemleri ve mevcut çözüm önerilerini de dikkate alarak belirli bir tema içerisinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında İstanbul ilindeki yurtlarda görev yapmış ve yapmakta olan personel ve bu personel ile iletişim halinde olan üniversite öğrencileriyle mülakat yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde personelden uygulamayla ilgili tecrübeleri, gençlerin problemleri, istekleri ve bu doğrultuda geliştirilen çözüm önerileri ile ilgili bilgi talep edilmiştir. Eş zamanlı olarak da üniversite öğrencileriyle de uygulama hakkındaki görüş ve önerileri hakkında gerçekleştirilen görüşmeler aracılığıyla Türkiye’de gençlik, din hizmetleri, din ve değer eğitimi, dini danışmanlık, rehberlik gibi alanlarda güncel bulgulara ulaşılması amaçlanmaktadır. Elde edilen veriler raporlanmak suretiyle verimli olan uygulamaların geliştirilerek desteklenmesi, eksik yönlerinin iyileştirilmesi ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeni uygulamaların/programların geliştirilmesi araştırmanın hedefleri arasındadır.

2015 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında imzalanan protokol gereğince Başkanlık merkez ve taşra teşkilatlarında görevli olan personelin çeşitli kurumlarda moral, motivasyon ve manevi rehberlik sağlaması, din ve değerler eğitimi vermesi ve din hizmeti sunması kararlaştırılmıştır. Bu protokol kapsamında ilgili personelin hizmet vermeye başladığı alanlardan birisi de KYK’ya bağlı yurtlardır. İlgili literatür incelendiğinde söz konusu protokolün imzalanmasından bugüne kadar geçen süre zarfında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın KYK’ya bağlı yurtlarda sürdürdüğü uygulamalarla ilgili gözlem, analiz ve değerlendirme içeren bir çalışma bulunmadığı tespit edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu’nda gerçekleştirdiği din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin neliğini bu faaliyetleri tecrübe eden ilgili personel ve üniversite öğrencileriyle yapılan görüşmeler sonucundan ortaya koyacak olan bu çalışma Din Eğitimi Bilim Dalı’nda bu konuda yapılan ilk çalışmadır. İlgili yurtlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin din eğitimi

uygulamaları açısından önemi açık olup faaliyetlerin başlangıç aşamasında yapılan bu çalışmanın din eğitimi alanına ve uygulayıcılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bilimsel yöntem ve akademik üslupla ele alınan bu çalışma güncel ve toplumun birçok kesimini ilgilendiren bir konuyu içermesi nedeniyle sadece akademik camianın değil; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Yüksek Öğretim Kurumu'nun, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili kesimlerin de faydalanabileceği düşünülen bir araştırma olması bakımından özgün değere sahiptir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda gerçekleştirdiği din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin değerlendirilmesidir. Bu çalışmanın teorik çerçevesinin verildiği ilk bölümde Başkanlığın tarihçesi, hizmet alanları ve KYK'nın tarihçesi, hizmet alanları ve kurum kültürü hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde belgesel tarama yöntemi kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde sıkça tercih edilen bu yöntem, derlenen belgelerin sistemli bir şekilde incelenerek analiz edilmesine dayanmaktadır.⁴ Araştırmanın ikinci bölümünde ise ilgili personel ve KYK yurtlarında barınan üniversite öğrencileriyle nitel bir araştırma yürütülmüştür.

Çeşitli yönelim, yöntem, süreç ve özellikleri kapsayan ve herkes tarafından kabul edilen genel geçer bir tanım olmamakla beraber nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilmektedir.⁵ Bu bağlamda doğal ortama duyarlılık özelliği kapsamında nitel araştırmada manipüle edilen ortamların incelenmesi mümkün değildir. Nitel çalışmalarda araştırmacı bizzat sürecin içerisindedir. Araştırma kapsamında katılımcılarla bizzat görüşme, gerektiğinde katılımcıların tecrübelerini yaşama yoluyla araştırmacı sahada kazandığı edinimleri toplanan verilerin analizinde kullanmaktadır. Bir bütünün kendisini oluşturan parçalardan daha fazla bir anlam ifade ettiği gerçeğinden hareketle nitel araştırmalarda da bütüncül yaklaşım en temel

⁴ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 17. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2007, s.183.

⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s.45.

özelliklerdendir. İnsan davranışlarının karmaşık bir yapıda olması ve birbirinden bağımsız küçük davranışlara kolayca bölünemeyeceği olgusu bu durumu desteklemektedir. Algıların ortaya koyulması nitel araştırmanın ayırt edici özelliklerindendir. Dolayısıyla araştırma sorularının açık uçlu, esnek ve olabildiğince kapsayıcı nitelikte olması katılımcının algılarının sınırlandırılmasını önlemesi bakımından önemlidir. Sosyal olguların yapısının karmaşık olması ve onların önceden tahmin edilmesinin güçlüğü nitel çalışmalarda esnek araştırma deseninin tercih edilmesini gerektirmektedir. Bu sayede, ortaya çıkan yeni veriler ve durumlar doğrultusunda araştırma yeniden biçimlenebilmektedir. Nitel araştırmada süreç toplanan verilerden yola çıkarak incelenen probleme ilişkin ana temaların ortaya koyulması, toplanan verilerin anlamlı bir bağlamda organize edilmesi, yani elde edilen verilerden hareketle bir kuram oluşturma amacı doğrultusunda seyretmektedir. Son olarak nitel araştırmada asıl amaç araştırılan konu ile hakkında okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir tablo sunmaktır. Dolayısıyla toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması ve araştırmaya konu olan bireylerin görüş ve deneyimlerinin mümkün olduğu ölçüde doğrudan sunulması önemlidir.⁶

1.3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan *fenomenoloji* deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Olgubilim/fenomenoloji; farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanarak araştırmayı amaçlayan araştırmadır. Olgubilimde veri kaynağı araştırılmak istenen olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek birey ya da gruplardır. Bu desenin veri toplama aracı ise görüşmedir. Elde edilen verilerin analiz edilmesi yoluyla yaşantı ve anlamların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Yapılan içerik analiziyle veriler kavramsallaştırılır ve araştırılan olguyu tanımlayabilecek temalar tespit edilir. Elde edilen bulgular ortaya çıkan tema ve örüntülerden hareketle açıklanır ve yorumlanır. Bu süreçte betimsel anlatım tekniği kullanılır ve tespitler sık sık doğrudan alıntılarla desteklenmektedir.⁷

⁶ Yıldırım, Şimşek, s. 46-54.

⁷ Yıldırım, Şimşek, s. 78-81.

Bu çalışmanın fenomeni KYK'ya bağlı yurtlarda gerçekleştirilen “din ve değerler eğitimi” olarak belirlenmiştir.

1.3.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada 12 Diyanet İşleri Başkanlığı personeli ve 20 üniversite öğrencisi olmak üzere toplamda 32 katılımcıdan oluşan bir saha planlaması yapılmıştır. Çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik ve kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar belirlenirken gerek personel gerekse öğrenciler noktasında cinsiyet, mesleki kıdem ve öğrencilerin okumakta olduğu bölüm ve sınıf gibi kriterler belirleyici olmuştur.⁸ Araştırmanın katılımcıları söz konusu hizmeti veren Başkanlık personeli ve hizmet alan öğrenciler olmak üzere iki farklı gruptan oluşmaktadır. Personel ve öğrencilerle yapılan görüşmeler eş zamanlı gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye katılan öğrenciler görüşme yapılan Başkanlık personellerinden en az birisi ile iletişimde bulunmuş ve bulunmakta olan öğrenciler olarak seçilmiştir. Bu durumun dezavantajı ise mülakat yapılan öğrencilerden bazılarının personel/uygulama memnuniyeti ile ilgili sorulara, kimliğinin ifşa edilmesi gibi kaygılarla, cevap verirken çekimser davranması olmuştur. Bu etkinin en aza indirilmesi amacıyla mülakat sorularına eklenen sondalarla öğrenci katılımcıların güveni kazanılmış ve görüşmenin ilerleyen safhalarında gerçek düşüncelerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

1.3.3. Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

Bu çalışma kapsamında veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Hazırlanan mülakat soruları 2 uzman görüşü alınarak revize edilmiştir. İlk olarak P1 ile mülakat yapılmış ve bazı sondalar eklenmesiyle birlikte mülakat soruları ikinci defa revize edilmiş ve son halini almıştır. Öğrenciler söz konusu olduğunda ise ilk beş görüşme neticesinde mülakat soruları son halini almıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın KYK yurtlarında gerçekleştirdiği din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin araştırıldığı bu çalışmada öncelikle ilgili personelle iletişim kurabilmek amacıyla Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü kanalıyla İstanbul

⁸ Katılımcı bilgileri için bkz: Ek-2,3.

İl Müftülüğüne dilekçe yazılmıştır. Bu dilekçe kanalıyla yetkililer araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve yurtlarda görev yapmış ve yapmakta olan Başkanlık personeli ile iletişim kurma hususunda izin talep edilmiştir. 8.10.2019 tarihli resmi dilekçeye 22.10.2019 tarihinde İstanbul İl Müftülüğü tarafından olumlu yanıt alınmıştır⁹. Akabinde il müftülüğü görevlilerinden görüşme talebinde bulunulan personelin iletişim bilgileri temin edilmiştir. Başkanlık personeli ile İlk defa bu kanalla iletişim kurulmuştur. İlk 2-3 görüşmenin gerçekleşmesi süreci daha da netleştirmiş, katılımcıların önemli bir kısmına ise kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Görüşme gerçekleştirilen her bir katılımcı iletişimde olduğu en az bir üniversite öğrencisiyle bağlantı kurulmasını sağlamıştır. Katılımcıların hepsi ile yüz yüze görüşülmüştür. Yapılan görüşmelerin hepsi katılımcıların onayı dahilinde ses kayıt cihazına kaydedilmiş ve mülakat esnasında alınan notlarla birlikte deşifre metni oluşturulmuştur.

1.3.4. Veri Analizi

Öncelikle mülakatlar esnasında alınan ses kayıtları deşifre edilmiştir. Mülakat esnasında alınan notlarla birleştirilen deşifreler ortak bir metin haline getirilmiş, bu süreçte deşifre esnasında kaydedilen notlar (memory) da değerlendirilmiştir. Deşifreler tek tek okunduktan sonra sorulan sorulara katılımcıların verdiği cevaplar arasında sık tekrar eden cevaplarla benzer ve farklı cevaplar saptanmıştır ve not edilmiştir. Bu notların da değerlendirilmesiyle birlikte Başkanlık personeliyle yapılan görüşmeler kapsamında 6 ana tema belirlenmiştir. Bunlar; Başkanlığın KYK'da görevli personeline yönelik faaliyetleri, Başkanlık personelinin özel alan yeterlikleri, ilgili personelin amaç ve hedefleri, din ve değerler eğitimi faaliyetleri, gençlerin uygulamaya bakışıyla ilgili izlenimler, sahada yaşanan zorluklar, çözüm yolları ve uygulamanın geliştirilmesine yönelik öneriler şeklindedir. Öğrencilerle yapılan görüşmeler kapsamında ise; personele dair görüş ve düşünceler, faaliyetlerle ilgili görüş ve düşünceler ve uygulamadan beklentiler olmak üzere 3 ana tema belirlenmiştir. Belirlenen ana temalar ve alt temalar katılımcıların ifadelerinden de alıntılar içerecek şekilde iki ayrı bölümde incelenmiştir. Saha bulguları tartışılırken katılımcıların anlatımlarına sadık kalınmaya özen gösterilmiş, olay örgüsünün bölünmesi endişesiyle zaman zaman görüşmecilerin uzun anlatılarına yer

⁹ Ek-1.

verilmiştir. Böylelikle okuyucunun da araştırma sürecine dahil edilmesi ve yapılan değerlendirmeleri kendi perspektifinden analiz edebilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu araştırmanın ilgili uygulamanın muhatapları olan Başkanlık personeli ve öğrenciler ekseninde yapılmış olması elde edilen verilerin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine imkân tanıyarak gerçek cevaplara ulaşılması ve doğru yorumlar yapılması gibi hususlarda yardımcı olmuştur.

1.4. Konuyla İlgili Literatür

Din eğitimi literatürü incelendiğinde, özelde Yüksek Öğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu ile ilgili olmasa da dini danışmanlık, manevi danışmanlık ve rehberlik, Başkanlık bünyesinde yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetleri gibi konuların işlendiği çalışmalar tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmalar 3 başlık altında kategorize edilmiştir: Gençlik ve din algısı konulu literatür, Başkanlığın 2000 sonrası din ve değerler eğitimi faaliyetlerine dair çalışmalar, manevi danışmanlık ve rehberlik konulu literatür.

Gençlik ve din algısı ile ilgili literatür incelendiğinde konuyla ilgili ilk çalışmalardan birisi 1995 yılında Münir Koştaş'ın kaleme aldığı “Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış” isimli çalışmadır.¹⁰ Üç bölümden oluşan araştırmada Ankara ilinde bulunan 723 öğrenci ile mülakat yapılmış buna ek olarak mülakata katılan öğrencilerden 75 kişi ile de mülakat yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında ilk bölümde “Gençlik ve Dini İnanç” konusu ele alınmıştır. İkinci Bölümde “Gençlik ve İbadet” konusu değerlendirilmiş ve üniversite öğrencilerinin dini tecrübe boyutu ile ilgili bulgura da yer verilmiştir. Son bölümde ise dinin sosyalleşmeye etkisi, din-aile münasebetleri gibi konular üzerinden “Gençlik ve Toplum İlişkileri” konusu işlenmiştir.

Bu alanda faydalanılacak eserlerden bir diğeri de 2000 ve 2003 yıllarında olmak üzere iki ayrı oturum olarak düzenlenen Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi’nde yayımlanan “Gençlik Dönemi ve Eğitim I/II” sempozyumda sunulan bildirilen yer aldığı

¹⁰ Münir Koştaş, *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, Ankara: TDV Yayınları, 1995.

kitaptır.¹¹ Gençlik, genç erkekler, genç kızlar, gençlik ve Türkiye, Türkiye’de eğitim ve öğretim, ergenlik psikolojisi gibi başlıkların değerlendirildiği sempozyumda Türk gençlerinin 2000’li yılların başlarındaki din ve değerler algısı tartışılmıştır. Belirtilen konular Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden katılım gösteren uzman din eğitimciler, din sosyologları, din psikologları tarafından bilimsel bir şekilde değerlendirilmiştir.

“Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi” kitabının editörü Hayati Hökelekli’nin de bu alanda çalışmaları bulunmaktadır.¹² Ancak bu çalışmalar incelendiğinde üniversite gençliğinden ziyade ergenlik döneminin işlendiği görülmektedir.

Ali Ulvi Mehmedoğlu tarafından 2006 yılında kaleme alınan “Gençlik, Değerler ve Din” isimli kitap bölümü de ilgili literatürde yerini almıştır.¹³ Mehmedoğlu’nun bu bölümde değer araştırmalarının yoğunlaştığı alanlardan birisi olan din ve dindarlık algısını gençlik üzerinden tartıştığı görülmektedir.

Konuyla ilgili bir diğer kaynak ise 2016 yılında Sakarya’da gerçekleştirilen “Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri” konulu 7. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu bildirileridir. Bu bildirilerden Abdullah İnce, Nesibe Saliha Mutlu ve Sümeyye Beyza Ergün’ün hazırladığı “Gençlik Döneminde Din (Doğu Marmara Bölgesi 18-24 Yaş Örneği)” isimli bildiri ise konunun nicel veriler üzerinden analiz edildiği bir alan araştırmasıdır.¹⁴ Araştırmada kullanılan veriler Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2014 yılında hazırladığı Türkiye’de Dini Hayat Araştırması’ndan alınmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2000 yılı sonrası din ve değerler eğitimi faaliyetleri içerisinde özellikle hastanelerde, cezaevlerinde ve KYK’larda yürüttüğü faaliyetler

¹¹ İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**, İstanbul: İslami İlimler Araştırmaları Vakfı, 2000.

İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi II**, Ed. Hayati Hökelekli, İstanbul: İslami İlimler Araştırmaları Vakfı, 2003.

¹² Hayati Hökelekli, **Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi**, İstanbul: DEM Yayınları, 2006.

¹³ Ali Ulvi Mehmedoğlu, “Gençlik Değerler ve Din”, **Küreselleşme Ahlak ve Değerler**, Ed. Yurdagül Mehmedoğlu, Ali Ulvi Mehmedoğlu, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006, (251-309).

¹⁴ Abdullah İnce, Nesibe Saliha Mutlu, Sümeyye Beyza Ergün, “Gençlik Döneminde Din (Doğu Marmara Bölgesi 18-24 Yaş Örneği)”, **Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri**, Ed. Abdullah İnce, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016, (73-90).

kapsamında Başkanlığın daha çok hastanelerde yürüttüğü faaliyetlerle ilgili çalışmalar, program önerileri yayımlanmıştır. Bu alanda literatüre sağladığı katkı bakımından önde gelen isimlerden birisi olan Mustafa Koç'un çalışmaları dikkat çekmektedir.¹⁵ “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlıklar ve Bir Program Önerisi” isimli çalışmasında Koç öncelikle Başkanlığın cami dışı din hizmetleri kavramı içerisinde tanımlanmış hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamasının tarihçesine yer vermiştir. Ardından kurumsal düzeyde verilmeye başlanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin güçlü ve zayıf yönlerini çeşitli yönlerden incelemiş ve son olarak ‘Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Üzerine Bir Eğitim Programı Önerisi’ isimli sertifika programına yer verilmiştir.

Konuyla ilgili bir diğer çalışma da Nurullah Altaş'ın “Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi” isimli kitap bölümüdür.¹⁶ Bu bölümde Altaş, tarihsel süreçte mescitte başlayan din eğitimi faaliyetlerinin toplumsal yapıdaki farklılaşmalarla birlikte sınırlarının genişlemesine vurgu yapmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve SHÇEK gibi kurumlarla imzaladığı antlaşmaların altını çizen Altaş, “İbadethane Merkezli Din Hizmetlerinden Toplum Merkezli Din Hizmetlerine Dönüşüm: Dini Danışmanlık ve Dini Sosyal Çalışma” konusunu tartışmaktadır. 1997 yılında kaleme aldığı yüksek lisans tezinde “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri”¹⁷ konusunu çalışın Altaş, ilgili alanda eser veren ilk isimlerdendir.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik literatüründe yazılmış kaynaklardan birisi de Suat Cebeci'nin “Dini Danışma ve Rehberlik” isimli eseridir.¹⁸ Beş bölümden oluşan eserde Cebeci, öncelikle psikolojik danışma ve rehberlik konularını ayrı ayrı ele almıştır. İkinci bölümde dini danışma ve rehberliğin esasları işlenmiş, üçüncü bölümde ise din eğitim ve öğretiminde rehberlik konusu işlenmiştir. Dördüncü bölümde din hizmetlerinde

¹⁵ Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlıklar ve Bir Program Önerisi”, **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-I**, Ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz, İstanbul: DEM Yayınları, 2016, (321-371).

¹⁶ Nurullah Altaş, “Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi”, **Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri**, Ed. Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012, (12-35).

¹⁷ Nurullah Altaş, “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri”, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 1997).

¹⁸ Suat Cebeci, **Dini Danışma ve Rehberlik**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

rehberlik, beşinci bölümde ise aile irşad ve rehberliği konularının yer verildiği bu eser İslam açısından dini danışma ve rehberliğin ayrıntılı olarak işlendiği, ilgili literatürde önde gelen kaynaklardandır.

Konuyla ilgili Değerler Eğitimi Merkezi tarafından ilki 2016 yılında, ikincisi 2018 yılında olmak üzere iki kongre düzenlenmiştir. Bu kongrelerde, “Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin İnsan Yaşamındaki Yeri” ve “Cezaevi ve Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” temaları işlenmiştir. 2016 yılında kongrede sunulan bildirilerin yer aldığı kitap “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I-II”¹⁹ 2 ayrı cilt olarak basılmıştır.

Bir diğer kaynak ise Ali Ayten editörlüğünde “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları”²⁰ isimli çalışmadır. Bu eser kapsamında manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik zemini ele alınmış, bu bağlamda hastanelerde sunulan hizmetler, yaşlı ve ergenlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri değerlendirilmiştir.

Konuyla ilgili alan yazın taraması yapıldığında, bu araştırmanın konu, amaç ve kapsamına doğrudan karşılık gelen bir çalışma görülmemiştir. Bununla beraber 2020 yılında Adıyaman’da yapılan bir saha çalışması bu araştırmanın konusuyla benzeşmesi bakımından dikkat çekmektedir. “Üniversite Öğrencilerinin Manevi Danışmanlık ve Dini Destek İhtiyacı: Adıyaman Üniversitesi Örneği”²¹ isimli çalışmada araştırmacılar teorik alana katkı sunmaktan çok pratik boyutta öğrencilerin dini-manevi ihtiyaçlarının keşfedilip konuyla ilgili çalışmalar yapılmasına katkı sağlamayı hedeflediklerini belirtmişlerdir. Bu kapsamda üniversite öğrencileriyle anket çalışması yapılmıştır. Araştırma verilerinden hareketle üniversite öğrencilerinin genel anlamda dini bilgi ve desteğe ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşıldığı ifade edilmiştir.

¹⁹ Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz, **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I-II**, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2016.

²⁰ Ali Ayten, **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları**, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2017.

²¹ Hasan Maçın, Muhammet Çevik, Ayşenur Akay, “Üniversite Öğrencilerinin Manevi Danışmanlık ve Dini Destek İhtiyacı: Adıyaman Üniversitesi Örneği”, **Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Araştırmaları Dergisi**, 2020/1, ss.38-54.

1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlıkları

Araştırma konusu ve amacı, problemi, yöntem ve sınırlıklarına ilişkin bilgiler giriş bölümünde yer almaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde teorik çerçeve ele alınırken, ikinci bölümde araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulguların analizleri verilmiştir. Sonuç ve öneriler kısmında ise öncelikle araştırma bulgularından hareketle yapılan çıkarımlara yer verilmiş ardından uygulamaya ve araştırmaya yönelik önerilerde bulunulmuştur. İlgili literatür incelendiğinde bu araştırmanın konusuyla ilgili yapılmış müstakil bir çalışma bulunamamıştır. Bu durum araştırma için hem avantaj hem de dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Alanda yapılmış ilk çalışma olmanın avantajı beraberinde araştırma bulgularının sadece yapılan görüşmeler neticesinde elde edilmiş olması ve başka akademik çalışmalarla desteklenememesi dezavantajını doğurmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma okuyucuların da katkılarıyla geliştirilmeye açıktır. Aynı zamanda bu çalışmadan sonra yapılacak bilimsel çalışmalarla araştırma konusu farklı bağlamlarda değerlendirilmelidir.

Araştırma, İstanbul ilinde bulunan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na bağlı yurtlarla sınırlıdır. Görüşme gerçekleştirilen Başkanlık personeli daha önceki dönemlerde görev yapmış ve hali hazırda görev yapmakta olan personel arasından seçilmiştir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nde din işleri; yargı, eğitim ve vakıf işleri gibi geniş yetkileri de bünyesinde barındıran Şeyhülislamlık kurumu tarafından yürütülmüştür. 19. Yüzyılda Şeyhülislamlığın yetkileri önce sınırlandırılmış ardından bu makamın sorumlulukları altındaki bütün görev ve yetkiler Şer'îye ve Evkaf Vekaleti'ne devredilmiştir.²² Şer'îye ve Evkaf Vekaleti ise ancak 3 Mart 1924 tarihine kadar görev yapabilmiştir. Bu tarihte çıkarılan 3 Mart 1924 tarih ve 429 Sayılı Kanun'la Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kapatılarak yerine Diyanet İşleri Reisliği (Başkanlığı)²³ kurulmuştur.²⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı kendisine verilen yetkiler dahilinde kurulduğu tarihten itibaren kesintisiz faaliyet gösteren resmi bir kurumdur. Başkanlık, diğer devlet kurumlarında da olduğu üzere, toplumun ihtiyaç ve talepleri de göz önünde bulundurularak hazırlanan kanunlarla zaman içerisinde bugünkü halini almıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının teşkilat tarihçesini konu alan literatürde²⁵ genel olarak; 1924-1950 yılları, 1950-1980 yılları ve 1980 yılı sonrası gelişmeler şeklinde bir ayırım görülmektedir. Bu ayrıma 2010 sonrası gelişmeler için de bir başlık ilave etmek gerekmektedir. Zira bu tarihten itibaren Başkanlığın gerek teşkilat yapısı gerekse hizmet alanları açısından ciddi bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Aşağıda öncelikle konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla 1924-1950 kuruluş döneminden kısaca bahsedilmiş, ardından 1950-1980 yılları ve 1980-2010 yılları arası düzenlemeler benzerlik gösterdiği gerekçesiyle bir başlık altında incelenmiştir. Bu araştırmanın konusuyla doğrudan ilgili olması nedeniyle 2010 sonrası gelişmeler üzerinde daha ayrıntılı durulmuştur.

²² Mehmet Bulut, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE 1997), s.111.

²³ İlgili bölümde de görüleceği üzere 23 Mart 1950 Tarih ve 5634 Sayılı Kanun ile birlikte teşkilatın isimlendirmesinde değişikliğe gidilmiş *Reisliği* ifadesi *Başkanlığı* ile değiştirilerek kurumun adı Diyanet İşleri Başkanlığı olmuştur. Farklı kullanımlar olmasını önlemek amacıyla buradan itibaren "Başkanlığı" ifadesi tercih edilmiştir.

²⁴ Nihat Aytürk, Yaşar Çelik, Enver Şahinarslan, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi: 1924-1987*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1987, s.7.

²⁵ Bulut, *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*; Ahmet Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt.8, 2001, (ss.139-170).

2.1.1. 1924-1950 Yılları Arasında Meydana Gelen Gelişmeler

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar geçen süre zarfında Türkiye’de din ve devlet ilişkilerinin yürütülmesi konusunda çeşitli uygulamalar tecrübe edilmiştir. Bu uygulamalar arasında Cumhuriyet’in ilanını takip eden yılların ayrı bir yeri bulunmaktadır. Burada konumuzun sınırları doğrultusunda din ve devlet ilişkilerine dair düzenlemelerin sadece Diyanet İşleri Başkanlığı ile alakalı olanları üzerinde durulacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığının yasal dayanağını teşkil eden 429 Sayılı Kanun Birinci Madde: *“Türkiye Cumhuriyeti’nde muamelatı nasa dair olan ahkâmın teşri ve infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükûmete ait olup, din-i Mübin-i İslam’ın bundan maada itikadat ve ibadeta dair bütün ahkâm ve mesalihintedviri ve müessesat-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyet’in makarrında bir Diyanet İşleri Reisliği makamı tesis edilmiştir.”*²⁶ 3 Mart 1924 tarihinde yayımlanmıştır. Başkanlığın görevlerini din işlerinin yürütülmesi ve ibadet yerlerinin idaresi ile olarak tanımlayan²⁷ 429 Sayılı Kanun kurucu kanun olması bakımından önem arz etmektedir. Başgil’e göre 429 Sayılı Kanun din ve devlet işlerini sarîh ve kat’î bir surette ayırmış, devleti dünya işlerinde görevlendirmiş ancak kendi sınırları içerisinde hareket edebilmesine imkan tanımayarak Başkanlığı bütün teşkilat ve personeliyle birlikte hükûmetin emri altında konumlandırmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti’nde sadrazam ile birlikte vekillerin başında konumlandırılan meşihat makamı devlete bağlı din sisteminin öngörüldüğü Diyanet İşleri Başkanlığına bırakılmıştır.²⁸ Kanun metni incelendiğinde Diyanet İşleri Başkanının cumhurbaşkanı tarafından atanacağı²⁹ gibi temel hususlara açıklık getirildiği, ilerleyen tarihlerde Başkanlığın teşkilat yapısı ile ilgili bir nizamname düzenleneceğinin belirtildiği görülmektedir.³⁰

²⁶ Şer’iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun, Ankara: TBMM, Madde 1. (Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200429.pdf)

²⁷ Aytürk vd., s.57.

²⁸ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2007, s.202-204.

²⁹ Şer’iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun, Ankara: TBMM, Madde 3.

³⁰ Aytürk vd., s.57.

1924 sonrası ikinci yasal gelişme 1931’de olmuştur. 13 Haziran 1931 Tarih ve 1827 sayılı Kanun’un altıncı maddesiyle; “*Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki cami ve mescitlerin idaresi ve bunların hademesi Evkaf Umum Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Bu hademenin tayin ve azilleri 12 Ağustos 1928 tarihli cami hademeleri nizamnamesine tevfi kan Evkaf Umum Müdürlüğüne icra ve tasdik olunur.*”³¹ Görüldüğü üzere Diyanet İşleri Başkanlığının ibadet yerlerinin idaresi yetkisi, cami hizmetlerinin yalnızca dini yönünün idaresi ve irşat faaliyetlerinin tertibi ile sınırlandırılmıştır. Bu kanunla birlikte din işlerinin yürütülmesinde ikili bürokrasi aktif hale gelmiştir. Halkla bire bir ilişki içerisinde bulunan cami görevlilerinin bağlı olduğu kurum Vakıflar Genel Müdürlüğü iken, daha çok organizasyondan sorumlu ve idari birim olarak görev yapan müftü ve merkezdeki görevliler Başkanlığa bağlı olarak kalmıştır.³² Bu kanunda da 429 Sayılı Kanun’da olduğu gibi Başkanlığın yapılanmasıyla ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Başkanlığın teşkilat yapısını düzenleyen ilk kanun kuruluşundan 11 yıl sonra çıkartılmıştır. 14 Haziran 1935 Tarih ve 2800 sayılı Kanun’un Birinci Maddesi: “*Diyanet İşleri Reisliği Teşkilatı bir reisin idaresi altında merkezde: Müşavere Heyeti, Zatişleri Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü ve Mushaflar Tetkik Heyetinden; Taşrada: Müftü, müsevvid, vaiz ve dersiamlardan mürekkebirdir.*”³³ Bu maddeyle birlikte Başkanlık ilk defa merkez ve taşrada olmak üzere iki farklı birim üzerinden teşkilatlandırılmış, 11 Kasım 1937 Tarihli “*Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifelerini Gösterir Nizamname*” ile ilgili birimlerin görevleri detaylandırılmıştır.³⁴ 1937 yılı aynı zamanda laiklik ilkesinin Anayasa’ya girdiği yıldır. Geçiş dönemi olarak da adlandırılabilir bu sürecin sonlarına doğru, halkın dini uygulamalarla ilgili görüş ve talepleri de siyasi ortamlarda konuşulur hale gelmiştir. 2 Aralık 1947 tarihinde toplanan CHP kurultayında bazı delegelerin belirttiği; din müesseslerine gereken önemin verilmesi ve din görevlilerine geçinebilecekleri bir ücretin tahsis edilmesi gibi hususlar gündem konusu olmuştur.³⁵

³¹ Evkaf Umum Müdürlüğünün 1931 Mali Senesi Bütçe Kanunu, Ankara: TBMM, Madde: 6. (Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc010/kanuntbmmc010/kanuntbmmc01001827.pdf)

³² Davut Dursun, *Siyasi-İdari Sistemle İlişkileri Açısından Din Bürokrasisi: Yapısı Konumu ve Gelişimi*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1992, s.189.

³³ **Resmi Gazete**, sy. 3035, Tarih: 22 Haziran 1935.

³⁴ Mehmet Bulut, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt:35/4, (1999), s.120-121.

³⁵ Sadık Albayrak, **Türkiye’de Din Kavgası**, İstanbul: İleri Sanat Matbaası, 1973, s.232-261.

Eski Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki 1950 yılında yayımladığı raporda “...memleketin birçok yerlerinde hakiki ve münevver bir din adamı bulmak şöyle dursun, camilerde mihraba geçerek halka namaz kıldırarak, minbere çıkıp hutbe okuyacak bir imam ve hatip bile bulunamamaktadır.”³⁶ sözleriyle o günkü durumu değerlendirmiştir.

23 Mart 1950 Tarih ve 5634 Sayılı Kanun ile birlikte teşkilatın isimlendirmesinde değişikliğe gidilmiş *Reisliği* ifadesi *Başkanlığı* ile değiştirilerek kurumun adı Diyanet İşleri Başkanlığı olmuştur. ³⁷ Bu kanun tek partili dönemde çıkarılmış son kanundur. Aynı zamanda teşkilat yapılanmasıyla ilgili ciddi değişiklik ve düzenlemeler içermesi bakımından da önemlidir. ³⁸ Bu kanun çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı yeniden örgütlenmiş daha önce Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne bağlanmış olan cami din görevlileri Başkanlık bünyesinde konumlandırılmış, merkez teşkilatında gezici vaizlik gibi yeni birimler kurulmuş, bazı birimlerin ise isimleri değiştirilmiştir. Yine bu kanunla birlikte din görevlilerinin asgari ücret uygulaması resmiyet kazanmıştır.³⁹

2.1.2. 1982-2010 Yılları Arasında Meydana Gelen Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi ve tek parti döneminin sona ermesiyle birlikte din işlerinin yürütülmesi amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmış, Diyanet İşleri Başkanlığının işlevleri ve yetki alanının düzenlenmesi hakkında kanunlar çıkarılmıştır. 1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin kurulması, 1959 yılında İstanbul’da Yüksek İslam Enstitüsü’nün açılması Başkanlığın müftü, vaiz gibi yetişmiş personel ihtiyacını karşılaması açısından önemli gelişmelerdir.⁴⁰ 1950’li yıllarda döner sermayenin harekete geçirilmesi gibi imkanlar neticesinde dini yayınlar sayısında artış olmuş, din hizmetleri ile görevli personelin eğitilmesi ve geliştirilmesi için hizmet içi eğitim kursları açılmış (1953) ve yine bu dönemde halkı din konusunda bilgilendirmek amacıyla Başkanlığa devlet radyosunda yayın yapma izni verilmiştir. 1950-1960 yılları arasında Kur’an Kursu sayısında önemli artışlar olmuştur. 1961’de yürürlüğe giren bir yönetmelikle kursların amaçları belirlenmiş, kurs açma şartları yeniden düzenlenmiş,

³⁶ Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul: DEM Yayınları, 2004, s.544.

³⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Olan 3665 sayılı Kanuna Ek Kanun, Madde:1.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Bulut, *Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*, s.116-118.

³⁹ Dursun, s.193.

⁴⁰ Ayhan, ss.215-245.

müfredat programlarından, öğretici ve öğrenci niteliklerine kadar birçok husus resmen tespit edilmiştir.⁴¹

22 Haziran 1965 Tarih ve 633 Sayılı Kanun Birinci Madde ile Başkanlığın görevi; “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek”⁴² şeklinde yasalaştırılmıştır. Bu maddeyle birlikte Başkanlığa daha önceki kanunlarda ifade edilmeyen *ahlak alanı ile ilgili işlerin yürütülmesi* görevi de eklenmiştir. Başkanlık çıkarılan bu kanunla birlikte daha önceki kanunlarda düzensiz halde bulunan hükümlerin feshedilmesi ve ilgili mevzuatın tek metinde toplanmasıyla sistematik teşkilat yapısına kavuşmuştur.⁴³ Personel nitelikleri ve tahsil şartının da gündem edildiği bu kanunla birlikte, Din İşleri Yüksek Kurulu, Teftiş Kurulu, Hukuk Müşavirliği, Dini Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi, Personel Dairesi gibi birimler Başkanlık bünyesine kazandırılmıştır. Başkanlığa bağlı ilk eğitim merkezi 1973 yılında Bolu’da hizmet vermeye başlamış ve bu tarihten sonra ülkenin çeşitli illerinde içlerinde lisans üstü seviyede öğrenim görme imkanının da sunulduğu eğitim merkezleri açılmıştır.⁴⁴

Bu dönemde kurulan Din İşleri Yüksek Kurulu’na⁴⁵ halkın dini sorularının cevaplandırılması görevi verilmiştir.⁴⁶ İlgili Kanunun 7. maddesiyle Başkanlığın görev alanının sınırları genişletilmiş; “İbadethanelerin içinde ve dışında, toplumu din konusunda aydınlatmak için gerekli işleri yapmak, bu gaye ile teknik araç ve imkanlardan faydalanmak...”⁴⁷ şeklinde yeniden tanımlanmıştır. Bu madde Başkanlığın hizmet anlayışına yeni bir form kazandırması bakımından oldukça önemlidir. Böylelikle Başkanlık personeli çeşitli yöntem ve araçları kullanarak sadece cami içerisinde değil, ihtiyaç duyulan her alanda toplumu din konusunda bilinçlendirmekle görevlendirilmiştir.

⁴¹ Şaban Sitembölükbaşı, **Türkiye’de İslam’ın Yeniden İnkişafı**, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s.89.

⁴² “*Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*”, s.72-86.

⁴³ Ahmet Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi”, **Din Hizmetleri ve Din Eğitiminde Türkiye Tecrübesi-Diyanet-İlahiyat-İmam-Hatip**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, ss.113-120.

⁴⁴ Aytürk vd., s.12.

⁴⁵ Din İşleri Yüksek Kurulu 3 Mart 1924’te Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde “Müşavere Heyeti” adı altında kurulmuş, 1950 yılında heyetin ismi “Müşavere ve Dini Eserler İnceleme Kurulu” şeklinde değiştirilmiş, 1965 yılında 633 sayılı Kanun’la “Din İşleri Yüksek Kurulu” adını almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://kurul.diyanet.gov.tr/Hakkimizda> (05.08.2020).

⁴⁶ Bulut, “*DİB’in Yaygın Din Eğitimi Görevi*”, s.123.

⁴⁷ **22 Haziran 1965 Tarih ve 633 Sayılı Kanun**, Madde: 7.

Bu tarihten itibaren Başkanlığın hizmet anlayışı bu çerçevede şekillenmiş, ilerleyen bölümlerde verilecek olan son dönem faaliyetleri incelendiğinde ise hizmet anlayışı bakımından aynı çizginin takip edildiği tespit edilmiştir. Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme ise din hizmetlerinin iyileştirilmesi ve hem yurt içinde hem de yurt dışında yapılan faaliyetlere finansman olabilmesi için 1975 yılında Türkiye Diyanet Vakfı'nın kurulmasıdır.⁴⁸ 24 Şubat 1978 Tarihli ve 7/14656 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan eğitim merkezi sayısı 5'e çıkarılmış, ilk defa Başkanlığın yurtdışında da teşkilatlanması amacıyla 10 adet yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirliği kadrosu açılmıştır.⁴⁹

1982 Anayasası ile Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat yapısında ve görev kapsamında büyük değişiklikler olmamıştır. Mevcut durumunu muhafaza eden Başkanlık yeni anayasada laiklik vurgusu ile konumlandırılmıştır: *“Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel konumunda gösterilen görevleri yerine getirir.”* (Md: 136) Hemen ardından 4 Aralık 1983 tarihli 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de Başkanlık kadroları da yayımlanmış ve Başkanlık teşkilatı 3046 sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'a uygun olarak tekrar yapılandırılmıştır.⁵⁰ Son düzenlemeyle birlikte Başkanlık, merkez teşkilatı 1 başkan, 5 başkan yardımcısı, 5 danışma ve denetim birimi, 5 ana hizmet birimi ve 4 yardımcı hizmetler birimi şeklinde; taşra teşkilatı 67 il müftülüğü, 582 ilçe müftülüğü ve 7 eğitim merkezi müdürlüğü şeklinde; yurtdışı teşkilatı ise 16 din hizmetleri müşavirliği ve 17 din hizmetleri ataseliği şeklinde teşkilatlandırılmıştır.⁵¹ Bu düzenlemeden sonra teşkilat yapısı 2010 yılına kadar; Merkez, Taşra ve Yurtdışı Teşkilatı olarak varlığını sürdürmüştür.

Taş'ın toplumun farklı kesimlerinden gruplarla yaptığı görüşmeler neticesinde oluşturduğu *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*⁵² isimli çalışmanın bulguları 2000'li yılların

⁴⁸ Dursun, s.209.

⁴⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Kurumsal Tarihçe, (<https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1>) (01.01.2020)

⁵⁰ Koç, “*Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi*”, s. 117-120.

⁵¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Kurumsal Tarihçe, (<https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1>) (01.01.2020)

⁵² Kemaleddin Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2002, s. 207.

başında Başkanlığın yeterliğinin muhataplarınca nasıl değerlendirildiği hakkında bilgi vermektedir. Elde ettiği verilerden hareketle Taş, o dönemde takip edilmesi gittikçe zorlaşan gelişme ve değişmelerin yaşandığı bir dünya algısına dikkat çekmekte ve Başkanlığın mevcut teşkilat yapısının, toplumun dini alandaki beklentilerini karşılayamayacak düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda 1982-2010 yılları arasında Başkanlığın çeşitli devlet kurumlarında din hizmeti vermesinin imkanı tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda sağlık kuruluşlarında din hizmeti verilmesi konusu ilk defa 1995 yılında Birinci Din Şurası'nda gündeme gelmiştir.⁵³ 19 Ocak 1995 tarihinde il müftülüklerine gönderilen ve ziyaret içerikleri ve uygulama ile ilgili bilgiler veren yazıyla birlikte uygulama resmen başlatılmıştır.

Bu dönemde meydana gelen gelişmelerden bir diğeri ise Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında meydana gelmiştir. İki kurum arasındaki ilişki 1950'li yıllara dayanmaktadır. Başkanlık ve Adalet Bakanlığı cezaevlerinde haftada belirli günlerde olmak üzere ahlak içerikli dini konferansların yapılması konusunu görüşmüşler, ilk başlarda sürekli ve tam organize olmasa da vaaz ve konferanslar düzenlenmiştir. Başkanlık 1963 yılında müftülüklere gönderdiği genelge ile cezaevi görevlendirmelerinde önceliğin vaizlere verileceğini, vaiz olmayan yerlerde ise müftülerin görevlendirileceğini belirtmiş ve mahkumlara hitabet noktasında nazik ve yumuşak bir üslup kullanılmasını istemiştir.⁵⁴ Başkanlık 1964 yılında ek bir genelge yayınlamış ve Adalet Bakanlığının cezaevlerinde sunulan hizmetlerden duyduğu memnuniyet dile getirilmiş, çalışmaların daha verimli hale getirilmesini talep etmiştir.⁵⁵ Cezaevlerinde sürdürülmekte olan din hizmetleri 1983 yılından itibaren düzenli hale gelebilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) arasında 2007 yılında imzalanan protokol gereğince dini sosyal hizmetler alanında huzurevlerinde hizmet verilmesi kararlaştırılmıştır. İlk yıllarda huzurevlerinde yapılan faaliyetlerin dini gün ve gecelerde gerçekleştirilen etkinliklerle kısıtlı olduğu

⁵³ I. Din şurası tebliğ ve müzakereleri: (1-5 Kasım 1993) [Din Şurası (1993: Ankara)]. -- Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1995. 1. c. (705 s.) s. 62-64.

⁵⁴ Bulut, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", s.295.

⁵⁵ Şuayip Özdemir, "Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık" **Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri**, Ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü, Gündüz Yayıncılık, Ankara: 2012, s. 307.

görülmektedir.⁵⁶ 2000’li yılların başında ilgili bakanlıklar, çeşitli kurum ve kuruluşlarla yapılan antlaşmalar 2010 yılı sonrasında gerçekleştirilecek faaliyet ve iş birliklerine hazırlık mahiyetindedir.

2.1.3. 2010 Yılından Günümüze Meydana Gelen Gelişmeler

21. yüzyıla gelindiğinde değişen din algısı ve yaşam koşulları din hizmetleri alanında yeni uygulama ve model birimler oluşturma ihtiyacını doğurmuştur. 2000’lerin başından itibaren çeşitli faaliyetlerinde bu ihtiyaçları da göz önünde bulunduran Başkanlığın özellikle 2010 yılından sonraki çalışmaları incelendiğinde bu amaca hizmet eden somut adımlar atıldığı görülmektedir.

1 Temmuz 2010 tarihinde yayımlanan 6002 Sayılı “*Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”⁵⁷ ile Başkanlığın 1965’te 633 Sayılı Kanun’la belirlenen teşkilat yapısı güncellenerek bugünkü halini almıştır. Bu kanundan sonra kurumsal anlamda yapılan en önemli değişiklik Başkanlığın 703 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname⁵⁸ ile 9 Temmuz 2018’de Cumhurbaşkanlığı’na bağlanmasıdır. Bu kanun Diyanet İşleri Başkanlığı için yeni bir sürecin başlangıcı olmuş sürekli gündeme getirilen teşkilat yapısının sağlamlaştırılması, personel yeterliklerinin iyileştirilmesi ve hizmet alanlarının halkın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gibi meseleler için bu tarihten itibaren fiili adımlar atılmaya başlanmıştır. Bugün Başkanlığın bütün faaliyetlerinin yasal dayanağı bu kanundur. Başkanlığın son dönemde geçirdiği hukuki süreçlerin iyi analiz edilmesi genişleyen hizmet ağının arka planının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

⁵⁶ Saadettin Özdemir, “Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri” **Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri**, Ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2017, s. 202.

⁵⁷ “22/6/1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’un 2. maddesi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir:

Başkanlık, merkez teşkilatı, taşra teşkilatı ve yurtdışı teşkilatından oluşur... Başbakan Başkanlığın yönetimi ile ilgili yetkilerini bir Devlet bakanı vasıtasıyla kullanabilir. Başkanlığın en üst amiri olan Diyanet İşleri Başkanı, Başkanlığı temsil eder. Başkan din hizmetlerinin etkin ve verimli sunulması için gerekli tedbirleri alır. Bu amaçla; kaynakların etkin kullanımını sağlar, hizmetlerin düzenlenmesi, yürütülmesi, koordinasyonu ve denetlenmesi görevlerini yerine getirir; strateji, hedef ve performans kriterlerini belirleyip uygulamasını temin eder; din hizmetleri ile ilgili ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapar... Başkanın görev süresi beş yıldır. Bir kişi en fazla iki kez başkan olarak atanabilir.” **Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**, Madde: 1,2,3.

(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-2.htm>) (17.12.2019)

⁵⁸ **Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK-703)**, md:141.

(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>) (02.01.2020)

Dolayısıyla bu bölümde 633 Sayılı Kanun'da yapılan düzenlemeler ve bu tarihten sonra Başkanlık bünyesinde meydana gelen değişiklikler ayrıntılarıyla incelenmiştir.

6002 Sayılı Kanun çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığının statüsü genel müdürlükten müsteşarlığa yükseltilmiştir.⁵⁹ Diyanet İşleri Başkanı'nın ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun konumu, görevleri ve görev süresi kanuni hükümle belirlenmiş, aynı zamanda din hizmetlerinin yürütülmesinde bundan sonraki yıllarda özellikle faaliyet raporlarına da yansıyan strateji, hedef ve performans vurgusu yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliğini öngören kanun, Başkanlığın Türkiye'de yakın dönemde çeşitli kurumlarla imzaladığı protokollerin hukuki alt yapısını teşkil etmektedir.

Son düzenlemeyle birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Teşkilatı 1 Başkan, 3 Başkan Yardımcısı, Sürekli Kurullar (Din İşleri Yüksek Kurulu ve Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu) ve Hizmet Birimleri olarak yapılandırılmıştır.⁶⁰ Yeni yapılanma neticesinde Başkanlığın ihtiyaç duyduğu kadrolar ihdas edilmiştir. Başkanlığın hizmet birimleri (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Özel Kalem Müdürlüğü, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği), görevleri ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir.⁶¹

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri *“Cami ve mescit dışındaki yerlerde panel, konferans, seminer, sempozyum ve benzeri dini programlar ile ilmi toplantılar düzenlemek.”*, *“Ceza infaz kurumu ve tutukevleri, çocuk ıslahevi, huzurevi, sağlık kuruluşları ve benzeri yerlerde bulunan vatandaşlara irşat hizmetleri götürmek.”*, *“Radyo ve televizyon kurumları ile diğer yayın kuruluşları vasıtasıyla toplumu din*

⁵⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Kurumsal Tarihçe, (<https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1>) (01.01.2020)

⁶⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 13 Temmuz 2010, Sayı: 27640, (I) Sayılı Cetvel. (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-2.htm>) (18.12.2019)

⁶¹ Resmi Gazete, Sy.: 27640, Tarih: 13 Temmuz 2010, Madde: 6. (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-2.htm>) (18.12.2019)

konusunda aydınlatmak”, “Aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dini konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak.”, “İhtiyaç duyulan yerlere okuma salonları açmak ve bunlarla ilgili işleri yürütmek.” şeklinde belirtilmiştir.⁶² Bu görev tanımıyla birlikte cami dışı din hizmetlerinin önü açılmış, Başkanlık personelinin irşat hizmetinde bulunacağı sahalar ve rehberlik etmesi beklenen öncelikli kesimler hukuki nitelik kazanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu kanun gereğince 2012 yılı Ramazan ayında test yayınlarına başlanan Diyanet TV⁶³ ve 2013 yılında ilk yayınını yapan Diyanet Radyo’nun⁶⁴ kurulması ile de görevlendirilmiştir.

2005 yılında kurulması planlanan Başkanlığın hizmet birimlerinden birisi olan Strateji Geliştirme, 6002 sayılı Kanun’la Strateji Geliştirme Başkanlığı olarak güncellenmiştir.⁶⁵ Strateji Geliştirme Başkanlığı 2010 yılından bu yana her yıl amaç ve hedeflerin açıklandığı, yapılan faaliyetlere ilişkin bilgilendirmelerin yer aldığı, kurumsal kabiliyet ve kapasitenin değerlendirildiği faaliyet raporu yayımlamaktadır. Bu raporlar aracılığıyla yapılan değerlendirmeler neticesinde Başkanlık hem kendi kurumsal yapısını geliştirmeyi hem de kamusal alandaki varlığını şeffaflık ve hesap verilebilirlik hususiyetleriyle sürdürmeyi hedeflediğini ifade etmektedir.⁶⁶ Başkanlığın resmi sitesinde 26 Kasım 2019 tarihinde kamuoyu ile paylaşılan “2019-2023 Stratejik Plan” kapsamında Başkanlığın misyonu; *“İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütmek, sahih dini bilgi ile toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek”* olarak ifade edilmiş, vizyonu ise; *“İslam dini ile ilgili her konuda güvenilen ve referans alınan, insanlığın barış ve huzuruna katkı sağlayan kurum olmak”* şeklinde belirlenmiştir.⁶⁷ *“Samimiyet, güvenilirlik, gönüllülük, ahlakilik, adalet, liyakat, evrensellik, erişilebilirlik, birleştiricilik, hesap verilebilirlik”* Başkanlığın 2019-2023 yılları arasında kurumsal olarak benimseyip geliştirmeyi hedeflediği temel değerler olarak kaydedilmiştir.⁶⁸

⁶² Resmi Gazete, Sy.: 27640, Tarih: 13 Temmuz 2010, Madde: 6.
(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-2.htm>) (18.12.2019)

⁶³ (<https://www.diyanet.tv/trt-diyanet-tv-hd-yayina-gecti>) (18.12.2019)

⁶⁴ (<http://www.diyanetradyo.com/diyanet-radyonun-acilisi/>) (18.12.2019)

⁶⁵ (<http://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/sayfa/16/Tanitim>) (05.01.2019)

⁶⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu-2010, Ankara, s.1.

⁶⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023, Ankara, 2018, s.26.
(<http://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/Stratejik%20Plan%202019-2023.pdf>) (05.01.2020)

⁶⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023, Ankara: 2018, s.27.
(<http://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/Stratejik%20Plan%202019-2023.pdf>) (05.01.2020)

Misyon, vizyon ve temel değerlerin belirlendiği bu plan, Başkanlığın geleceğe bakışını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

2010 yılındaki bir diğer önemli gelişme Başkanlığın kurulduğu günden itibaren gündemden düşmeyen personelin niteliği konusunda yaşanmıştır.⁶⁹ Çeşitli kurumlarda da görüldüğü üzere personel seçimi, personelin denetlenmesi ve performanslarının değerlendirilmesinde Başkanlığa kılavuzluk etmesi amacıyla Personel Yeterlikleri yürürlüğe konulmuştur.⁷⁰ 2014 yılında güncellenen yeterlikler on farklı hizmet birimi için temel ve özel yeterlikler olmak üzere sınıflandırılmıştır.⁷¹

2010 yılındaki kanunda yer alan Başkanlığın ilke ve hedefleri 2012 yılında revize edilmiştir. Başkanlığın belirlediği Temel İlke ve Hedeflerin başında; *“Laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek (Anayasa md. 136), İslam Dini’nin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek (633 S.K. md. 1)”* gelmektedir. Bu bağlamda;

- Kur’an ve Sünnete dayalı sağlam bilginin esas alınması,
- Din konusunda mezhepler üstü bir anlayışla vatandaşlık esasına göre hizmet verilmesi,
- Sürekli bilgi üretilmesi ve bu bilginin toplumla paylaşılması,
- Güncel sorunlar hakkında gerekli açıklamaların yapılması,
- Yurt dışındaki vatandaşlarla bağlantıların devamlı koparılmaması,

gibi hedefler belirlenmiştir. Toplumda bulunan engelliler, kimsesizler, yaşlılar, yoksullar, hükümlü ve tutuklular gibi desteğe muhtaç olan gruplarla ilgilenmek din hizmetinin bir parçası belirlenmiştir. Yukarıda belirtilen ilkeye uygun ve hedefleri gerçekleştirebilecek

⁶⁹ Akseki’nin 1950’de yayımladığı raporda yer alan o güne dair görüşleri ilgili bölümde değerlendirilmiştir. 1991 yılına gelindiği zaman eski Diyanet İşleri Başkanı ve bir süre Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuş Dr. Tayyar Altıkulaç’ın da yetişmiş insan konusunu vurguladığı görülmektedir. Başkanlığın teşkilat yapısında fonksiyonel bir eksiklik görmediğini belirten Altıkulaç, genç İmam-Hatiplerin eğitimi ve hassaten pratik noksanlıklarının giderilmesi konusunda çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmiştir. (Tayyar Altıkulaç, “Nasıl Bir Diyanet” *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara:1991, Sayı:11, s.36.)

⁷⁰ **Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri**, Ankara, 2014, s.7.

⁷¹ Personel yeterlikleri, Başkanlığın personeli ile ilgili işlemlerinde bir rehber olarak tasarlanmıştır. Yeterlikler aynı zamanda Başkanlığa personel yetiştiren eğitim kurumlarının (ilahiyat fakülteleri, imama-hatipler) çalışmalarına da katkı sağlanmayabilecek içeriktedir.

donanımda ve kabiliyette personele sahip olmak da Başkanlığın hedefleri arasındadır.⁷² 2019-2023 Stratejik Planı'nda da *“din hizmetlerini ve yaygın din eğitimini yurt içinde ve yurt dışında toplumun tüm kesimlerine ulaştırmak ve etkinliğini artırmak”*⁷³ hedefleri yinelenmiştir.

2.2. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLI'NIN HİZMET ALANLARI

Kurulduğu tarihten itibaren toplumu din konusunda aydınlatma misyonunu benimseyen Diyanet İşleri Başkanlığı, 1982 Anayasası'yla birlikte yüklendiği *“milletçe dayanışma ve bütünleşme”*⁷⁴ görevini gerçekleştirmek amacıyla 21. yüzyılın başında somut adımlar atmaya başlamıştır. Anayasa'nın da öngördüğü üzere toplumun bütün kesimlerini kapsayan hizmet alanları oluşturulması hedeflenmiş, Başkanlığın hizmet alanlarının geliştirilmesine duyulan ihtiyaç çeşitli çevrelerce gündeme getirilmiştir.⁷⁵ Bu amaçla ibadethane merkezli din hizmetlerinden toplum merkezli din hizmetlerine dönüşüm olgusu desteklenmiştir.⁷⁶ Başkanlık tarihçesi incelendiğinde hizmet skalasında özellikle 2000'li yılların başından itibaren hissedilen ivmenin 2010 yılından sonra somut faaliyetlerle de desteklendiği görülmektedir.

Bu bölümde Başkanlığın din ve değerler eğitimi faaliyetlerini yürüttüğü iki ana birim olan Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü hizmet alanları ve faaliyetleri bu çalışmanın araştırma konusu olan Kredi ve Yurtlar Kurumunda sürdürülen faaliyetlerle ilgisi bakımından incelenecektir. 6002 sayılı Kanun'la kurulan Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığı, Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı (ADRB), Cami Hizmetleri Daire Başkanlığı, Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı olmak üzere 4 birim tesis edilmiştir. 25.11.2016 tarihli ve 29899 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan

⁷² Diyanet İşleri Başkanlığı Temel İlke ve Hedefler,

(<https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/3/diyanet-isleri-baskanligi-temel-ilke-ve-hedefleri>) (09.01.2020)

⁷³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023, Ankara, 2018, s.30.

(<http://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/Stratejik%20Plan%202019-2023.pdf>) (05.01.2020)

⁷⁴ T.C. Anayasası (1982), Madde: 136.

⁷⁵ Ruşen Çakır, İrfan Bozan, Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün Mü, İstanbul: Tesev Yayınları, 2005, s. 337.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Altaş, Cami Dışı Din Eğitimi Etkinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Kavramsallaştırmalar: 'Dini Danışmanlık' ve 'Manevi Sosyal Hizmetler', s.295-318.

2016/9492 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmasıyla birlikte genel müdürlüğün daire başkanlığı sayısı 5'e yükselmiştir.⁷⁷ Bugün Başkanlık, din hizmetleri faaliyetlerini yukarıda belirtilen daire başkanlıkları aracılığı ile yürütmektedir. Eğitim hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla ise Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 6002 sayılı Kanun gereğince kurulan Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise; Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, Hizmet İçi Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı, Program Geliştirme Daire Başkanlığı ve Dini Yüksek İhtisas Merkezleri Daire Başkanlığı birimlerinden oluşmaktadır.⁷⁸ Belirtilen kanunun öngördüğü değişiklikler sonucunda, Başkanlık faaliyetlerinin cami içi / cami dışı din hizmetleri şeklinde geleneksel sınıflandırmalardan daha sistemli ve kapsamlı bir hizmet ağına sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2019 yılında yayınlanan On Birinci Kalkınma Planı kapsamında kurumlara çeşitli görevler verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ise "Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum" bölümü "Kültür ve Sanat" başlığı altında 642. maddede; "Nitelikli din hizmetleri ile toplumun birlik, beraberlik, barış ve huzuruna katkı sağlanması ve yaygın din eğitiminin toplumun tüm kesimlerine ulaştırılması" misyonu yüklenmiştir. Aynı maddeyle Başkanlık, "Toplumsal problemlere yönelik dini içerikli yayınların toplumun daha geniş kesimlerine ulaştırılması" ve "Manevi destek hizmeti ile ulaşılan kişi sayısının artırılması" şeklinde iki görevi de üstlenmiştir.⁷⁹ Belirtilen görevleri yerine getirebilmek amacıyla Başkanlık, dijital yayıncılığa özel önem verileceğini ve manevi destek hizmeti sunacak personelin yetkinliklerinin artırılması için çalışmalar yapılacağını belirtmiş, bu doğrultuda kuracakları yeni merkezler kanalıyla vatandaşlara ulaştıracakları hizmetin kalitesinin ve erişilebilirliğinin artırılacağı belirtilmiştir.⁸⁰ Anayasal bir kurum olan Başkanlığın merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatları vasıtasıyla hizmet verdiği alanlar ve hizmetler Başkanlığın 2019-2023 Stratejik Planı'nda şu şekilde kategorize edilmiştir:

⁷⁷ (<https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Tanitim.aspx>) (19.01.2020)

⁷⁸ (<http://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/teskilatsemasi>) (19.01.2020)

⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı On Birinci Bütçe Başkanlığı (2019-2023), Temmuz 2019.

⁸⁰ "T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023", Ankara: 2018, s.10.

-Cami Hizmetleri: Müslümanlar için cami, ilk mescidin inşa edildiği dönemden bugüne değin önemli bir merkez olma özelliğini korumuştur. Hz. Peygamber döneminde mescit başta ibadet mekânı olmakla beraber, eğitim ve diğer bazı sosyal organizasyonların yapıldığı bir yer olarak işlev görmüştür.⁸¹ Camiler, diğer dinlerdeki mabetlerde de görüldüğü üzere, aynı inancı paylaşan insanların sosyalleşme ve içinde bulunduğu toplumla uyumlu bir yaşam sürme ihtiyaçlarını gidermesine olanak sağlamaktadır.⁸² Cami hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu günden bu yana hizmet verilen bir alandır. Başkanlık son dönemde geliştirdiği projelerle cami merkezli din hizmetlerine farklı bir boyut kazandırmaya çalışmaktadır. Başkanlığın Stratejik Planında imamet, hitabet ve müezzinlik, vaaz ve irşat, cami dersleri, Ramazan ayı faaliyetleri, dini gün ve gecelerde düzenlenen programlar, dini danışmanlık ve cami mimarisi hizmetleri cami hizmetleri kapsamında verilen hizmetler olarak ifade edilmiştir.

-Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri: Bu çalışmanın konusu olan Kredi ve Yurtlar Kurumunda gerçekleştirilen din ve değerler eğitimi faaliyetleri bu hizmet alanının kapsamındadır. Konumuzla doğrudan ilişkisi nedeniyle bu hizmet alanı bir sonraki bölümde, Katılımcıların KYK’da Sürdürülen Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetleri ile İlgili Deneyimi başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

-Dini Bilgi Üretimi, Mushaf ve Fetva Hizmetleri: Din İşleri Yüksek Kurulu ve Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı⁸³ tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerdir. İlgili kurulun karar ve mütalaaları, dini soruların cevaplandırılması ve fetva hizmetleri, sahih dini bilgi üretimi, Din Şurası ve ilmi toplantıların organize edilmesi, ulusal ve küresel çapta Kur’an-ı Kerimi okuma ve hüsn-i hat yarışmalarının tertibi, Mushaf metni/meali inceleme ve denetimi bu alanda verilen hizmetlerdir.⁸⁴

⁸¹ Zeki Salih Zengin, “İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam’da Eğitim ve Öğretim” **Din Eğitimi**, Ed. Recai Doğan-Remziye Ege, Ankara: Grafiker Yayınları, 2017, s.21.

⁸² Hüseyin Yılmaz, “Hedef Kitleyi Sosyalleştirici Özelliği Açısından Cami Eğitimi” **Birlik ve Beraberlikte Cami ve Din Görevlilerinin Rolü: 8. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Tam Metin Bildirileri (Sancaktepe-2017)**, Ed. Recep Yıldız, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017, s. 257.

⁸³ Mushafları İnceleme Kurulu 1889 yılında Tetkiki Mesahif adı altında kurulmuş, 2010 yılında 6002 sayılı Teşkilat Yasası ile bugünkü adını almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://mushaflariinceleme.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim> (05.08.2020)

⁸⁴ “T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023”, Ankara: 2018, s.12.

-Yaygın Din Eğitimi Hizmetleri: Türkiye’de yaygın din eğitimi⁸⁵ faaliyetleri Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı tarafından düzenlenmektedir. Yeni düzenlemeyle birlikte yaygın din eğitimi alanında sunulan hizmetler şunlardır: ⁸⁶ Kur’an kursu hizmetleri, camilerde Kur’an öğretimi, dini yüksek ihtisas eğitimi ve hizmet içi eğitimler.

-Hac ve Umre Hizmetleri: Hac ve Umre ibadetlerinin sağlık ve güvenlik içerisinde ve hizmet talep edenlerin haklarının korunması şartıyla usulüne uygun olarak yerine getirilmesi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Hac Hizmetleri Daire Başkanlığı, Umre Hizmetleri Daire Başkanlığı, Hac ve Umre Eğitim Daire Başkanlığı, Kurullar ve Koordinasyon Daire Başkanlığı’ndan oluşan Genel Müdürlük bu ibadetlerin sorunsuz gerçekleşmesi amacıyla yurt içinde ve yurt dışında gerekli tedbirleri almak, ilgili ülke, kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak kaydıyla hizmet verilmesi ve bu hizmetlerin denetlenmesini sağlamakla görevlendirilmiştir.⁸⁷

-Yayın Hizmetleri: Bu alanda verilen Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü ve alt birimleri (Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı, Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı, Radyo ve Televizyon Daire Başkanlığı, Süreli Yayınlar ve Kütüphaneler Daire Başkanlığı, Yabancı Dil ve Lehçelerde Yayınlar Daire Başkanlığı, Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü) tarafından yürütülmektedir. Bu bağlamda kitap, dergi, Diyanet takvimi, görsel ve işitsel yayınlarla topluma hizmet verilmektedir.⁸⁸

-Yurtdışı Din Hizmetleri: Bu alanda verilen hizmetlerin organizasyonu ile görevlendirilen Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü ve müdürlüğe bağlı alt birimler (Yurt Dışı Türkler Daire Başkanlığı, Avrasya Ülkeleri Daire Başkanlığı, Yurt Dışı Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı, Müslüman Ülke ve Topluluklar Daire Başkanlığı, Yurtdışı

⁸⁵ Yaygın din eğitimi kavramının çeşitli tanımları bulunmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Recai Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği” **Din Eğitimi**, Ed. Recai Doğan-Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara: 2017, s.278-279.) Yapılan tanımlar içerisinde daha çok tercih edilen Yaygın din eğitimi tanımı Cemal Tosun’a aittir: “Yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca (her yaştan din eğitimi ihtiyacı duyanların ve özellikle de) yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir.” (Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegem A Yayıncılık, Ankara: 2002, s.156.)

⁸⁶ “T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023”, Ankara: 2018, s.12.

⁸⁷ <https://hacumre.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim> (05.08.2020)

⁸⁸ “T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023”, Ankara: 2018, s.12.

Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı); yurt ışıında yaşıayan vatandaş, dındaşı ve soydaşılara din hizmeti ve yaygın din eğitimi hizmeti vermek, karşılaşılan dini sorunlara çözümler üretmek, din görevlisi istihdam etmek, kutsal günlerde programlar düzenlemek, dini yayın ihtiyaçlarının karşılanması, uluslararası Kur'an Kursu, imam-hatip ve ilahiyat programlarının aktifleştirilmesi hususlarında görevlendirilmiştir.⁸⁹

-Danışmanlık ve Denetim Hizmetleri: Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı ve İç Denetim Birimi Başkanlığı tarafından sunulan; stratejik yönetim ve planlama, mali danışmanlık, hukuki danışmanlık, rehberlik ve denetim hizmetlerini kapsamaktadır.

-Yardım Faaliyetleri: Yurt içi ve yurt dışı yardım kampanyaları, zekat, fitre, kurban bağışları ve vekaletle kurban kampanyaları Başkanlık adına Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) tarafından düzenlenmektedir. Hediye Kur'an Olsun, Kardeşliğimiz Zekatla Bereketlensin, Camiler, Su Kuyusu, Uluslararası İyilik Ödülleri TDV'nin organize ettiğı güncel projelerdir.⁹⁰

Başkanlık kuruluş amacı olan topluma din hizmeti sunma ve din konusunda insanları aydınlatma görevini yukarıda kısaca özetlenen faaliyet alanları aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

2.2.1. Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri kapsamında cami içi ve cami dışında birçok kamu kurum ve kuruluşunda faaliyet gösterilmektedir. Aile ve dini rehberlik hizmetleri, gençlik hizmetleri- diyanet okuma salonları ve Manevi Destek Hizmetleri Başkanlığın bu alanda hali hazırda geliştirmeye devam ettiğı projelerdir. Başkanlık, 2019-2023 Stratejik Planı'nda Manevi Destek kapsamında verdiği hizmet alanlarını şu şekilde belirlemiştir: Sağlık kuruluşları, ceza infaz kurumları, sevgi evleri, huzur evleri ve kadın konuk evlerinde sunulan hizmetler, şehit yakınları ve gazilere yönelik hizmetler, engellilere yönelik hizmetler, madde bağımlılığıyla mücadele

⁸⁹ "T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023", Ankara: 2018, s.13.

⁹⁰ <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/> (05.08.2020)

çalışmaları, göçe maruz kalan kişilere sunulan hizmetler, denetimli serbestlik kapsamında olan vatandaşlarımıza yönelik hizmetler, mevsimlik işçilere sunulan din hizmetleri, afet ve acil durumlarında sunulan din hizmetleri.⁹¹ Bu bölümde belirtilen hizmet alanları tarihsel arka planı ve gerçekleştirilen faaliyetler de göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

2.2.1.1. Aile ve Dini Rehberlik Hizmetleri

Aile sosyal yapının temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple sağlıklı bir toplum için öncelikli olarak nitelikli aile yapısının korunması gerekmektedir. Geleneksel hayattan modern hayata geçişte yaşanan süreçler aileyi ve aile ilişkilerini yeni birtakım problemlerle yüz yüze getirmiştir.⁹² Ailelerin karşılaştıkları problemlerin çözümünde başvurdukları kurumlardan birisi de Aile ve Dini Rehberlik Bürolarıdır. Aile ve Dini Rehberlik Büroları toplumun din ile ilgili sorularına cevap vermek ve ihtiyaç duyulan durumlarda insanların sağlık, hukuk, güvenlik birimleri gibi uygun kurumlara yönlendirilmesi amacıyla il müftülüklerine bağlı olarak 2003 yılında kurulmuştur.⁹³ Başkanlık onayı ile 2015 yılında yürürlüğe giren Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi' ne göre büroların amaçları şu şekilde belirlenmiştir: Aile hakkında toplumun dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak, aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak, aile bireylerine sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler sonucu karşı karşıya kaldığı riskler ve yeni sorun alanları karşısında güçlendirmek için manevi destek hizmeti sunmak, halkımızın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dini içerikli sorunlarının çözümüne katkı sağlamak, gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmak, öğrenci yurdu, gençlik merkezi, fabrika vb. gibi mekanlarda dini içerikli programlar düzenlemek.⁹⁴ Bürolarda öncelikli olarak vaizler görevlendirilmekte ve bu vaizlerin hizmet alanıyla ilgili birikim ve tecrübeye sahip, iletişim becerileri gelişmiş ve dini soruları cevaplandırabilecek kabiliyette olması gerekmektedir. Yeterli sayıda vaiz bulunmaması durumunda ise din

⁹¹ “T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan 2019-2023”, Ankara: 2018, s.11.

⁹² Necdet Subaşı, “Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları” **Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam 2002 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara: 2007, s. 514.

⁹³ <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/99/aile-ve-dini-rehberlik-burolari> (19.06.2020)

⁹⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi**, 2015, Madde 5.

hizmetleri uzmanı ve dört yıllık dini yüksekokul mezunu Kur'an Kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyım unvanlarındaki personel görevlendirilebilmektedir. Görevlendirmelerde personele kadın, genç, çocuk ve aile konularında akademik çalışma yapmış personele öncelik tanınmaktadır.⁹⁵

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında başvuranlarla telefonda ya da yüz yüze görüşmeler yapılmakta ve e-mail yoluyla iletilen sorular cevaplandırılmaktadır. Başkanlık personelinden görüşmelerini gerçekleştirirken iletişim halinde olduğu kişinin bireysel durumunu ve sosyo-kültürel gerçekliğini göz önünde bulundurarak hareket etmesi beklenmektedir. İhtiyaç durumunda adli makamlarla, kolluk kuvvetleriyle, İl Sağlık Müdürlükleri ya da Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri veya ilgili birimleri ile iletişim kurulabilmektedir. Büro personelinin aile konusunda kendisini geliştirmesi adına aile ile ilgili ulusal/bölgesel proje ve eğitimlere katılması desteklenmektedir. Aile ile ilgili çalışmalar takip edilerek arşivlenmekte ve büro için kütüphane oluşturulması sağlanmaktadır. Bununla beraber Çocuk Destek Merkezleri, çocuk evleri, çocuk evleri sitesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında bulunan çocuklara uygulanmak üzere hazırlanmış olan değerler eğitimi programının uygulanmasına çalışılmaktadır.⁹⁶

Yapılan araştırmalar ve ilgili kartekslerden elde edilen verilere göre bürolara başvuranların soru ve sorunları çeşitlilik göstermektedir.⁹⁷ Bürolardan elde edilen veriler yerel sorunların tespit edilmesi ve çözüm yolları üretilmesi, genel geçer çözüm yollarından ziyade bölgesel, ihtiyaç odaklı çalışmaların yapılması gibi hususlarda Başkanlığa ve araştırmacılara yol gösterecek niteliktedir.

2.2.1.2. Manevi Destek Hizmetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı manevi destek hizmetleri skalası günden güne genişlemektedir. Sağlık kuruluşları, ceza infaz kurumları, sevgi evleri, huzur evleri ve kadın konuk evlerinde hizmet vermekte olan Başkanlık aynı zamanda; şehit yakınları ve gazilere, engelli bireylere, göçe maruz kalan kişilere, denetimli serbestlik kapsamında

⁹⁵ **Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi**, Madde 7.

⁹⁶ “*Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi*”, Madde 9.

⁹⁷ Hüseyin Peker, “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri” **Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri**, Ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara: 2012.

olan vatandaşlara ve mevsimlik işçilere manevi destek hizmetlerinden faydalanma olanağı tanımaktadır. Başkanlık, afet ve acil durumlarda ve madde bağımlılığıyla mücadele konusunda da manevi destek çalışmalarını sürdürmektedir. Uygulamanın içeriği ile ilgili çalışmalarla birlikte manevi destek hizmetlerinin müstakil bir departmanda ve profesyonel bir biçimde sunulması amacıyla Başkanlık tarafından Mesleki Yeterlik Kurumu'na (MYK) başvurulmuştur. Ortak çalışmalar neticesinde Manevi Danışmanlık Ulusal Meslek Standardı oluşturulmuş ve 25.10.2019 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmasıyla birlikte Manevi Danışmanlık (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı yürürlüğe girmiştir. Böylelikle Manevi Danışmanlık resmen bir meslek olarak tanımlanmış, meslek profili belirlenmiştir. Ulusal Meslek Standardının tanımına göre manevi danışman; *“İSG ve çevre koruma önlemleri çerçevesinde, yetkisi dahilinde ve görev talimatlarına göre; farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkma süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dini ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla bireyle ve grupla manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunan ve mesleki gelişim faaliyetlerini yürüten nitelikli kişidir.”*⁹⁸

Başkanlığın manevi destek niteliğinde sürdürdüğü hizmet alanlarının her biri müstakil çalışmaların konusu olabilecek hacimdedir. Bu nedenle aşağıda çalışmanın konu bütünlüğünün korunması, bununla birlikte Başkanlığın stratejik ortaklarıyla birlikte yürüttüğü faaliyetler hakkında genel malumat sahibi olunması amacıyla kısa tanıtımlar yapılacaktır.

2.2.1.2.1. Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Türkiye’de manevi danışmanlık din ve moral hizmetleri adı altında ilk defa sağlık kuruluşlarında uygulanmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de bu uygulamanın gelişmesi ve meslek statüsü kazanması noktasında Sağlık Bakanlığı ile başlatılan süreç önem arz etmektedir. Sağlık kuruluşlarında din hizmeti verilmesi konusu ilk defa 1995 yılında

⁹⁸Resmi Gazete, Sy; 30929, Tarih; 25.10.2019
<https://dinhizmetleri.diyadin.gov.tr/Documents/manevi%20danisman%20ums.pdf> (19.07.2020)

Birinci Din Şurası'nda gündeme gelmiştir.⁹⁹ Yapılan değerlendirmeler sonucunda Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı hastanelerde yatarak tedavi gören hastalara din ve moral hizmeti sağlanması hususunda anlaşmıştır. Medyada çok yankı uyandıran bu uygulama dönemin Ankara Tabipler Odası'nın uygulamanın iptali istemiyle Danıştay'da açtığı davanın olumlu sonuçlanması ile yaklaşık bir buçuk sene sonra resmen sonlandırılmıştır.¹⁰⁰ Diyanet İşleri Başkanlığının “Sosyal İçerikli Din Hizmetleri” kapsamında tekrar gündeme gelen uygulamayla ilgili çalışmalar 2012 yılında yeniden başlatılmıştır. Bu tarihten itibaren Avrupa ve ABD'deki ilgili uygulama örneklerinin incelendiğini belirten Sağlık Bakanı Dr. Mehmet Müezzinoğlu, yine bu süreçte din adamlarına gerekli eğitimin verildiğini sözlerine eklemiştir.¹⁰¹ Nihayet 7 Ocak 2015 tarihinde Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında “T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İş Birliği Protokolü” imzalanmıştır. Aynı zamanda Hasta Hakları Yönetmeliğinde hastaların talepte bulunmaları durumunda kurum hizmetleri aksatılmadan, başkaları rahatsız edilmeden ve uygulanan tıbbi tedaviye hiçbir şekilde engel olmadan hastaları manevi yönden desteklemek amacıyla talep edenin dini inancına uygun din görevlisinin davet edilebileceği ifadesi yer almaktadır.¹⁰²

İlgili protokol gereğince Başkanlık personeline Sağlık Bakanlığına bağlı hastane, kurum ve kuruluşlarda talep etmeleri durumunda hastalara, hasta yakınlarına ve hastane personeline hastaların iyileşme sürecine destek olmak amacıyla moral, motivasyon ve destek sağlama, dini/manevi konularda danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunma görevi verilmiştir.¹⁰³ Bu görevi yerine getirmek amacıyla din psikolojisi, din eğitimi, din sosyolojisi, dini danışmanlık ve rehberlik alanlarında ihtisas eğitimi gören ve talep eden Başkanlık personellerinden 20'si seçilmiştir. Seçilen personele beş hafta süreyle iki yüz saatlik içerisinde alanında uzman akademisyenler, Sağlık Bakanlığı ve

⁹⁹ I. Din şurası tebliğ ve müzakereleri: (1-5 Kasım 1993) [Din Şurası (1993: Ankara)], Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995. 1. c. (705 s.) s. 62-64.

¹⁰⁰ Nurullah Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine DeneySEL Bir Araştırma)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, cilt: XXXIX, s.599-600.

¹⁰¹ <https://www.saglik.gov.tr/TR,558/hastanelerde-manevi-destek-sunmaya-yonelik-isbirligi-protokolu-imzalandi.html> (18.07.2020)

¹⁰² Hasta Hakları Yönetmeliği, Madde: 38, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (18.07.2020)

¹⁰³ T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İş Birliği Protokolü, Ankara: 2015, Madde:1.

Başkanlık yetkililerinin de bulunduğu bir eğitimci grubu tarafından Hastanelerde Manevi Destek Eğitimi verilmiştir. Bu eğitimin ardından 6 ilde (Ankara, İstanbul, Erzurum, Kayseri, Samsun, Ordu) 3 aylık pilot uygulamalarla uygun nitelikteki hastanelerde hizmet vermeye başlayan Başkanlık personeli 6 aylık görevlendirmelerle çalışmalarına devam etmektedir.¹⁰⁴ 2019 yılında yayınlanan faaliyet raporunda yeni katılan din hizmetlileri için yapılan hizmet içi eğitimler hakkında bilgi verilmiş, aynı zamanda Sağlık Bakanlığı'nda evde tedavi gören hastalara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleriyle ilgili çalışmaların başlatıldığı bilgisi verilmiştir.¹⁰⁵

2.2.1.2.2. Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti

Toplumun bütün kesimlerine din hizmeti sunmayı kendisine amaç edinen Başkanlık, 2001 yılında Adalet Bakanlığı ile imzalanan iş birliği protokolünü 2011 yılında sosyal açımlı din hizmetleri bakış açısıyla revize etmiştir.¹⁰⁶ Bu protokole göre hemen her cezaevine görevlendirme yapılması ve cezaevi vaizlerinin ceza infaz kurumlarında tüm gün görevlendirilmesi öngörülmüştür.¹⁰⁷ 2011 yılında imzalanan protokolle birlikte cezaevlerinde görevlendirilen Başkanlık personeli din hizmetleri kapsamında tutuklu ve hükümlülere hem teorik hem de pratik din hizmeti sunma ve bununla beraber talep edilmesi durumunda manevi rehberlik hizmeti sunmakla görevlendirilmiştir.¹⁰⁸ Böylelikle cezaevlerinde sadece din eğitimi hizmeti vermekle yükümlü olan Başkanlığın hizmet skalası genişlemiştir. Son olarak 2019 yılında Başkanlık ve Adalet Bakanlığı arasında imzalanan protokolle taraflar arasında daha önce imzalanan iş birliği protokolleri yürürlükten kalkmış, protokolün amacı, kapsamı ve ilgililerin görev ve yükümlülükleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. İlgili protokole göre amaç; *“Ceza infaz kurumları ve çocuk eğitim evlerinde hükümlü ve tutuklulara, denetimli serbestlik altında bulunan hükümlülere, TCK 191. Maddesi kapsamında tedavisine karar verilmiş olan yükümlülere müdürlüklere müracaat etmiş mağdurlara, din hizmetleri, din*

¹⁰⁴ Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi” **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik**, Ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz, c.1, Ankara: Dem Yayınları, 2016, s.339-442.

¹⁰⁵ **Diyanet İşleri Başkanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu**, s.79.

¹⁰⁶ Harun Işık, Abdullah Demir, **Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012, s.19.

¹⁰⁷ **Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol**, Ankara: 2011, Madde 3.

¹⁰⁸ Işık, s. 21.

*eğitimi, manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri sunulması...*¹⁰⁹ şeklinde belirtilmiştir. Karşılıklı görev ve yükümlülüklerin de yer aldığı protokolde din hizmetleri kapsamında Başkanlık personeli; din eğitimi vermek, manevi rehberlik ve dini danışmanlık yapmak, imam-hatiplik ve kültürel etkinlikler düzenlemekle görevlendirilmiştir.

2.2.1.2.3. Sosyal Hizmet Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Sosyal hizmetler; *“kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesini ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü”* olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁰ Sosyal koruma sistemleri kapsamında devlet, korunma gereksinimi duyan sosyal grupları sosyal güvenlik, sosyal sigortalar, kamusal sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler kanalıyla sadece maddi açılardan değil manevi yönden de desteklemeye çalışmaktadır.¹¹¹ Maneviyat eksenli ihtiyaçları karşılamak ve çeşitli sosyal gruplara ulaşmak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı dini sosyal hizmetler kapsamında çalışmalara başlamıştır. Başkanlık 2007 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Müdürlüğü (SHÇEK) ile, 2008 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile, 2011 yılında ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile iş birliği protokolü imzalamış. 2018 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile iş birliği yapılmasıyla birlikte yukarıdaki protokoller yürürlükten kaldırılmıştır. Başkanlık ve AÇSHB aile, kadın, genç, yaşlı ve engelli bireyler dahil olmak üzere toplumda sosyal hizmete ihtiyaç duyanlara yönelik koruyucu ve önleyici, sosyal hizmetlerle ilgili farkındalık oluşturmak ve sosyal ve manevi destek hizmetlerini güçlendirmek amaçları çerçevesinde bir araya gelmiştir.¹¹² İlgili protokolde ortak hükümler ve tarafların yükümlülükleri maddeler halinde detaylandırılmıştır. Ortak hükümler tarafların; aile bütünlüğü, kadın haklarının korunması, çocuk hakları, çocuk

¹⁰⁹ Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı İş Birliği Protokolü, 2019, Madde: 1.

¹¹⁰ Resmi Gazete, Sy; 18059, Tarih; 27.05.1983, Madde: 3.

¹¹¹ Ali Seyyar, “Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimleri ve Diyanet”, IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri, Ankara: 2009, s.75-76.

¹¹² Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İş Birliği Protokolü, Ankara: 2018, Madde: 1.

ihmal ve istismarı, çocuğa yönelik şiddetle mücadele, çocuklara yönelik sanal ve gerçek tehlikeler, erken yaşta evlilikler, kurum bakımı altındaki çocukların aile sıcaklığını hissetmeleri ve engelli bireylerin hayatlarının kolaylaştırılması gibi konularda müşterek faaliyetler düzenlenmesini öngörmektedir.¹¹³ Başkanlık ise sevgi evleri/çocuk evi sitesi, huzur evleri, kadın konuk evleri ve yetiştirme yurtları gibi sosyal hizmet kurumlarında; AÇSHB tarafından yürütülen faaliyetlere katkı sağlamak, manevi destek ve dini rehberlik hizmeti sunmak, gerekli noktalarda dini bilgilendirmeler yapmak, Başkanlık yayınlarını ücretsiz ulaştırmak, din ve değerler eğitimi faaliyetleri düzenlemek, milli değerleri tanıtmak, göçle gelen sahipsiz çocuklara uyum süreçlerinde rehberlik yapmak gibi sorumlulukları üstlenmiştir. Bununla birlikte Başkanlık personeli aile içi iletişim, ailede rol paylaşımı, aile içi şiddet, çocuk eğitimi, çocuk yaşta evlilikler gibi konularda dini bilgiler vermek ve eğitim faaliyetleri düzenlemekle de görevlendirilmiştir.¹¹⁴

İlgili protokolde ortak hükümler ve tarafların yükümlülükleri maddeler halinde detaylandırılmıştır. Bu bağlamda ortak faaliyet düzenlenmesi kararlaştırılan alanlar; Çocuk Evleri Sitesi, Çocuk Destek Merkezleri, Huzurevleri, Kadın Konukevleri faaliyetleri sırasıyla değerlendirilecektir.

Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evleri)

Çocuk bakım hizmetleri alanında 2017 yılında meydana gelen hizmet dönüşümü çerçevesinde çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları tamamen kapatılmış yerine bakım altındaki çocuklara ev ortamı sunulması amacıyla çocuk evleri sitesi (sevgi evleri) ve çocuk evleri hizmet vermeye başlamıştır.¹¹⁵ Çocuk evleri sitesi (sevgi evleri); “0-18 yaş arası en fazla 12 çocuğun üçer kişilik odalarda kaldığı, çocukların yaşlarına uygun gelişim ihtiyaçları dikkate alınarak site içerisinde inşa edilen, müstakil villa tipi evlerden oluşan aile ortamına benzer yapı ve ilişki sisteminde hizmet veren yatılı sosyal hizmet kuruluşu” olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁶ Fiziksel açıdan sevgi evleri küçük müstakil

¹¹³ “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İş Birliği Protokolü”, Ankara: 2018, Madde: 6.

¹¹⁴ “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İş Birliği Protokolü”, Ankara: 2018, Madde: 7 (b).

¹¹⁵ T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu, s. 96. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/RqI2i+ACSHB_2018_FAALIYET_RAPORU.pdf (27.07.2020)

¹¹⁶ “T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu”, s. 84. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/RqI2i+ACSHB_2018_FAALIYET_RAPORU.pdf (27.07.2020)

binalardan oluşmaktadır ve ev tipine en yakın çocuk hizmet modelidir. Bu proje ile korunma ihtiyacı bulunan çocukların aile ortamından yine aile ortamına yakın bir yerde barındırılmaları amaçlanmaktadır.¹¹⁷ 2019 yılı Aralık ayı itibarıyla 7097 kişi kapasiteli 112 çocuk evinde 6085 çocuğa fiilen hizmet verildiği bilinmektedir.¹¹⁸ Başkanlık AÇSHB ile imzaladığı protokol gereğince sosyal hizmet kurumlarında manevi destek, dini rehberlik ve din eğitimi faaliyetleri yürütmekle görevlendirilmiştir.¹¹⁹ Aynı zamanda Başkanlık Değerler Eğitimi Programı kapsamında çocuk bakım kuruluşlarında bulunan çocukların milli ve manevi değerlere sahip bireyler olarak yetişmeleri ve toplumsal hayatta daha güçlü var olabilmeleri amacıyla eğitimler vermektedir.¹²⁰ 2019 yılında Başkanlık tarafından söz konusu faaliyetlerin hazırlanması ve sürdürülmesi konusunda görevli personele yol göstermesi amacıyla Aile ve Dini Rehberlik Büroları ve Sosyal Hizmet Kurumları Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitapları hazırlanmıştır.¹²¹

Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın stratejik ortağı AÇSHB ile iş birliği kapsamında manevi destek hizmeti sunduğu bir diğer kurum Çocuk Destek Merkezleridir. Sosyal Hizmetler Kanununda belirtildiği üzere Çocuk Destek Merkezi; *"suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı bu süre içinde aile, çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumlarına göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını"* ifade etmektedir.¹²² ÇODEM 'de fiziksel, duygusal ve cinsel ihmal ve

¹¹⁷ Aziz Söğütü, Çocuk Refahı Alanında Çalışan Personelin Sevgi Evleri Modeline Yönelik Değerlendirmeleri, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, SBE, 2015), s. 32-33.

¹¹⁸ T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.82. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/pjZ2+ACSHB_2019_Faaliyet_Raporu.pdf (27.07.2020)

¹¹⁹ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İş Birliği Protokolü, Ankara: 2018, Madde: 7 (b).

¹²⁰ T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.83. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/pjZ2+ACSHB_2019_Faaliyet_Raporu.pdf (27.07.2020)

¹²¹ "Diyanet İşleri Başkanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu", s.75.

¹²² Resmi Gazete, Sy; 18059, Tarih; 27.05.1983, Madde: 3.

istismara uğrayan, kanun ile ihtilafa düşmüş çocukların rehabilite edilerek aile ve yakın çevrelerine veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır.¹²³ Merkezler ihtisas alanlarına göre; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, sokakta yaşama, gebelik, madde bağımlılığı gibi alanlara, yaş aralıklarına (11-14/15-18) ve cinsiyetlerine göre gruplandırılmaktadır. ÇODEM 'de çalışan Başkanlık personelinin görev ve yetkileri Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği kapsamında; çocukların manevi değerleri kazanmaları amacıyla bir plan dahilinde çalışmalar yapmak ve eğitim vermek, merkez müdürünce verilen diğer görevleri yerine getirmek olarak belirlenmiştir.¹²⁴

Huzurevleri

Başkanlık personelinin huzurevlerinde dini sosyal hizmetler kapsamında ilk etapta sadece dini gün ve gecelerde etkinlikler gerçekleştirildiği ilgili bölümde belirtilmişti. 2011 yılına gelindiğinde ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Başkanlığın arasında imzalanan iş birliği protokolü ile birlikte Başkanlık personelinin Bakanlığa bağlı kuruluşlarda öncelikle milli ve dini günler olmak üzere ahlaki, dini ve milli duyguları geliştirmeye yönelik programlar yapması, Başkanlık yayınlarının Bakanlığa bağlı kuruluşlara ücretsiz olarak ulaştırılması, ortak amaçlar çerçevesinde yayın organlarının aktif şekilde kullanılması ve düzenlenecek konferans, sempozyum, panel vb. toplantılarla ilgili kitlenin bilinçlendirilmesi kararı alınmıştır.¹²⁵

*“60 yaş ve üzerindeki yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak, bakmak ve bu kişilerin sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşu”*¹²⁶ olarak tanımlanan huzurevlerinin idare ve yönetimi farklı kuruluşlar (belediye, vakıf, dernek) ve tüzel kişiler tarafından yürütülmektedir. Bu sebeple Türkiye

¹²³ Asude Coşkunsever, *Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018, s.68.

¹²⁴ *Resmi Gazete*, Sy; 29310, Tarih; 29.03.2015, Madde: 38.

¹²⁵ *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İş Birliği Protokolü*, 2011, Madde: 5 (e, f, g) <https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/isbirligiProtokolleri/Aile%20ve%20Sosyal%20Politikalar%20Bakanligi.pdf> (29.07.2020)

¹²⁶ *Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği*, Madde 4 (d). <https://ailevecalisma.gov.tr/cyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezleri-yonetmeligi/> (28.07.2020)

genelinde huzurevlerinde standart bir uygulamadan söz edilememektedir.¹²⁷ Aynı zamanda Bakanlık ve Başkanlık arasında imzalanan protokol ile alınan kararların herhangi bir müeyyide içermemesi de uygulamada esnekliği doğurmuş ve birçok ilde müftülükler personel eksikliği gerekçesi ile huzurevlerinde herhangi bir çalışma yapmamıştır.¹²⁸ 2016 yılında huzurevlerinde yürütülen manevi destek hizmetlerinin ADRB' ye devredilmesiyle bu alandaki faaliyetlerin artışa geçtiği görülmektedir.¹²⁹ 2019 yılı verilerine göre Başkanlık ilgili protokol kapsamında AÇSHB 'nin yönetiminde bulunan huzurevlerine özel günler münasebetiyle ziyaretler düzenlemiş, iftar programı kapsamında çocuk evleri ve huzurevleri sakinlerini bir araya getirmiştir (Büyükler Küçüklerle İft(ih)ar Ediyor). Sahada yapılan çalışmalarla beraber huzurevlerinde verilmekte olan manevi destek hizmetlerini geliştirmek amacıyla çalıştay düzenlenmiş, uzman görüşlerinden hareketle hizmetlerin usul ve esaslarının belirlenmesi ve müfredat oluşturulması amacıyla çalışmalar yapılmıştır.¹³⁰

Kadın Konukevleri

Kadın Konukevi; *“fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ve sözlü istismara uğrayan kadınların şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin çözümlenmesi ve güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanmak suretiyle geçici süreyle kalabilecekleri ... sosyal hizmet kuruluşlarını”* ifade etmektedir.¹³¹ ADRB 'nin *“Yaşam mücadelesinde zorlanan, maddi olduğu kadar manevi açıdan da korunmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyan toplumun kırılğan kesimlerine el uzatmak, sosyal hizmet kurumlarındaki dezavantajlı gruplara manevi destek hizmeti sunmak”* görevine dikkat çeken Akbulut, din görevlilerinin kadın konukevlerinde kalan şiddet mağduru kadınlara hayatın anlamını ve amacını bulma

¹²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Saadettin Özdemir, “Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2012, Sayı: 25, s.205-6.

¹²⁸ Sümeyra Bilecik, “Huzurevlerinde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri: İhtiyaçlar, Beklentiler, Sorunlar” **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-II**, Ed.: Ali Ayten vd., İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2016, s. 378.

¹²⁹ <https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Sosyal-Hizmet-Kurumlarında-Yürütülen-Din-Hizmetleri.aspx> (28.07.2020)

¹³⁰ “T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu”, s. 74.

¹³¹ **Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik**, Madde: 3.

noktasında rehberlik yaptıklarını, yaşadıkları travmayı atlatıp geleceğe umutla bakmaları noktasında yardımcı olmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.¹³²

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı iç ve dış göçten, afet ve acil durumlardan kaynaklanan dini, sosyal ve kültürel problemlerin çözümüne yardımcı olmak, şehit yakınları ve gazilere, denetimli serbestlik kapsamında olan vatandaşlara, mevsimlik işçilere dini danışmanlık ve manevi destek sunmak amacıyla kurulmuştur. Toplumun tüm kesimlerine din hizmeti sunulması amacı kapsamında 28 Haziran 2019 tarihinde Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık Yönergesi yürürlüğe girmiştir.¹³³ Bu yönergeyle birlikte engelliler ve ailelerinin maddi ve manevi yönden desteklenmeleriyle moral ve motivasyonlarının artırılması hedeflenmektedir. Madde bağımlılığıyla mücadele çalışmaları kapsamında 18 Eylül 2014 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Yeşilay Cemiyeti Arasında İş Birliği Protokolü imzalanmıştır.¹³⁴ Bu gelişmelerle birlikte Başkanlık ayrıca şehit yakınları ve gazilere yönelik hizmetler, denetimli serbestlik kapsamında olan vatandaşlara yönelik hizmetler, mevsimlik işçilere sunulan din hizmetleri, afet ve acil durumlarında sunulan din hizmetleri gibi alanlarda da çalışmalar gerçekleştirmektedir.

2.2.1.3. Gençlik Hizmetleri Kapsamında Gençlik ve Spor Bakanlığı ile İş Birliği, Diyanet Okuma Salonları

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmalarını yoğunlaştırdığı bir diğer alan ise konumuzun da kapsamında yer alan gençlik hizmetleridir. Bu hizmetler kanalıyla, toplumun en dinamik kesimini oluşturan ve geleceğe yön verecek olan gençlerin milli ve manevi değerlere bağlı, ruhen ve bedenen iyi yetişmiş birer birey olarak var olmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.¹³⁵ 2018 yılında yayınlanan Gençlik Çalışmaları Yönergesinde ifade edildiği üzere Başkanlık gençlik faaliyetlerini “hiçbir genci dışarıda bırakmadan” ve “gençler açısından gönüllülük” esaslarına bağlı kalarak yürütmeye

¹³² <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=32019#> (29.07.2020)

¹³³ Ayrıntılı bilgi için bkz:

<https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Engellilere%20Yönelik%20Manevi%20Danışmanlık%20Hizmetleri%20Yönergesi.pdf> (05.08.2020)

¹³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/SosyalKulturelIsbirligiProtokolleri/Yesilay%20Protokolü.pdf> (05.08.2020)

¹³⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları Yönergesi, 2018, Madde 5.

çalışmaktadır.¹³⁶ Bu bağlamda 2019 yılında 711'i Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda, 19'u ise Türkiye Diyanet Vakfı'na bağlı üniversite yurtlarında, 12'si ise Diyanet Gençlik Çalışmaları Merkezi'nde olmak üzere 742 manevi danışman görevlendirilmiştir.¹³⁷

Gençlik dönemi doğası gereği hızlı değişim ve dönüşümlerin geçirildiği aktif ve kırılğan bir süreçtir. Aynı zamanda ilk yetişkinlik dönemine hazırlık aşaması olarak tanımlanabilecek bu süreçte insan geleceğini şekillendirecek önemli adımlar atmaktadır. Bu süreçte fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik beklentileri yeniden şekillenen birey birçok yeniliği bir arada yaşamaktadır.¹³⁸ Gençlik döneminde yaşanan zorluklar bu dönemin yukarıda geçen gelişim özellikleriyle birlikte toplum yapısı, sanal platformlar ve modern dünyanın genç algısı gibi dış faktörlerden de kaynaklanmaktadır.¹³⁹ Dolayısıyla gençler bu süreçte hayatlarını kolaylaştıracak, anlam dünyalarına hitap edecek ve kimlik gelişimlerine katkı sağlayacak maddi manevi her türlü desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Din hizmetleri kapsamında gençlere yönelik spesifik çalışmalara, organize edilecek faaliyetlere duyulan ihtiyaç akademik çevrelerce de gündeme getirilmektedir.¹⁴⁰ Söz konusu talepler ve gereksinimden hareketle On Birinci Kalkınma Planı'nda nitelikli din hizmetleri kapsamında Başkanlığa toplumun bütün kesimlerine olduğu gibi gençlere de ulaşma ve toplumun salahiyyeti için her türlü katkıyı sağlama görevleri verilmiştir.¹⁴¹

Başkanlığın gençlik hizmetleri 2013 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü ile imzalanan protokolle birlikte yeni bir alana taşınmıştır. Bu protokole göre Başkanlık tarafından *“Kur'an-ı Kerim öğrenme ve İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Hz. Peygamber'in hayatı ve örnek ahlakı hakkında dini bilgiler alma ihtiyacı duyan ve bu hizmetten yararlanmak isteyen gerek yurt çalışanlarının gerekse yurtlarda barınan öğrencilerin taleplerini*

¹³⁶ “Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları Yönergesi”, 2018, Madde 6.

¹³⁷ “Diyanet İşleri Başkanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu”, s.81.

¹³⁸ Nurten Kimter, **Gençlikte Din ve Depresyon: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma**, Ekev Akademi Dergisi, Yıl 18, Sayı 60, s.226.

¹³⁹ Turgay Gündüz, “İslam'ın “Eğitim” Anlayışı Çerçevesinde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimine Yeni Bir Bakış” **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II**, Ed. Hayati Hökelekli, Ensar Neşriyat, İstanbul: 2003, s. 53-54.

¹⁴⁰ Bkz: Seyfullah Kara, “Modern Din Hizmetlerinde İhmal Edilmemesi Gereken Kitle: Gençlik” **I. Din Hizmetleri Sempozyumu**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara: 2008, (222-230); Mustafa Ruhi Şirin, “Çocuk ve Gençlere Yönelik Dini Yayınların Mevcut Durumu ve Geleceğe Yönelik Öneriler” **Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara: 2004, (81-88).

¹⁴¹ **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)**, Madde 642.

*karşılama amacıyla” il/ilçe müftülüklerine bağlı kurslar düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.*¹⁴² Başkanlık ve Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında imzalanan söz konusu protokol 2015 yılında kapsamı genişletilerek yenilenmiştir. Protokolün; *“...sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerle, gençlerin beden ve ruh sağlıklarına, manevi gelişimlerine katkıda bulunmak, Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı kurumlarda, yurtlarda, spor tesislerinde, kamplarda ve gençlik merkezlerinde diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında görevli olan personelin, moral, motivasyon ve manevi rehberlik sağlaması, din ve değerler eğitimi vermesi, din hizmeti sunmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek...”*¹⁴³ amacıyla imzalandığı belirtilmiştir. Bu protokolle birlikte Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı yurtlar, spor tesisleri, kamplar ve gençlik merkezlerinden faydalanan gençlere din hizmeti/manevi destek sunulacak ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an Kursları, Yaz Kur'an Kursları ve Müftülük hizmetlerinden istifade eden gençlere ise sporu sevdirmek adına onların fiziksel ve sosyal aktivitelere katılımlarına yönelik hizmetler sunulması hedeflenmiştir.¹⁴⁴

Başkanlık, 6002 Sayılı Kanun kapsamında “ihtiyaç duyulan yerlere okuma salonları açmak ve bunlarla ilgili işleri yürütmek” amacıyla Diyanet Okuma Salonları Projesini geliştirmiştir.¹⁴⁵ Bu proje İmam Hatip Okullarında örgün eğitim görmekte olan öğrenciler başta olmak üzere öğrencilerin okul dışındaki zamanlarını çeşitli etkinlikler vasıtasıyla değerlendirmelerine olanak sağlamak ve okulda edindikleri bilgi ve becerileri geliştirmek amacıyla tasarlanmıştır.¹⁴⁶ Ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinin kabul edildiği proje müfredatı Millî Eğitim Bakanlığı’nın okullarda takip ettiği programa uygun düzenlenmiştir.¹⁴⁷

¹⁴² <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/323/baskanligimiz-ile-kyk-arasinda-protokol-imzalandi> (13.07.2020)

¹⁴³ T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Arasında İş Birliği Protokolü, Ankara: 2015, Madde 1.

¹⁴⁴ “T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Arasında İş Birliği Protokolü”, Ankara: 2015, Madde 2.

¹⁴⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 13 Temmuz 2010, Sayı: 27640, Madde: 6.

¹⁴⁶ T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları), Ankara: 2017, s. 5.

¹⁴⁷ <https://ankara.diyanet.gov.tr/mamak/Sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=170&MenuCategory=Kurumsal> (15.07.2020)

sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerle milli ve manevi gelişimlerine katkı sağlamak, yükseköğrenim öğrencilerine kredi veya burs vermek, öğrencilerin yükseköğrenimlerini kolaylaştırmak”¹⁴⁹ amacıyla kurulmuştur. 1970 yılında Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi ile Gençlik ve Spor Bakanlığına devredilen kurum, 13.12.1983 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 179 sayılı KHK ile Milli Eğitim Bakanlığına, 10.12.2010 tarih ve 27781 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6082 sayılı Kanun ile Başbakanlığa bağlanmış ve 08.07.2011 tarihli ve 27988 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Tezkeresiyle de Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlanmıştır. ¹⁵⁰ Kurum, 351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunu¹⁵¹ gereğince öğrencilere 1962 yılından beri öğrenim kredisi, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu¹⁵² gereğince 1985 yılından itibaren katkı kredisi vermektedir. 2004 yılında çıkarılan 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun¹⁵³ gereğince de burs imkanı sağlanmaktadır.

Kurum, iki yılda bir toplanarak gündemdeki maddeleri değerlendirerek kararlar alan bir Genel Kurul, Genel Müdürlüğün karar organı olan bir Yönetim Kurulu ve Genel Müdürlükten oluşmaktadır. Genel Müdürlük ise Kurumun yürütme organı ve üst yöneticisi olan Genel Müdür, dört yardımcısı ve Müdür Yardımcılarına bağlı başkanlıklardan¹⁵⁴ oluşmaktadır. ¹⁵⁵

2.3.2. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Faaliyet Alanları ve Hizmetler

1961 yılından bu yana hizmet vermekte olan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu; yurt hizmetleri, finansal destek hizmetleri ve eğitim-sosyal kültürel ve sportif

¹⁴⁹ 22.8.1961 Tarih ve 351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunu, Madde: 1-2.

¹⁵⁰ T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2018-2022, s.5.

¹⁵¹ “22.8.1961 Tarih ve 351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunu”, Madde: 14.

¹⁵² 4.11.1981 Tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, Madde: 46.

¹⁵³ 3.3.2004 Tarih ve 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun, Madde: 2.

¹⁵⁴ Kredi Dairesi Başkanlığı, Yurt İdare ve İşletme Dairesi Başkanlığı, İnşaat Emlak Dairesi Başkanlığı, Muhasebe ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, İdari İşler Dairesi Başkanlığı, Bilgi Teknolojileri Başkanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, Danışma Denetim Birimlerine Bağlı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, İç Denetim Birimi Başkanlığı, İnsan Kaynakları Dairesi Başkanlığı, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı ve İl Müdürlükleri ile Yurt Müdürlükleri.

¹⁵⁵ “T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2018-2022”, s. 6-7.

faaliyetler olmak üzere üç farklı alanda faaliyet gerçekleştirmektedir. Bu alanlardan ilki olan yurt hizmetleri kapsamında öğrenci ve misafirlere barınma ve beslenme imkanı sunulmakta, bununla beraber anlaşma sağlanan küçük işletmeciler tarafından yurt imkanları kapsamında lokanta-kantin, kırtasiye-fotokopi, terzi, kuaför, çamaşır yıkama, ayakkabı tamircisi gibi olanaklar sağlanmaktadır. Misafir ve öğrencilerin bir kısmı ücret karşılığında barınma imkanlarından faydalanırken; devlet koruması altındaki öğrenciler, lise ve dengi öğrenimlerini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı yetiştirme yurtlarında tamamlayanlar, anne ve babası vefat etmiş olan öğrenciler, şehit ve gazi çocukları ve gaziler bu imkandan ücretsiz faydalanma hakkına sahiptir. İhtiyaç sahibi ve doğal afet mağduru öğrencilerin ise talep etmeleri durumunda Bakanlık Makamı Oluru ile ücretsiz barınma hakkı kazanmaları söz konusudur.¹⁵⁶

Finansal destek hizmetleri kapsamında başarılı ve ihtiyaç sahibi öğrencilere karşılıksız nakdi yardım-burs imkanı sağlanırken, yükseköğrenim gören T.C. vatandaşı öğrencilere normal öğrenim süresince ve zorunlu hizmet yükü olmayan öğrenim kredisi borç olarak verilmektedir. 2016-2017 öğretim yılında elde edilen verilere göre; 801.551 öğrenci Kuruma burs başvurusunda bulunmuş ve 148.868 yurtiçi, 184 yurtdışı olmak üzere toplam 149.052 öğrenciye burs imkanı sağlanmıştır.¹⁵⁷

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliğine göre yurtlarda kalan öğrencilerin serbest zamanlarını değerlendirebilmeleri için düzenlenen eğitim, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler yüksek öğretim kurumları ile beraber yürütülür. İlgili yönergeye göre yurtlarda yürütülen çalışmalar gerek görüldüğünde sergiler, şenlikler, turnuvalar, yarışmalar şeklinde ya da yurtlar ve bölgeler arasında da organize edilebilir.¹⁵⁸ Kurum yurtlarında kalan öğrencilerin birlik ve beraberliklerinin desteklenmesi, dostluk ve kardeşlik gibi meziyetlerin edinilmesi ve pekiştirilmesi amacıyla etkinlikler; eğitim, sosyal kültürel ve sportif aktiviteler olmak üzere üç farklı dalda organize edilmektedir. Yurtlarda öğrencilere talepleri doğrultusunda başta İngilizce, Almanca, Rusça, Fransızca, Arapça ve Osmanlıca olmak üzere dil eğitimi

¹⁵⁶ “T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2018-2022”, s. 18.

¹⁵⁷ “T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2018-2022”, s. 19.

¹⁵⁸ **Resmi Gazete**, Sy; 29796, Tarih; 9 Ağustos 2016, Madde: 18-19.

imkanı sunulmaktadır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim ve değerler eğitimi; ebru, hat, tezhip, çini, cam boyama ve takı tasarım gibi el sanatları; Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği, bağlama, gitar, ney, halk oyunları, fotoğrafçılık ve resim gibi çeşitli müzik ve görsel sanatlar kursları düzenlenmektedir.¹⁵⁹

2.3.3. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurum Kültürü

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, “*Sunduğu yüksek standart ve nitelikli hizmetlerle yükseköğrenim gören gençliğe destek sağlayan kurum olmak*” vizyonu ve “*Yükseköğrenim öğrencilerine güvenli, kaliteli ve sağlıklı barınma imkanları ile mali destekler sunmak ve yaşam boyu öğrenme disiplini çerçevesinde temel milli manevi ve kültürel değerleri kazandırmak*” misyonu çerçevesinde çeşitli ilke ve çalışma usulleri benimsemiştir.¹⁶⁰ Bunlar arasında; ekip bilinci ile çalışmak, kaliteye odaklanmak, yenilikçiliği ön planda tutmak, katılımcılığa önem vermek gibi temel değerler bulunmaktadır. *Kurumsal aidiyet* ilkesi ile, çalışanların Kurumu benimsemesi ve karar alma süreçlerine interaktif olarak katılmaları gibi özelliklerin sağlanması hedeflenmektedir. *Kurum çalışanlarının memnuniyetinin* kurumun kendilerine verdiği değerle bağlantılı olduğu düşüncesinden hareketle, çalışanlara kariyer imkanı tanınması, çalışanların görüş, eleştiri ve önerilerinin yönetimce dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir. Liyakatin ve iş performansının temel alındığı bir sistemle çalışanların değerlendirilmesi ve buna göre ödüllendirme yapılması *hakkaniyet* ilkesi açısından gerekli görülmüştür. Son olarak Kurum çalışanlarının performanslarını gerçekleştirebilmeleri amacıyla iç ve dış paydaşlarla gerektiğinde *etkin ve açık bir iletişim* kültürünü benimsemeleri uygun görülmüştür.¹⁶¹ 2018-2022 Stratejik Plan’da belirtilen söz konusu ilkeler kurum kültürünü besleyen başlıca faktörlerdir.

Yüksek Öğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından 2018-2022 Stratejik Plan kapsamında politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve teknolojik değişim kaynaklarının incelenerek harici makro ortamın Kuruma etkilerinin ölçüldüğü ve stratejik risklerin

¹⁵⁹ <https://kygm.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/49360/kykli-genclerden-kurslara-buyuk-ilgi.aspx> (02.08.2020)

¹⁶⁰ “T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2018-2022”, s. 1.

¹⁶¹ “T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2018-2022”, s. 33.

araştırıldığı PEST Analizi yapılmıştır.¹⁶² Politik faktörler kapsamında terör olaylarının artmasının toplumun her kesimini olduğu gibi öğrencileri de etkilediği ve Kurumun barınma talebinde bulunan bütün öğrencilere yardımcı olmak amacıyla yeni binalar imar ettiği belirtilmiştir. Türkiye'nin siyasi istikrarı ve bölge ülkelere göre ekonomik açıdan iyi durumda olması faktörünün yurtdışından gelen öğrenci sayısını artırdığı ifade edilmiştir. Dünyanın ekonomik açıdan krizin eşiğinde olması, döviz kurlarının artmasıyla hayatın pahalılaşması durumu kredi alan öğrencilerin iş bulamamaları sebebiyle geri ödeme yapamamaları ekonomik faktörler açısından tehdit olarak değerlendirilmiş, geri ödemelerin daha uygun şartlarda sağlanması hedeflenmiştir. Sosyal faktörler analiz edildiğinde Türkiye'de artan üniversite ve öğrenci sayısının barınma taleplerinde artışa sebep olduğu ve Kurumun öğrenci sayısı ile birlikte artan beklenti ve talepleri karşılayamama riskini göz önünde bulundurması gerektiği tespit edilmiştir. Analizin son ayağı olan teknolojik faktörler değerlendirildiğinde ise teknolojinin hızla gelişmesi Kurumun öğrencilere daha iyi hizmet sunması açısından fırsat olarak görülürken siber saldırı riskinin artmış olması orta dereceli tehdit unsuru olarak rapor edilmiştir.¹⁶³

Kurumların kendi bünyelerinde var olan örgütsel faktörlerin, güçlü ve zayıf yönleri ve fırsat ve tehdit unsuru oluşturan çevresel faktörlerin incelenmesi sürecine SWOT Analizi denir.¹⁶⁴ Yüksek Öğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu GZFT Analiz sonuçlarına göre Kurumun güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditler belirlenmiştir. Bu doğrultuda stratejik amaçlar rapor edilmiştir. "Öğrencilere en yaygın şekilde burs/kredi sunan tek devlet kurumu olmak" güçlü yönünden daha iyi yararlanabilmek amacıyla "Kredi ve burs süreç ve imkanlarını iyileştirmek ve geliştirmek" amaç ve hedefi stratejik plana dahil edilmiştir. Diğer güçlü yönler şunlardır: "Uygun ücret karşılığında standart barınma hizmetini uygun mekanlarda Türkiye'nin her yerine uygun olarak sunmak", "Yurtta barınan öğrencilere ekonomik, sağlıklı ve dengeli beslenme imkanı sağlamak", "Kamuoyu nezdinde güven duyulan ve talep edilen bir kurum olmak", "Eğitilmiş ve nitelikli çalışanlar". Tespit edilen zayıf yönler ise; "Bazı yurtların fiziksel yetersizlikleri", "Yurt yönetim süreci ile ilgili yaşanan sıkıntılar", "Kurumsal insan

¹⁶² Tanya Sammut, Bonnici and David Galea, "PEST Analysis" *Wiley Encyclopedia of Management*, 2015, s. 1.

¹⁶³ "T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2018-2022", s. 36-37.

¹⁶⁴ Emet Gürel, Merba Tat, "SWOT Analysis: a Theoretical Review", *Journal of International Social Research*, 2017, s.995.

kaynakları stratejisi eksikliği”, Eğitim faaliyetlerine öğrenci katılımının eksik olması, eğitimlerin merkezi olarak planlanması”, “Kurumsal iletişim ve halkla ilişkilerin zayıf olması”, “Beslenme hizmetlerindeki aksamalar” olarak raporlanmıştır. Zayıf yönlerin geliştirilmesi amacıyla oluşturulan amaç ve hedefler ise stratejik plana konu edilmiştir.¹⁶⁵

Bu bölümde KYK ve Başkanlığın kısa tarihçesi ve kurumsal yapıları incelenmiş, iki kurum bünyesinde gerçekleştirilen müstakil faaliyetlere yer verilmiştir. KYK ve Başkanlık arasında imzalanan protokol çerçevesinde iş birliği içerisinde yürütülmeye çalışılan faaliyetler ise bir sonraki bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan hareketle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

¹⁶⁵ “T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2018-2022”, s. 38-43.

3. DİN VE DEĞERLER EĞİTİMİNE YÖNELİK BULGULAR

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin Kredi ve Yurtlar Kurumu'na bağlı yurtlarda gerçekleştirdiği din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin araştırıldığı çalışmanın bu bölümünde elde edilen veriler betimsel yöntemle analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Öncelikle Başkanlık personeliyle görüşmelerden elde edilen bulguların analizlerine yer verilecektir. Ardından ilgili personelden hizmet alan katılımcı öğrencilerin görüş ve düşünceleri değerlendirilecektir.

3.1. UZMAN PERSONELDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Bu bölümde KYK yurtlarında görev yapmış ve yapmakta olan Başkanlık personeliyle yapılan mülakatlar aracılığıyla göreve başlama süreci, bireysel yeterlikler, gerçekleştirilen faaliyetlerin içerikleri, amaç ve hedefler ile gençlerle kurulan ilişkilerin mahiyeti değerlendirilmiştir. Bununla beraber katılımcıların sahada edindikleri tecrübelerden hareketle uygulamaya dair görüş ve tekliflerine yer verilmiştir.

3.1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın KYK Yurtlarında Görevli Personeline Yönelik Faaliyetleri

Bu temada Başkanlığın ilgili personeli KYK yurtlarında görevlendirmesi, personelin eğitimi ve aynı sahada çalışan personellerin bir araya gelmesi ile gerçekleştirilen tecrübe paylaşımı toplantılarına ilişkin görüşler ele alınmıştır. Gelişmekte olan bir alan olması bakımından görevlendirme ile ilgili söz konusu aşamaların doğru analiz edilmesinin bu faaliyet sahasının hizmet ettiği amaçların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.1.1.1. Görevlendirme Süreci

Yeni bir hizmet alanı olması dolayısıyla Başkanlık bünyesinde Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip, vaiz/vaize kadrolarında bulunan personel belirli özellikler gözetilerek ihtiyaç duyulan KYK yurtlarında görevlendirilmiş, görüşmeler gerçekleştirilirken henüz özel bir kadro tahsisi yapılmamıştır. Katılımcıların önemli bir

kısmı görevlendirmenin bireysel talepleri olduğunu belirtirken, bir kısmı bu süreci görevlendirme teklif edildi kabul ettim ifadeleriyle açıklamıştır:

“Hastanelere daha çok din hizmetleri uzmanı görevlendiriliyor. Kur’an kursu öğretmenleri de yetkinliklerine yani gençlerle iletişim kabiliyetlerine göre müftülüğün karar vermesiyle yurtlarda görevlendiriliyor. Başvurular başladı ben de KYK’ da çalışma talebinde bulundum ve görevlendirmem yapıldı.” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

“...ilden telefon geldi ve hocam manevi rehber ihtiyacımız var siz gider misiniz diye sordular. Kabul ettim, bireysel tercihimdi.” [P1, K, Lisans, 1Yıl]

KYK yurtlarına görevlendirmesi yapılan ilk grup içerisinde bulunan P2, kendisine gelen teklifi kabul edenlerdendir. Aynı zamanda mülakat yapılan katılımcılar arasında en kıdemli personel kendisidir:

“...4 bayan 4 erkek hocayı İstanbul görevinde il müftülüğü sesledi ve görevi anlattı. Kabul edip etmediğimizi sordu biz de kabul ettik.” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Daha önce Başkanlık tarafından “bağımlılık” ile ilgili ve “hastanelerde” çalışma noktasında teklifler aldığını dile getiren katılımcı Başkanlık tarafından görevlendirmelerin yapılması ile ilgili süreci şöyle açıklamıştır:

“...müktesebatım dolayısıyla teklif ettiler, elimden geldiğince olumlu yanıtlar verdim ama KYK görevi teklif edilince burayı tercih ettim. Bu teklifler bölgesel olarak senin bulunduğun yerdeki çalışmalarının takip edilmesiyle oluyor. Mesela gençlikle ilgili bir şeyler yapmış mısın, bir proje uygulamış mısın gençlerle ilgili bir gezi düzenlemiş misin, onları bir yere davet etmiş misin, yani bir gayretin var mı...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

İki katılımcı ise ihtiyaç duyulması sebebiyle yetkinlikleri de gözetilerek kurum içi görevlendirme aldıklarını ifade etmiştir:

“...manevi rehberlik semineri oldu oraya gittik. Normalde hastanede görev yapacaktım ama hastanede eleman yeterliliği var dediler, KYK’ da azdı. Başkanlık beni oradan yurda gönderdi ihtiyaç vardı çünkü.” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

“...müftülük tarafından KYK’ da görevlendirildim. O anki şartlar göz önünde bulundurulduğunda görevi kabul etmek durumunda kaldım. Görevlendirme aldığıma pişman değilim. Çok farklı bir alan tanıdım her bölümden öğrencim oldu. Ancak artık kendi mesleğime, sınıf ortamına dönmek istiyorum.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

Bulgulardan hareketle görevlendirme süreçlerinin ilgili personelin saha etkinliklerinde önemli rol oynadığı saptanmıştır. Başkanlık tarafından ihtiyaçlar doğrultusunda görevlendirmesi yapılan personel, yeterlikleri gözetilerek ve bireysel tercihleri öncelenerek görevlendirilen personele göre sahada daha pasif kalmaktadır. Diğer taraftan bireysel tercihi ile görevlendirme talep eden personelin diğerlerine oranla KYK yurtlarında daha uzun süreli görev yaptığı tespit edilmiştir.

3.1.1.2. Hizmet İçi Eğitim

Diyanet İşleri Başkanlığı, personelinin Devlet Memurları Eğitimi Genel Planı’nda, kalkınma planlarında ve stratejik planda eğitim için öngörülen amaçlar doğrultusunda mesleki görgü, bilgi ve becerilerini bilimsel ve teknolojik alandaki yeni gelişmeler ile güncelleyerek hizmet içinde yetişmesini sağlamak, verimliliğini artırmak ve üst düzey görevlere hazırlamak amacıyla hizmet içi eğitimler düzenlemektedir. İlgili eğitimler kapsamında personelin ödev, görev, yetki ve sorumlulukları hakkında bilgi sahibi olduğu, hizmette kalitenin artması amacıyla ise personele katılımcı, araştırmacı, sorgulayıcı, yenilikçi ve problem çözücü olmanın yolları gösterilmektedir.¹⁶⁶ Katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcılara faaliyet alanları ile ilgili yaptıkları çalışmalar hakkında yöneltilen sorulara katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda *hizmet içi eğitimin* önemi dikkat çekmiştir. Görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan birisi hariç diğerleri en az bir defa hizmet içi eğitim programına katıldığını belirtmiştir.

¹⁶⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği, 2012, Madde: 1,5.

Hizmet içi eğitime katılmayan personel ise bu durumu, “*insan gelişimi ve eğitimi uzmanlığı alanında lisansüstü çalışma yapmış bulunmaktayım, müktesebatım dolayısıyla ekstra bir eğitim almadım*” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl] ifadesiyle izah etmektedir.

Katılımcılar aldıkları hizmet içi eğitimlerle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“...görevlendirme yapılmasının ardından bir hafta süren bir hizmet içi eğitime katıldık. Bu eğitimler Başkanlık, KYK yetkilileri ve GSB tarafından ortaklaşa organize ediliyor. Böylelikle çalışma saatlerimizi, prosedürü kısacası bizi neyin beklediğini bu eğitimde öğrendik.” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

“...manevi rehberliğe başlayanların hepsini bir haftalık eğitime tabi tuttular. Yatılı kaldık orada güzel verimliydi. İyi hocalar geldiler, alanında uzman hocalar geldiler. Verimli geçti aslında bu görev ile ilgili birçok şeyi orada öğrendik. Hatta ajandam hala mevcut orada aldığım notlara ara ara bakıyorum; gençlik psikolojisi, insan psikolojisi, bir bilgi nasıl verilmeli bunlar üzerine konuşuldu ve yaşam koçu geldi bazı açıklamalarda bulundu...” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Hizmet içi eğitimin mesleki olarak kendilerine kattıklarına işaret eden bir diğer katılımcı sözlerine şunları eklemiştir:

“...seminerden sonra daha çok ne okuyacağız, neye çalışacağız bunu öğrendik. Daha önce bunu da bilmiyorduk. Ne okuyacağız ne çalışacağız hani gençlerle iletişim kurabilmek için hani psikolojik açıdan onları anlamamız için. Kimi okuyacağımızı bilmiyorduk mesela biz üniversite mezunu olmamıza rağmen Yalom’u, Freud’u, Eric Fromm’u bilmiyorduk. Kemal Sayar’ı bu eğitimlerden sonra okumaya başladık.” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

Hizmet içi eğitim almadan önce gençlerle iletişim kurma noktasında yetersiz kaldığını belirten P11 ise sözlerine şöyle devam etmiştir:

“...bu eğitimi almamış olsaydım kesinlikle çok zorlanacaktım. Evet biz önceki görevimiz gereği de birçok kesimden ve farklı yaşlardan bireylerle

muhatap oluyorduk. Ancak göreve başlayınca gençlerin dünyası hakkında pek fikrim olmadığını fark ettim. Seminerlere katılmış olmanın avantajlarını görevde olduğum şu kısa sürede dahi hissettim.” [P11, E, Yüksek Lisans, 2 Ay]

“...21 günlük bir seminerdi ama benim için 3 seneye bedeldi. Ben o seminere gitmeseydim zorlanırdım. Biz önceden camide görev yaptığımız için hep öğretme odaklı bakmayı öğrendik, buna alıştık ama insanları dinlemeyi bilmiyoruz. Halbuki eğitimde de geçti, iletişimin en önemli kısmı karşıdakini dinlemek. Bu teknikle hareket etmeye başladım, öğrenciler anlatıyor ben daha çok dinliyorum.” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

KYK yurtlarında göreve başladıktan yaklaşık iki ay sonra hizmet içi eğitime çağırılan bir katılımcı bu süreci şöyle özetlemiştir:

“...ilk aşamalarda çok zorlandım. Yani kendime de anlatamıyorum ben ne iş yapıyorum. İki ay sonra Antalya’da bir eğitim seminerine alındık. Beş günlük bir eğitim gerçekleşti. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında uzmanlaşmış akademisyenler katılmıştı. Bu eğitimden sonra da alanda yapılmış akademik çalışmaları okumak suretiyle kendimi geliştirdim.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

Özetle hizmet içi eğitim alan katılımcılar çoğunlukla programdan duydukları memnuniyeti dile getirmiş, bununla beraber; “uzun süreli eğitimler tasarlanmalı”, “kapsamı genişletilmeli” ve “içerik bakımından geliştirilmeli” şeklinde tavsiyelerle eğitime dair değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca görüşme süresince farklı bağlamlarda hizmet içi eğitime yapılan atıflar bu eğitimlerin katılımcılar tarafından “yol gösterici” boyutunun daha çok ön planda tutulduğu izlenimini oluşturmuştur. Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların üç günden üç haftaya kadar değişiklik gösteren sürelerde hizmet içi eğitim aldığı tespit edilmiştir.

3.1.1.3. Tecrübe Paylaşımı Toplantıları

Tecrübe paylaşımı toplantıları¹⁶⁷; somut ve hayata geçirilmiş örnek projelerin, uygulayıcıları tarafından sunulmasını amaçlayan toplantılardır. Bu toplantılarla örnek

¹⁶⁷ Resmi kaynaklarda ilk defa ne zaman düzenlenmeye başlandığı bilgisine ulaşamamıştır.

projelerin duyurusu yapılmakta ve personelin soruları uzmanlar ve tecrübeli diğer personel tarafından cevaplandırılmaktadır. Aynı zamanda din görevlileri kendi görev mahallinde imkanlar ölçüsünde çeşitli faaliyetler düzenleme hususunda teşvik edilmektedir.¹⁶⁸ Bu bağlamda söz konusu toplantılarda KYK yurtlarında yeni görevlendirilmiş personel ve geçmiş dönemlerde görev yapmış veya yapmakta olan tecrübeli personelin bir araya getirilmesi suretiyle kazanılan deneyimler hakkında *bilgi aktarımı* sağlanmaktadır. Aynı zamanda bu toplantılar haricinde ilgili personelin bireysel çabalar sonucunda da tecrübe aktarımı gerçekleştirdiği saptanmıştır. Katılımcılara ilk etapta karşılaştıkları zorlukları aşmak ve daha etkin bir şekilde hizmet sunmak için nelerden faydalandıkları sorulmuş ve cevaplar arasında *tecrübe paylaşımı* ifadesinin vurgulandığı görülmüştür:

“Türkiye’deki bütün manevi danışmanların katıldığı bir tecrübe paylaşım toplantısı yapıldı. Orada söz hakkı alabilen arkadaşlar yaşadıkları sıkıntıları anlattılar, tecrübeli olanlar da onlara yol göstermek amacıyla çeşitli örneklerle çözüm önerileri sundular. Tek sorun sürenin kısıtlı olmasıydı.” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

Göreve başladığı ilk zamanlarda ne yapacağını bilmediğini dile getiren bir katılımcı, sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“...sonra yavaş yavaş toplantılarda bizden önceki hocalardan tecrübeleri duydukça, o hoca işte gençleri yargılamadığını söylüyordu. Ben de duyduklarımı uyguladım. Samimi olunca gençler gerçekten sizinle daha güzel iletişim kuruyor.” [P1, K, Lisans, 1Yıl]

Aynı zamanda bazı katılımcılar bireysel olarak kendi aralarında kurdukları iletişimlerden söz etmiş, herhangi bir konuda yardıma ihtiyaç duyduklarında birbirlerine danıştıklarını belirtmiştir:

¹⁶⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, **2017 Faaliyet Raporu**, s. 149-150, Ankara, 2017; Diyanet İşleri Başkanlığı, **2018 Faaliyet Raporu**, s. 114-115, Ankara, 2018.

“...hocayı aradım acaba ne yapıyor diye, yaptığı faaliyetler neler diye. Neyle karşılaştın, öğrencilerle nasıl tanıştın, nasıl iletişim kurdun falan diye danıştım. O da yaptığı faaliyetlerden bahsetti.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

KYK yurtlarına ilk dönemlerde görevlendirmesi yapılan P5 ise kurum içi tecrübe paylaşımı noktasında kendisine danışılan konularla ilgili şunları belirtmiştir:

“...göreve ilk dönemlerde başlayanlardan olduğum için yeni başlayan arkadaşlardan çokça telefon alıyorum. Arayıp çeşitli durumlarda nasıl davranabileceklerini soruyorlar. Ya da ben eski bulunduğum yurttan çokça faaliyet gerçekleştirmiştik, bununla ilgili ne tür faaliyetler yapabileceklerini soruyorlar. Elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorum.” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Dolayısıyla *tecrübe aktarımı* hem bireysel paylaşımlarla hem de Başkanlık tarafından organize edilen toplantılar aracılığıyla gerçekleşmekte ve bu sayede sahada yaşanan sıkıntılar ya da olumlu gelişmeler hakkında *bilgi paylaşımı* yapılmaktadır. Katılımcıların ekseriyeti *tecrübe paylaşımı* kanalıyla kendilerini geliştirdiklerini ifade etmiştir. Gerek resmi olarak Başkanlık tarafından organize edilen Tecrübe Paylaşımı Toplantıların gerekse ilgili personelin bireysel olarak aralarında kurduğu bağ kurum içi iletişim ağının aktif olduğuna işaret etmektedir.

3.1.2. Başkanlık Personelinin Özel Alan Yeterlikleri

Başkanlık, içinde bulunduğumuz çağda meydana gelen hızlı değişim ve dönüşümlerin dini inançlar ve yaşantılar alanında hissedilen etkilerinden hareketle bünyesinde çalışmakta olan personelin değişen toplum ihtiyaçlarına cevap verebilmesi amacıyla yeni beceriler kazanması ve belirli yeterliklere sahip olması gerektiğinden hareketle birtakım çalışmalar yapmaktadır. Personelin mesleki bilgisini çağın imkanları ile geliştirebildiği, bu bilgiyi mesleğinde etkin biçimde uygulayabildiği, insan haklarına ve yaşadığı çevreye duyarlı olduğu, sahip olduğu bilgiyi deneyimlerine göre yorumlamak suretiyle sosyal ve kültürel bağlam içinde kullanabildiği, problem çözmeyi ve sosyal yaşamda etkin, üretken ve uzlaştırıcı olmayı başarabildiği takdirde toplumun ihtiyaç

duyduğu din hizmetini sağlayabileceği vurgusu yapılmıştır.¹⁶⁹ Bu kapsamda 2014 yılında Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hizmet alanlarına göre yapılandırılan Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri uygulamaya koyulmuştur. Buradan hareketle araştırmaya katılan personelden sahadaki yeterliklerini değerlendirmeleri istenmiş, bu amaca hizmet eden çeşitli sorular yöneltilmiştir. Verilen cevaplar ilgili hizmet alanında görev yapacak olan personelin sahip olması gereken yeterlikler hakkında tecrübeye dayalı bilgi vermesi bakımından önemlidir. Katılımcıların somut olaylar üzerinden örneklendirdiği yeterlikler aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilmiştir.

3.1.2.1. Hedef Kitleden Haberdar Olma

Başkanlık personelinin hedef kitlesi toplumun bütününe kapsamaktadır. Eğitimde eğitici ve öğrencinin karşılıklı etkinlikleri söz konusu olduğundan iletişim kurma noktasında seçilecek yöntem ve teknikler alıcının deneyimine, genel yeteneğine, kaygı durumuna ve başarı motivasyonuna göre değişmektedir.¹⁷⁰ Dolayısıyla hedefin fiziki, sosyal ve psikolojik özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak dini iletişim sürecinin daha sağlıklı sürdürülmesine yardımcı olmaktadır.¹⁷¹ Görüşmeler süresince katılımcıların hitap ettikleri kitle olan gençler hakkındaki farkındalıklarının düzeyi anlaşılmaya çalışılmıştır.

“Yaşlılara hitap etmek ayrı, gençlere hitap etmek ayrı...” [P1, K, Lisans, 1Yıl] ifadeleriyle söze başlayan katılımcı, yurtlarda çalışmaya başladıktan sonra kendi ilgi alanının da doğrudan değiştiğini gençlerin ilgi alanına yöneldiğini dile getirmiştir. Bir araya geldikleri öğrencilerin büyük çoğunluğunun İslami terminolojiden haberdar olmadıklarını belirten başka bir katılımcı ise faaliyetlerin öğrencilerin seviyelerine göre yapılmaya çalışıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Mesela dersleri çok bilimsel dille yapmıyoruz. Çünkü öğrenciler İslami literatürün dilinden sıkılıyor çünkü anlamıyor. O sebeple ben Kur’an’dan basit kıssalar seçiyorum, onlarla başlıyoruz...” [P3, K, Lisans, 1Yıl]

¹⁶⁹ “Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri”, Ankara: 2014, s. 5-6.

¹⁷⁰ Doğan, s.287.

¹⁷¹ Kasım Kocaman, “Yaygın Din Eğitimi İletişimi Sürecinde Hedef Kitlenin Özelliklerini Bilmenin Önemi”, *Electronic Turkish Studies*, 2013, s.740.

Öğrencilerin öğrenme seviyelerini yurda astıkları ilan metnine yapılan dönüşlerden tespit ettiklerini ifade eden bir katılımcı da hedef kitleye göre programlarını revize ettiklerini şu ifadelerle anlatmıştır:

“Mesela tefsir diyoruz ama tefsiri anlamadıkları için Kur’an’daki surelerin meali diye değiştirdik duyuruda, Kur’an’da okuduğumuz surelerin, yani namazda okuduğumuz surelerin mealini açıklayacağız size falan diye değiştirdik çünkü tefsir hakkında hiçbir bilgileri yok. Yani tefsiri kelime anlamı olarak bile bilmiyorlar, hadis de aynı şekilde...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Faaliyetlerin hedef kitlenin ihtiyaçlarına göre şekillenmesi konusunu P10, Cuma namazları örneği üzerinden açıklamıştır:

“Cuma vaazlarımız cami vaazları gibi değil mesela. Camilerde örneğin faiz, örneğin namaz, oruç, kurban gibi konular işlenirken biz daha çok öğrencilerin günlük sıkıntıları işte karşılaştığı şeyler problemler ve değerler; özellikle vatan aşkı, bayrak aşkı, devleti sevmenin, milleti sevmenin önemi devletin malını koruma gibi sigara, zararlı alışkanlıklardan kaçınma vb. konulara değiniyoruz. Mesela madde bağımlılığı gibi gençlere yol gösterecek konuları ele alıyoruz...” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

Katılımcılardan bazıları ise gençlerin başarı motivasyonu ve psikolojik özellikleriyle ilgili farkındalıklarını şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

“...farklı yaş gruplarıyla ders yapmış olmanın getirdiği tecrübeden ve kendim lisans ve lisansüstü çalışma yapmış olmamdan dolayı, öğrenciyken bize yapılmasından hoşlanmadığım şeyleri ben de gençlere yapmadım. Davet ettim, onlara psikolojik baskı yapmadan kendi tercihlerine bıraktım.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

“...gençlere fikirlerinin değerli olduğunu, güzel olduğunu hissettirmek gerek. Böylece motive oluyorlar. Onların dünyasından haberdar olmak amacıyla onların takip ettiği kanalları takip ediyorum, okudukları popüler kitaplar hakkında bilgi sahibi oluyorum ki yabancı kalmayayım.” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

“...18 yaşındaki gencin en büyük hayali nedir, dünyayı değiştirmektir. Gençler tabir caizse bir işe yaradığını hissetmek istiyor.” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

Görüşme yapılan katılımcıların öğrenim düzeyleri incelendiğinde hepsinin en az lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcılar mülakat süresince farklı bağlamlarda mükerrer ifadelerle bu durumun hedef kitlenin psikolojik, sosyolojik ve fiziksel şartlarını anlama noktasında kendilerine yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü üzere katılımcıların ekseriyeti hedef kitleyi bireysel tecrübelerinden ve çıkarımlarından hareketle anlamlandırmaktadır. Bu bağlamda KYK yurtlarında çeşitli coğrafyalardan gençlerin bir arada barındığı düşünüldüğünde ilgili personelin göreve başlamadan önce hedef kitle hakkında profesyoneller tarafından bilgilendirilmesi süreci olumlu yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

3.1.2.2. Etkin Dil ve İletişim Tekniklerini Kullanma

Gençliğin yetişkinlerden ve çocuklardan ayrılan yanları ve özellikleriyle kendine has dili ve kültürü bulunmaktadır. Gençlerle iletişim kurmanın yolu söz konusu dile ve kültüre yani gençliğin dünyasına, kendine özgü dil kullanımına, hareketlerine, tarzına ve davranışlarına aşina olmaktan geçmektedir.¹⁷² Araştırmada katılımcılardan biri hariç hepsi sosyal çevrelerinde (aile, akraba, arkadaş) gençlerle sürekli iletişim halinde olduklarını ve *gençliğin diline* hakim olduklarını belirtmişler ve bu durumun yurtlarda ikamet eden gençlerle iletişim kurma hususunda sağladığı kolaylıklara dikkat çekmişlerdir.

Çevresinde bulunan kişilerin yaş ortalamasının yüksek olduğunu belirten bir katılımcı gençlerle ilişki kurma sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

“...biraz internetten araştırma yapıyorum onun için. Çünkü başvurabileceğim kişi etrafımda yok. Daha çok bu konuda internetten yardım alıyorum işte onlara bakıyorum nasıl yapıyorlar gençleri nasıl etkiliyorlar. Gençler nelerin peşinden gidiyor bunları takip ediyorum. Neleri merak ediyorlar bunları anlamaya çalışıyorum ki hani onu anlarsak ona göre hitap

¹⁷² Hikmet Asutay, “Gençliğin Dili”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, 2001, s.3.

edebiliriz...beden dilini öğrenmeye çalışıyorum, en etkili dinleme nasıl olur bunu uygulamaya çalışıyorum. Onun haricinde yapmamam gereken şeyleri yapmamaya onları öğrenmeye çalışıyorum. İletişime ket vuran şeyleri yapmamaya çalışıyorum...gençlere böyle öğretmen edasıyla nasihat etme edasıyla hiçbir şekilde ulaşmak mümkün değil.” [P4, K, Lisans, 2 Yıl]

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan 3’ü üniversite çağında çocuğu olduğunu ve dolayısıyla aile hayatından edindikleri *tecrübe* ile gençlerle iletişim kurma noktasında zorlanmadıklarını dile getirmiştir. Aynı zamanda katılımcıların önemli bir kısmının yaş ortalaması bakımından gençlere yakın olması da süreci kolaylaştırdığı düşünülen unsurlardan olmuştur. Bir katılımcı ise kendi tecrübelerinden hareketle gençlerin dünyasını tasvir etmiş ve meslektaşlarının iletişim noktasında yaşayabileceği sıkıntıların nedenleri hakkında şu şekilde öneride bulunmuştur:

“Çok didaktik bir dil kullanıyor bazı arkadaşlarımız. Bu sahada olan arkadaş üniversite okumuş olmalı, yatılı kalmış olmalı, mağduriyet görmüş olmalı, ondan sonra gençlere tavsiyede bulunmalı. Üstten bir tavırla şunları şunları yapın demek kolay ama bu gençlerin çok farklı bir dünyası var. Gençlerin sanal dünyası var, gençlerin gönül dünyası var, gençlerin aşk maceraları var, gençlerin psikolojik problemleri var, ailevi problemleri var. Biz bile bu yaşta dingin bir ruh haline sahip değiliz bu gençlerden bunu bekleyebilir miyiz? En çalkantılı dönemde, ailesinden yeni ayrılmış. İmkan olsa zaten yurda gitmez ev tutar, isteği çok...” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

Gittiği üniversite yurtlarında gençlerle iletişimini *sevgi* üzerine inşa ettiğini ifade eden bir katılımcı gençlerle iletişimde tekil olaylardan ziyade *evrensel mesajın* verilmesi gerektiğini şu ifadelerle açıklıyor:

“...tüm dinlerin temelinde sevgi var. Temelinde sevgi olmayan hiçbir din halk kitlesine ulaşamaz. Siz insanlara bu düsturla yaklaşırsanız, sevgi ve anlayışla sadece muhabbet kurmak için o insanlar size açılıyorlar. Gittiğim hiçbir yurtta tanıdığım yoktu ama mesela kapıda kahve içen bir öğrencinin yanına gidip, ben de kahvemi yudumluyorum ve bu esnada muhabbet etmeye başlıyordum. Vaaz

türünde ya da nasihat şeklinde konuşmalar değil bunlar. Netflix dizilerinden konuşarak ortak bir yol bulduk. Ya da deist olduğunu söyleyen bir öğrencimle iki defa tiyatroya gittik, bir defa sinemaya gittik. Beni ablaları gibi gördüler çünkü ailelerinden uzak oldukları için burada yalnız mücadele veriyorlar.” “...ben bir olay anlatmak yerine gençlere evrensel mesajın verilmesi taraftarıyım. Verilmek istenen mesajın evrensel içeriğini yansıtırsanız gence o zaman bundan daha hoş, daha olumlu bir sonuç elde edersiniz.” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Sözlerine insanlarla iletişim kurma becerisinin fitri bir kabiliyet olduğunu ifade ederek başlayan bir diğer katılımcı ise insanların *değer yargılarına* dikkat çekmiştir:

“...72 milletten her türlü insanla iletişime geçerim bu benim biraz fitri yapımla da alakalı olan bir şey. Karşıdakinin değer yargılarına dokunmadan bu işi yaparım. Burada bizim dikkatli olacağımız tek şey kişinin değer yargıları. Herhangi bir siyasi görüş söylemeden ve karşıdakini incitecek konularda dikkatli olarak bir konuyu rahatlıkla anlatırsın. Çünkü bizim talebelerimiz içerisinde her türlü siyasi görüşe sahip insan var. Dolayısıyla sen siyasi görüşünü belirtirsen ön yargı oluşur. Ön yargı duvarını kaldırmak çok zordur.” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

“...gençlik çalışmalarında daha aktifim, gençlik koordinatörüydüm bir ara...” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay] ifadeleriyle edindiği tecrübeyi özetleyen katılımcı ise gençlerle iletişim kurma noktasında dikkat ettiği hususu şu şekilde ifade etmiştir:

“...onlarla iletişim kurduğumda da hep onlar ne zaman isterse onlar gelmek isterse, onlar yapmak isterse o yani. Hep onları merkeze alarak çalıştım ben.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılar gençlerle iletişim kurarken kullandıkları etkin dil ve iletişim tekniklerini *sevgi dilini kullanma, değer yargılarına saygı ve tecrübe* kavramları ile özetlemişlerdir. Katılımcıların genelinin hem fikir olduğu en önemli nokta ise gençlerle iletişim kurma sürecinin ve tercih edilecek dilin muhatabın durumuna göre şekillenmesinin gerekliliği olmuştur. Bu bağlamda katılımcılar tarafından iletişim kurmayı kolaylaştıran etkenlerden *aynı yaş grubunda çocuk sahibi olmak* tanımı daha sık

tekrar etmiş, bununla birlikte saha tecrübesi fazla olan personelin göreve yeni başlayan personele göre gençlerle iletişimde daha etkin bir dil kullandığı dikkat çekmiştir.

3.1.2.3. Problem Çözme Becerisine Sahip Olma

Bu başlık altında KYK yurtlarında görev yapmış ve yapmakta olan personelin sahada karşılaştıkları durumları yorumlama ve süreç içerisinde çözüm odaklı hareket etme noktasındaki yeterliklerine ilişkin değerlendirmelerine yer verilmiştir. Katılımcıların bir kısmı ilk etapta organize edilen faaliyetlere öğrencilerin taleplerinin az olduğunu belirtmiştir. Yeni bir uygulama olması bakımından görev yaptıkları yurtlarda *tanınma* noktasında sıkıntı çektiklerini dile getiren katılımcılar bu durumu şu şekilde özetlemiştir:

“...genel duyuru yapamadığımız zamanlar oluyordu ve bunun için bazen el ilanları dağıtıyorduk, broşür dağıtıyordum. Arada yurt yönetiminden izin alıyordum panoya astırıyordum ama panoda kimse görmüyordu. Benim en büyük sıkıntım buydu, gençlere ulaşmak için yukarıdaki yolları denedim ama her hâlükârda katılım çok fazla olmuyordu. Aynı zamanda İstanbul’da yaşamının getirdiği hareketlilikten dolayı öğrenciler yurda geç saatlerde dönüyordu. Bu durum da etkili tabii.” [P1, K, Lisans, 1Yıl]

Öğrenciler katkıda bulundukları faaliyetleri daha çok benimsemektedir:

“...öğrencilerle iletişimde kalmak ve organizasyonlara katılmalarını sağlamak amacıyla onları hazırlık sürecine dahil etmeye çalışıyorum. Nasıl yapalım bu işi, sen bunu yaparsan bana çok yardımcı olmuş olacaksın diyorum. Bir de arkadaşlarınıza hitap edeceğiz sizce hangisi daha iyi olur ben karar veremiyorum diyorum. Aslında doğruyu söylüyorum. Çünkü onlar empati kuruyorlar ve bana bu konularda yardımcı oluyorlar. Böylelikle katılımı daha canlı tutmaya çalışıyorum.” [P4, K, Lisans, 2 Yıl]

“...en büyük problemimiz kişi bulmak. Bu kadar büyük bir yurttan bile öğrencilere ulaşma noktasında sıkıntılar yaşıyoruz. Öğrenciler toplu yapılan faaliyetlere pek açık değil artık. Eskisi gibi değil öğrenciler, sosyal değil.

Bilmiyorum bu elektronik çağın getirdiği bir şey mi? Genelde bireysel hareket ediyorlar. Biz de onları sıkılamaya çalışıyor, dikkat çekecek, onları sıkımayacak faaliyetler gerçekleştirmeye özen gösteriyoruz.” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

Öğrencilerle daha çok gruplar halinde bir araya geldiğini ifade eden P3, gençlerin dikkatini çekmek amacıyla geliştirdikleri faaliyetler hakkında şunları belirtmiştir:

“Gençler bireysel problemlerini paylaşmayı çok tercih etmiyor. Genelde grup toplantısı olduğu zaman katılım oluyorsa oluyor. Zaten büyük çoğunluğu bizi tanımıyor. Biz de gelen gençleri sıkılamak için kendi imkanlarımızla çeşitli organizasyonlar düzenliyor, dışarıda kahvaltı, İstanbul gezileri gibi faaliyetler düzenliyoruz.” [P3, K, Lisans, 1Yıl]

“...yaptığımız faaliyetlerde gençlere ödülleri, hediyeler veriyoruz. Bu sayede gençleri tertip ettiğimiz programlara katılmaya teşvik ediyoruz.” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Katılımcılardan biri ise psikolojik destek almaları gerektiğini düşündüğü öğrencilere bu durumu açıklama noktasında yaşadığı sıkıntıları şu ifadelerle dile getirmiştir:

“...şimdiye kadar birkaç kişinin ciddi derecede psikolojik sorunları vardı. Burada psikolog da var biliyorsunuz. Ancak bunu çocuğa tam olarak nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum bu noktada sıkıntı yaşıyorum. Mesela bir çocukta manevi destek dışında psikolojik destek ihtiyacı da hissettiğimde onu nasıl psikoloğa yönlendireceğim bu noktada hala sıkıntı yaşıyorum. Birinci olarak tespit etme aşamasında sıkıntı yaşıyorum, ikinci olarak da psikoloğa gitmesi gerektiğini nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. Bu konuda da PDR (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik) mezunu birkaç arkadaşım var onları arıyorum, durumu anlatıyorum ve onlardan yardım istiyorum.” [P4, K, Lisans, 2 Yıl]

Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların faaliyet alanı ile ilgili problem olarak ifade ettiği öğrencilerin organizasyonlara talepsizliği, yurt ortamında tanınır olmama ve

ihtiyaç duyduğu düşünölen öğrencilerin *psikoloğa yönlendirilmesi sürecinde belirsizlik yaşanması* gibi durumlar genel olarak yeni ve gelişmekte olan görev alanına işaret etmektedir. Görüşmelerin bütünü göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu problemleri dile getiren katılımcıların bazılarının da ifade ettiği üzere yukarıda aktarılan problemlerin ilgili faaliyet alanının henüz gelişmekte olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

3.1.2.4. Kendini Geliştirme

KYK yurtlarında görev yapmış ve yapmakta olan Başkanlık personelinin özel alan yeterlikleri kapsamında son olarak kendilerini geliştirmek amacıyla gerçekleştirdikleri bireysel faaliyetler bu başlık altında toplanmıştır. Araştırmaya katılan 3 kadın personel ve 2 erkek personel pedagojik formasyon eğitimi aldığını belirtmiştir. Görüşmeler süresince pedagojik formasyon eğitimi alan katılımcıların almayan katılımcılara göre daha aktif oldukları, gençlerle iletişim kurma noktasında daha az sorun yaşadıkları dikkat çekmiştir. Pedagojik formasyon sayesinde KYK yurtlarında nasıl bir kitle ile karşılaşacağını tahmin ettiğini belirten bir katılımcı bu eğitimin bireysel gelişimine katkısını şu şekilde ifade etmiştir:

“...dediğim gibi zaten formasyonum vardı. Formasyon sayesinde öğrencilerle nasıl iletişim kurabileceğim noktasında bilgi sahibi olmuştum. Çok aykırı çocuklarla da karşılaşmadım. Zaten manevi rehberlikte şöyle bir durum var, kendini kapatan öğrenciye siz gidemiyorsunuz. İlk talebin karşı taraftan gelmesi süreci daha verimli hale getiriyor.” [P1, K, Lisans, 1Yıl]

“Pedagojik formasyon almıştım ben, onun bana çok yardımı oldu...” [P5, K, Lisans, 3Yıl] şeklinde altı ay süren pedagojik formasyonun mesleğindeki olumlu etkisine işaret eden bir diğerkatılımcı, öğrencilerin dünyasına adapte olma konusunda pedagojik formasyondan istifade ettiğini belirtmiştir.

Katılımcılar görev alanlarında daha etkin olmak amacıyla *ilgili literatürden okumalar yapmakta, seminer ve konferanslara katılmaktadır*:

“Sadece ilahiyat alanıyla ilgili değil kendimi geliştirme noktasında alan dışı okumalara da ağırlık vermiş durumdayım. Bir ortama gireceğim zaman o ortamın seviyesine göre hareket etmem gerektiğini düşündüğüm için çokça okuma yapar bu noktadaki eksikliğimi gidermeye gayret ederim. Sosyoloji alanında, psikoloji alanında okumalar yapmaya devam ediyorum. Aynı zamanda Açıköğretim Fakültesinde Sosyoloji okuyorum...” “...Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları’nın çıkardığı kitapları takip ediyorum. Manevi rehberlikle alakalı güncel haberler hakkında bilgimi güncel tutma konusunda gayret ediyorum...” “Bireysel okumalar yapıyorum ve aynı zamanda manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yüksek lisans yapmak istiyorum.” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

“Manevi danışmanlıkla ilgili akademik yayınların hepsini, özellikle Türkçe literatürü taradım. O anlamda bana çok büyük katkısı oldu.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

Görüşme gerçekleştirilen personelin ekseriyetinin görevlendirildikleri alanda etkili bir şekilde faaliyet göstermek amacıyla kendini geliştirme arayışında olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu çabaların bireysel düzeyde olduğu ve ilgili personelin bundan daha fazlasına ihtiyaç duyduğu gerçeğini vurgulamak gerekmektedir. Başkanlık personeli genel anlamda yukarıda belirtilen yeterlikler konusunda bilgi sahibi olmakla birlikte bu yeterlikleri haiz olma hususunda profesyonel desteğe ihtiyaç duymaktadır.

3.1.3. İlgili Personelin Amaç ve Hedefleri

Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan iş birliği protokolünün amaç ve hedefleri bir önceki bölümde belirtilmiştir. Yapılan görüşmeler esnasında bu amaç ve hedeflerin içeriğinden kısaca bahsedilmek suretiyle personelin çalıştığı hizmet alanındaki amaç ve hedefleriyle ilgili bireysel görüş ve düşünceleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Amaç ve hedefleri sorulduğunda; “çocukların milli ve manevi olarak şuurlanması” şeklinde cevap veren katılımcı, çağın gerekliliklerine ve sosyal medyanın gücüne dikkat çekmiş sözlerine şöyle açıklık getirmiştir:

“...amaçlarımız ve hedeflerimiz çok basit aslında. Çağımızdaki gençliğin yani bu çağda yaşayan gençliğin biz bunlara kristal kuşak diyoruz artık yani biz x, z ve y kuşakları bizdeydi biz geçtik kristal kuşak bu çocukların. Daha geniş anlatmamı isterseniz şöyle izah edeyim dünya çapında bir kimliksizleştirme ve kişiliksizleştirme projesi var. Yani insanlara kimliklerinin bir pranga olduğunu ayaklarında bir bağ olduğunu bunlar neler mesela değersizleştirme politikası nedir adet gelenek din inanç sisteminden bağımsız olarak yetiştirme ya da kişiliksizleştirme. Sen bir yere ait değilsin, sen dünya vatandaşısin. Biz sana Google vatandaşlığı vereceğiz mesela Microsoft vatandaşlığı vereceğiz, Instagram, Facebook vatandaşlığı vereceğiz. Bu anons sistemiyle de sana internet vereceğiz sen dünya vatandaşısin kimliğinden kişiliğinden ari ol bunlardan kurtul bunlar senin ayağındaki bir ağırlık sen yüksel bunlara karşı. Bizim milli ve manevi olarak bu çocukları şuurlandırmamız, bilinçlendirmemiz gerekiyor...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

İçinde bulunduğumuz zaman dilimine dikkat çeken bir diğer katılımcı ise:

“Siz bir adama sabah namazını cemaatle kılması için baskı yapabilir misiniz ya da bunu öğütleyebilir misiniz? Sabah namazı 7’de, 7:30’da kılınıyor. Bu adamın 6’da evden çıkıp işe gitmesi gerekiyor. Yoksa trafiğe kalıyor ve işine yetişemiyor. Dolayısıyla çalıştığımız işlerde sürdürülebilir bir ibadet hayatı mümkün değil. Bir de tutup biz insanlara nafile kılın sevaptır diyemeyiz. Ama arkadaşlarımız yurtlarda bunu söylüyor. Gençlere cemaatle namazın önemini anlatıyor, bunu öğütlüyor. Nasıl kılsın çocuk yani çocuğun bir an önce farzı kılıp okula yetişmesi gerekiyor. Gençleri çağın gerçeklerine göre yönlendirmeliyiz, onlara yük yüklememeliyiz.” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

KYK yurtlarında göreve başlarken temel gayesini “birlikte yaşama ahlakı oluşturmak” olarak belirlediğini ifade eden katılımcıya göre, gençler bir arada yaşamayı ancak başkasını ötekileştirmemeyi öğrendiğinde başaracaktır:

“...bütün dinlerin amacı kendilik algısı gelişmiş özünü bulan insanların birbirlerine karşı edilgen tutum sergilemesi ve hayatı anlamlandıran bir kul olma

çabası içinde olmasıdır. Birlikte yaşama ahlakı oluşturmak. Ben bunun üzerinde çok düşündüm. Çünkü birlikte yaşama ahlakı oluşturulduğu zaman ancak ortak bir potada buluşabiliyoruz...” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Görüşme gerçekleştirilen iki katılımcı amaç ve hedefler noktasında hem öğrencilerin hem de personelin net fikrinin olmadığını; “...Başkanlığın bizden burada yapmamızı istediği şey din ve değerler eğitimi sunmak, rehberlik yapmak. Ancak burada öğrenci bizden mescitte her vakit namaz kıldırmanızı bekliyor. Onlar da bizden ne isteyeceğini tam olarak bilmiyor. Aslına bakarsanız bizim de öğrencilere ulaşabildiğimiz en önemli yer mescit...” [P10, E, Lisans, 2 Yıl], “...bu alanda bize net bir alan tanımlanması lazım. Şayet bizde böyle bir problem var. Bir hedeften önce bir alan olması lazım ki orada belirli hedefimiz olsun. Ama genel olarak söylememi isterseniz elbette hedefim var: hem İslami açıdan hem de ülkemizin geleceği açısından öğrencilere yardımcı olmak...” [P11, E, Yüksek Lisans, 2 Ay] şeklinde ifade etmiştir.

Gençler öncelikle kendilerini ifade edebildikleri kişilerle iletişim kurmayı tercih etmektedir. Çünkü kendini ispat etmeye en çok ihtiyaç duyduğu dönemde genç; kendi yolunu aramakta, zaman zaman müdahalelere agresif tepkiler vermekte, bazen de önyargıdan uzak sadece anlaşılma ihtiyacından hareketle çevresiyle iletişime geçmektedir. Bu süreçte atıfla katılımcılardan bazıları öğrencilere din eğitimi verme amacının ikincil olduğunu düşünmektedir:

“...yapmış olduğumuz programlar çok önemliydi. Onlara mümkün mertebe erişmeye çalıştım. Yani bence manevi danışmanlık anlamında profesyonelce yapılması gereken şey öğrenciyi dinlemek ve satır aralarında doğru yönlendirmeyi yapmaktır, yani din eğitimi vermek ikinci sırada geliyor aslında.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

“İlk görevlendirdikleri anda tabii ki alanı bilmediğimiz için ve henüz yeni bir tanımı olduğu için, neyle karşılaşacağımı bilemedim. Ama gençleri sevdiğim ve gençlerle ilgili çalışmalar da yaptığım için kabul ettim. Ben açıkçası görevde olduğum süreçte alanı tam olarak tanımlayamadım ama bir yılın sonunda şunu söyledim: din ve değerler eğitimi vermek değil, manevi rehberlik yapmak da

değil. Amaç doğru rehberlik yapmak. Gençlerin oturmuş bir kişilikleri var. Biz orada kişiliklerini geliştirmeye çalışmıyoruz, biz orada psikoloğun görevini de yapmıyoruz. Biz orada sadece çocuğun başından sıkıntılı bir olay geçerse bunu anlatması, rahatlaması ve doğru olana yönelmesi konusunda ona yol gösteriyoruz.” [P1, K, Lisans, 1Yıl]

“...amaca gelince tamamen rehberlik etmek üzerine olmalı ve bu çerçevede ben genci iyi bir Müslüman yapayım, iyi bir dindar yapayım böyle bir amaca girilmemeli...” [P9, E, Yüksek Lisans, 3 Yıl]

Bir görev kapsamında temel amaç ve hedefler ekseninde, görevlilerin bireysel tecrübelerinden ve kişisel çıkarımlarından hareketle amaç ve hedeflere kendi yorumunu katması olağan bir durumdur. Araştırmaya katılan personelin amaç ve hedefler noktasında benzerlik ve farklılıkları da bu doğrultuda değerlendirilebilir:

“Bence amaç ve hedefler genç kitleye manevi anlamda milli-manevi değerler anlamında ulaşmak dokunmak dokunabilmek. Belki de çocuk aileden öyle bir terbiye hiç almadı öyle bir aile ortamı yok biz işte bir şekilde onlara yaklaşmak belki de çocuğun kafasında bir din algısı hiç yok biz kendi dinimizin güzelliğinde onlara yaklaşmalıyız. Benim amacım oydu hedefte bu aslında. Yani bence manevi danışman hedefi aileden uzak yaşayan çocukların, bir yere sığınma ihtiyacı hisseden çocukların sığınabileceği güvenli bir liman oluşturmak aslında...” [P3, K, Lisans, 1Yıl]

“Benim amaç ve hedefim şuydu: gençlerin yüreğine dokunabileyim. Gençlerle iletişim kurarken değilleme üzerinden gitmeliyiz. Biz ne olmadığımızı ispatlama dönemindeyiz. Böylelikle olumsuz tepkileri bertaraf edebiliriz.” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

Yaşadıkları durumlar, karşılaştıkları insan profili gibi değişkenler karşısında tutum geliştiren personel gerek Başkanlığın gerekse KYK yönetiminin kendisine tanıdığı imkanlar ölçüsünde ve bireysel kabiliyetleri doğrultusunda yukarıda belirtilen amaçları edindiğini ifade etmiştir. Katılımcıların kendilerine belirledikleri amaç ve hedeflerin genel olarak onların bireysel tecrübelerinden hareketle şekillendiği tespit edilmiştir.

3.1.4. Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetleri

Bu bölümde Başkanlık personelinin KYK yurtlarında gerçekleştirdiği faaliyetler ele alınmıştır. Yapılan görüşmelerden hareketle faaliyetler öncelikle mekan, ardından içerik bakımından tasnif edilmiş en çok yapılan faaliyetten en az tercih edilen faaliyete doğru veriler düzenlenmiştir.

3.1.4.1. KYK'nın Yurtları İçindeki Faaliyetler

Bu başlık altında katılımcıların yurt sınırları kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetlere yer verilmiştir. Bu bağlamda katılımcılar görev yaptıkları yurdun imkanları ölçüsünde ve öğrencilerden gelen talepler doğrultusunda çeşitli atölyeler düzenlediklerini belirtmiştir. Aynı zamanda milli ve dini bayramlarda, kandillerde ve Mevlid-i Nebi gibi belirli zaman dilimlerinde çeşitli programlar organize edilmektedir. Toplu halde gerçekleştirilen organizasyonların yanı sıra Başkanlık personeli, talep eden öğrencilerle bireysel görüşmeler gerçekleştirmektedir. Görüşmeler sürecinde elde edilen verilerden hareketle bireysel görüşmelerde iki bağlam tespit edilmiştir: Dini konular hakkında ve başlıca bireysel, ailevi ve çevresel olmak üzere çeşitli kişisel konularda görüşme talebinde bulunma.

3.1.4.1.1. Atölyeler

Katılımcılar tarafından *din ve değerler eğitimi* kapsamında en çok tekrar edilen faaliyet ihtiyaçlar doğrultusunda organize edildiği belirtilen atölyelerdir. İhtiyaç duyulan alanların tespit edilmesi noktasında ilgili personelin bireysel gözlem ve tecrübeleri, Başkanlığın faaliyet önerileri, yurt yönetiminin talepleri ve öğrencilerin istekleri gibi faktörlerin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Bir katılımcı *değerler eğitimi* kapsamında yaptıkları faaliyetleri şöyle ifade etmiştir:

“...atölye çalışmaları yaptık işte abide hanımlar, adabı muaşeret gibi... tabi masal gecesi masal okumaları yaptık. Yani bildiğiniz Hansel-Gratel onlar da vardı başka da vardı seçmiş olduğum masalları okuduk. Hatta bu masal okumalarını şu andaki öğrencilerimle yapmayı düşünüyorum yani çok ilgi

çekeceğini düşünüyorum. Hakikaten bu vesileyle vereceğiniz mesajı başarılı bir şekilde verebiliyorsunuz...” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

Haftada bir gün öğrencilerle sadece sohbet etmek, yapılacak faaliyetlerle ilgili görüşleri değerlendirmek ve plan-program yapmak amacıyla bir araya geldiklerini belirten bir katılımcı ise yurttta düzenlediği atölyeler kapsamında şunları söylemiştir:

“...şu an Aliya grubumuz var. Kitap okuma grubu kurduk ismi de Aliya...30 kişilik bir grubuz, Doğu-Batı Arasında İslam okuyoruz...konferans salonunda okuyoruz ve sonra tahlil yapıyoruz. Yani kitabı sadece hafta içleri okuyup belirli bir bölüme kadar onun tahlilini yapıyoruz bir günümüz bu şekilde geçiyor. Çarşamba günleri bizim Manevi Şahsiyetlerimiz bunları tanıyalım diye bir program aslında Adab-ı Muaşeretten geldi bu bize böyle bir teklif geldi biz bunun manevi şahsiyetlerimizi nasıl yapacağız tanıyalım şurada mesela Ali Özek var Ali Özek gibi Ali Ulvi Kurucu gibi sonra Mahir İz gibi Nurettin Topçu gibi böyle değerlerimizi tanımaya çalışıyoruz burada onunla alakalı okumalar yapıyoruz. Geçen Fethi Gemuhluoğlu’nu yaptık birlikte onun dostluk üzerine olan kitabını birlikte değerlendirdik. Bugünü ona ayırıyoruz perşembe günleri de bizim geçen sene yapıyorduk bu dönem başlamadım geçen seneye kadar perşembe günü biz de spoiler günüdür; cumadan spoiler deriz buna. Cuma hutbesini alırsız birlikte cuma hutbesini onu da spoiler gibi veriyoruz cumadan önce hani herkes bilir bu hutbede ne verilecek ... cuma hutbesini değerlendiriyoruz...” [P9, E, Yüksek Lisans, 3 Yıl]

İlgili personelin yurtlarda düzenlenen faaliyetleri mevcut durumlar kapsamında revize ettiği yukarıda belirtilmişti. Konuşmanın ilerleyen kısımlarında P9 bu durumu şu şekilde örneklendirmiştir:

“...bölümler arası tanıtım yapıyoruz. Mesela geçen sene şöyle bir şeye başladık; dedim ki yani psikoloji okuyan öğrencimiz vardı Ahmet, bu sene de başladı bu arada atandı geçen sene mezun oldu şu an çocuk mahkemelerinde çocuk adliyeye girdi. Çok sağlam öğrenci, üç yıl boyunca baya ilgilendim onunla. Kur’an kurslarında manevi rehberlik yaptırđım. Psikolog olarak gitti mesela

diyordum ki Ahmet sen bugün bize günah psikolojisini anlat mesela...Ahmet konferans verecek arkadaşlarını davet ediyor dışarıdan davet ediyor falan sonra biz burada hep birlikte Ahmet'i dinliyorduk. Yarım saat, 40 dakika çekiniyor konuşamıyor falan ama sonuçta başlıyor. Geçen sene ilahiyattan Boşnak bir öğrencimiz vardı bu sene bitirdi o da gitti. O mesela din istismarı ve İslamofobi bununla alakalı bize bir sunum yaptı. Ondan istemiştik çalışmıştı. Yani benim genellikle yapmış olduğum çalışmalar gençlerin bize bir şeyler anlatması, benim değil. Buradaki mesela görüştüğümüz öğrencilerden bir tanesi Ali, geçen sene Kudüs'e gönderdik onu Kudüs'ten gelir gelmez hemen dedik ki bize Kudüs'ü anlat ve o da orada çektiği fotoğraflarla bize bir sunum yaptı. Normalde Ali insan içinde çok konuşamayacak birisi takılıyor çekiniyor falan, orada açıldı biraz daha. Biz istiyoruz ki onlar bizim çocuklarımız yarın bir gün hatta çok yakın bir zaman üniversite bittikten sonra bu çocuk üç sene sonra vali de olabilir, kaymakam da olabilir. Doktor olacak, imam olacak bir yerde bir görevli olacak ve hemen hayatın içerisinde çok kısa zamanda hayata katılacağı için burada biz onlara gerçekten bir destek olalım kendilerini rahat ifade edebilsinler vatanına, milletine, dinine, İslam'a hizmetçi olsunlar gayesiyle yapıyoruz biz bunu genellikle..." [P9, E, Yüksek Lisans, 3 Yıl]

Bir diğer katılımcı ise güncel dini meseleler atölyesi kapsamında öğrencilerin ilgili olduğu, merak ettiği konuları değerlendirdiklerini ifade etmiş ve içerik hakkında bilgi vermiştir:

"...mesela kader konusunu çok sorar öğrenciler fitrat fitrata dönmek konusu hakkında bunu yani birkaç hafta konuşmuşuzdur nefis konusu çok önemli bir konu nefsin kendini ilah edeni gördün mü bu konu üzerinden kişinin nefsine takılması konusu üzerinde çok konuşmuşuzdur... zamanı etkili kullanma konuları üzerine konuşmuşuzdur genelde konularımız hep bunlar üzerineydi..." [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Görüşmenin ilerleyen aşamalarında P5, yapılan faaliyetler ve mütalaa edilen konuların kayıtlı olduğu defterden şu eklemeleri yapmıştır:

“Konuştuğum başlıklar: birlikte yaşama ahlaki üzerine konuşmuşum, dua hakkında konuşmuşum, modern çağın problemleri hakkında konuşmuşuz öğrencilerle, kader konusu çok önemli kader konusu üzerine öğrencilerle konuşmuşuz.” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Din eğitimi kapsamında çeşitli atölyeler gerçekleştirdiklerini ifade eden katılımcı KYK yurt yönetimiyle olan iş birliğini vurgulamıştır:

“Tefsir atölyesi açtım geçen sene. Kısa sürelerin tefsiri yaptık. İlmihal okuduk, yani ilmihal derken aslında dini bilgiler böyle çok kapsamlı değil bu sene de yine tefsir atölyesinde peygamberlerin kıssaları, Kur'an-ı Kerim'deki peygamber kıssalarıyla devam ediyoruz...bir de şöyle bir şey oluyor burada genellikle KYK'nın yurtlardan istediği programlar da var. Yani bir liste veriyor mesela şu hafta ya da şu dört haftadan birinde program yapın diyor. Bunu idare ile birlikte beraber programlıyoruz. Bazılarını yani, bizim istediğimiz tavsiye ettiğimiz kişiler geliyor konferansları vermeye.” [P3, K, Lisans, 1Yıl]

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan biri yurt kapsamında yapılan atölyelere öğrencilerle daha iyi iletişim kurabilmek amacıyla onların ilgi duyduğu, uzmanlaştığı alanlar hakkında hazırlık yaparak katıldığını şu bağlamda ifade etmiştir:

“...mesela akşam rehberlik dersi de veriyordum akşam gelenlere, ilmihal dersi de veriyordum. Sonra edebiyat aynı şekilde mesela bir kızım edebiyat istiyordu edebiyat sohbetleri yapıyorduk. Bir kızımız uluslararası ilişkiler okuyordu mesela o edebiyatı çok istemişti onunla işte hem uluslararası ilişkiler hem siyaset bilimi tarzı şeyler. Tabi hazırlanıp gitmek zorunda kalıyorsunuz o noktada onun bilgi alanının içerisine girebilmek için...ondan sonra Kur'an-ı Kerim isteyenler vardı kaç tane onlarla Kur'an-ı Kerim atölyesi yapıyorduk. Bu şekilde orada da faaliyet yapıyorduk içeride hem dışarda...” [P1, K, Lisans, 1Yıl]

Konuşmasında; “...öğrenci geldiğinde sizi odanızda bulmazsa sıkıntı...bize söylenen bu” ifadelerine yer veren P2, öğrencilerin kendilerine istedikleri zaman ulaşabilmeleri gerektiğini vurgulamıştır:

“Genelde atölye yapıyoruz. İşte ben haftada bir gün hadis atölyesi yapıyorum, hadis dersine gelen öğrencilerle yapıyorum. Diğer hocamız perşembe günleri tefsir yapıyor. O da tefsir...her yıl yapıyorum bir tane haftada bir gün atölye yapıyorum çünkü bize denilen şu öğrenci geldiğinde sizi odanızda bulamazsa bu sıkıntı yani geldiğinde öğrenci bizi odamızda bulacak...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Yapılan görüşmelerde ilgili personelin atölyelerin organizasyonu hususunda görev yapmakta olduğu yurdun imkanları ölçüsünde hareket ettiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda fiziksel şartları uygun olan yurtlarda *din ve değerler eğitimi* kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin çeşitliliği dikkat çekmektedir:

“...Kur’an-ı Kerim eğitimi her akşam yatsı namazından sonra veya akşamları yatsı arası ilmiyal, siyer, hadis, tefsir sohbetleri bunlar her gün...isteyen öğrenciler için hafızlık kursu da açtık...tabii bu gönüllü yani, biz bunu hiç kimseye zorla yaptırmıyoruz. Başvurular oluyor biz bunları değerlendiriyoruz ve imkanlara göre tertip ediyoruz...sohbete katılım serbest zaten kapı herkese açıktır. Bir sohbet başlar herkes gelir çayını içer kekini yer. Arkasından oturur sohbet ederler canı istediğinde kalkar gider, canı isterse tekrar gelir böyle relax bir ortam var yani...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Aynı zamanda öğrencilerin talepleri ve yeterli katılım sanatsal ve kültürel faaliyetlerin içerik bakımında da zengin olmasını sağlamaktadır:

“...tiyatro çalışması, müzik kulübü, halk müziği, tasavvuf müziği, Türk sanat müziği gruplarının düzenlediği çalışmalar var burada. Biz konser bile verdik Ramazan’da. Mesela sıra gecesini yapıyoruz şimdi burası geniş bir yurt olduğu için büyük bir yurt olduğu için burada her türlü etkinlik oluyor...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğu *din eğitimi* kapsamında yurtlarda katılım sağlayan gençlerin seviyesine göre *hadis, tefsir* ve *siyer* alanlarında atölyeler tertip ettiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda *değerler eğitimi* kapsamında dini, milli ve ahlaki değerlerin bilincinde bir nesil yetiştirilmesi amacıyla farklı alanlarda kitap

okumaları, tahliller ve çeşitli konularda bilgilendirici sunumlar yapılmaktadır. Bazı katılımcılar ise *güncel dini meseleler* başlığı altında gençlerle günümüz meselelerini dini perspektifte tartıştıklarını belirtmiştir. Elde edilen verilerden hareketle Başkanlık personelinin KYK yurtlarında gerçekleştirdiği *din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin* bu perspektifte seyrettiği tespit edilmiştir.

3.1.4.1.2. Özel Gün ve Geceler

Bir önceki başlıkta ilgili personelin görev yaptığı yurtlarda imkanlar doğrultusunda çeşitli atölyeler tertip ettiği belirtilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgulara Başkanlığın KYK yurtlarının hepsinde kandiller, milli ve dini bayramlar ve benzeri özel zaman dilimlerinde asgari düzeyde organizasyonlar tertip edilmesini öngördüğü saptanmıştır. Katılımcıların hepsi *din ve değerler eğitimi* kapsamında özel gün ve gecelerde gerçekleştirilen faaliyetlere dikkat çekmiştir. Bu bağlamda faaliyetlerin bir kısmı yurtlarda düzenlenirken bir kısmı ise çeşitli etkinliklerle ve farklı mekanlarda organize edilmektedir.

Katılımcılar *kandil gecelerinde* düzenlenen programlarla ilgili şunları ifade etmiştir:

“...*kandil programında öğrencilere şöyle davetiye yapalım dedik herkese 3500 tane çikolatalardan alalım üzerine kandil programımızın saatini ve dakikasını yazalım odalarına yataklarının üzerine bırakalım... herkesin yatağının üzerine bıraktık hani hiç kimse ben duymadım bu kandil programı da nereden çıktı demesin diye bunu yaptık mesela...*” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Görüşme gerçekleştirilen bir katılımcı öğrencilerin özellikle kandil gecelerinde bir araya gelmek istediklerini belirtmiştir:

“...*kandil gecelerinde çocuklarla bir araya geliyoruz biraz daha kalabalık oluyor çocuklar öyle bir ihtiyacı hissediyorlar kandil gecelerinde...*” [P3, K, Lisans, 1 Yıl]

Bir diğer katılımcı ise kandil programlarını öğrencilerle beraber bir şeyler gerçekleştirmek için bir fırsat olarak tanımlamıştır:

“...bir şey yapacağımız zaman böyle böyle ben plan yaptım gelin bunu yapalım demiyorum nasıl yapalım bu iş sende sen bunu yaparsan ben yardımcı olsam...soracak kimse yok bir de arkadaşlarınıza hitap edeceğiz gelin beraber yapalım ki daha iyi ulaşalım diyorum. Maşallah yani kızın birinden bu kandil için yardım istedim gece 12’den dörde kadar uğraşmış...” [P4, K, Lisans, 2 Yıl]

Kandil programlarının öğrenciler ve Başkanlık personelinin bir araya gelerek kaynaşmalarına ve çeşitli konuları mütalaa etmelerine de olanak tanıdığı anlaşılmaktadır:

“Kandil gecelerinde özellikle daha öne çıkacak bu tarz öğrenciyi daha çok etkileyebilecek konular üzerine, zamanı etkili kullanma konuları üzerine konuşmuşuzdur genelde konularımız hep bunlar üzerineydi...” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

“...kandil programları çok önemliydi mesela orada ben kendimi ifade etmeye çalıştım. İşte yapmış olduğumuz programlar çok önemliydi onlara mümkün mertebe erişmeye çalıştım...” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

Özel gün ve geceler kapsamında ikinci olarak Mevlid-i Nebi dolayısıyla organize edilen faaliyetler vurgulanmıştır:

“Yazı geliyor mesela yazı gelmiş Mevlid-i Nebi haftası dolayısıyla yurtta KYK’larda görev alan personelimiz etkinlik yapacak hafta boyunca diyor biz de bununla ilgili yapıyoruz...konuşmacı davet ettik Mevlid-i Nebi dolayısıyla. İlçe müftüsünü de davet ettik o da gelecek, öğrencilere gül dağıtılacak...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Söz konusu organizasyonlarda çekilişe hediyeler verilmesi öğrencileri motive edici bir faktör olarak görülmektedir:

“...geçen yıl Mevlid-i Nebi’ de peygamberimizin hayatı ile ilgili bir yarışma yapıldı tüm KYK’lar tüm yurtta kalan öğrenciler için bir yarışma yapıldı ve bizim öğrencimiz kazandı umreye 14 gün gitti ve geldi...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

“Burada bizim çok büyük bir konferans salonunuz var. Geçen de Mevlid-i Nebi haftasında konferans vardı o bile doldu hatta. Orada çekiliş yaptık bak bu da bir etkinliktir, çekilişte yedi tane öğrencinin bir aylık ücretini müftülük karşıladı...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Özel gün ve gecelerde düzenlenen organizasyonlar, gençler ve Başkanlık personelinin ortak zeminde buluşturan faaliyetlerin başında gelmektedir. Katılımcı personel tarafından bu bağlamda tertip edilen organizasyonlara katılımın artırılması ve gençlerle uzun süreli ilişkiler kurulması noktasında hediyeleşmenin önemini vurgulanmıştır.

3.1.4.1.3. Bireysel Görüşmeler

Başkanlık personeli KYK yurtlarında toplu olarak tertip edilen programların yanı sıra talep eden öğrencilerle bire bir görüşmeler de gerçekleştirmektedir. Görüşme içerikleri analiz edildiğinde öğrencilerin ilgili personele dini konularda danışmanlık almak ve bireysel konularda rehberlik talep etmek amacıyla başvurduğu tespit edilmiştir.

3.1.4.1.3.1. Dini Konularla İlgili Görüşmeler

Bu başlık altında gençlerin Başkanlık personelinin bilgisine başvurduğu dini konular değerlendirilmiştir. Gençlerin kendileriyle ailevi, bireysel, felsefi, entelektüel ve İstanbul’da yaşamakla ilgili çeşitli konularda iletişime geçtiğini belirten katılımcıların din özelinde vurguladıkları konu başlıkları; *kötülük problemi, cemaat/tarikat meseleleri, helal/haram ilişkisi, cinsellik, ateizm, deizm, tasavvuf, dinde kadına şiddetin yeri, itikadi konular, Allah’ın merhameti* şeklindedir.

Gençlerin *itikadi* konulara ilgili olduğunu vurgulayan katılımcılar ise bu bağlamda şunları söylemiştir:

“...şimdi çocuklar bu konuda çok bilinçli. O eski körü körüne din şeyi yok onlarda. Eleştirel din olgusu var. Öğrenciler daha çok itikadi konuları araştırıyor. Yani ibadet konusunu değil, namaz, oruç, zekat değil daha çok itikadi; biz niye varız, Allah bizi neden yarattı, bizim amacımız ne, dünyadaki yaşam

sebebimiz ne gibi kafa karıştırıcı konuları çok araştırıyorlar. Deizm, ateizm gibi konular en çok karşılaştığımız konular...” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

“Daha çok yani şöyle bir şey bize dini sorular soruyorlar. Ama ibadet veya muamelat kısmıyla ilgili değil inanç kısmıyla itikadi sorular daha çok. Allah’ın merhameti, kader, mezhepler, Kur’an’da kadının yeri gibi konularda işte sorular soruyorlar...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Gençlerin konuşmalarında sıklıkla *kötülük problemine* değindiğini belirten bir katılımcı bu konuyu şu şekilde örneklendirmiştir:

“...onların bize sorduğu konular pratikler değil teoriyi soruyorlar. Bir öğrenci kötülük problemini merak ediyor mesela. Deist oldum neden, çünkü kötülük problemi var diyor. Allah kötülük yapanlara neden müdahale etmiyor diyor...küçük kız çocuğuna tecavüz edilirken Allah niye orada yok diyor mesela. Bu şekilde sorularla geldiği zaman öğrenci, ona bir cevap verilmesi, bunlarla ilgili tatmin olması öğrenciyi çok memnun ve mutlu ediyor.” [P5, K, Lisans, 3 Yıl]

Aynı katılımcı gençlerin *cemaatlerle* ilgili sorularını şöyle dile getirmiştir:

“...hocam falanca grup, bir cemaat var sohbetlerine gideyim mi? Bununla ilgili çok fazla soru alıyorum. Cemaat/tarikat konularına öğrenciler çok fazla ilgili...” [P5, K, Lisans, 3 Yıl]

Gençlerle 3 yıl birlikte vakit geçirdiğini belirten P8, bu zaman zarfında edindiği tecrübelerden hareketle bireysel görüşme içerikleriyle ilgili şunları söylemiştir:

“...çoğunlukla inanç problemleri ile ilgili yani Müslüman olduğunu iddia etse bile kafasında gideremediği şeyler var, çelişkiler var. Onun dışında cinsellikle ilgili sorular var en fazla zaten cinsellikle gelen sorular ondan sonra yani tabi dinden bağımsız değil sorular ondan sonra aile mahremiyeti ile ilgili gençliğinde yaşamış olduğu travmalar onları gelip paylaşanlar var, bunları dini anlamda sorgulayanlar var...” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

Gençlerin gündemde olan meseleleri takip ettiğini ve bu meseleleri dini perspektiften sorguladıklarını vurgulayan katılımcı ise konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

“...aile içi şiddet, kadına şiddetin dindeki yeri gibi konuları sorguluyorlar. Farklı cenahların dini yobazlıkla eşleştirmesini sorguluyorlar...”
[P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Katılımcılardan biri ise bazı muhafazakar genç kızların karma eğitim noktasında endişe duyduklarını vurgulamıştır:

“...dindar olan çocuklarda da şöyle bir tereddüt var hala okuyorum ama doğru bir şey mi yapıyorum erkeklerle aynı ortamda kalıyorum bu ne kadar doğru bunun ölçüsü nedir o çocuklarda da o tedirginlik var onlara cevap vermeye çalışıyoruz...” [P3, K, Lisans, 1 Yıl]

Görüştüğü gençlerden bazılarının genel olarak *“Allah beni yaptığım hatalarla da kabul etsin”* [P1, K, Lisans, 1 Yıl] şeklinde bir söylemde olduklarını belirten katılımcı P1, dini yaşamaya çalışan gençlerin de aynı zamanda modern dünyanın etkisinden kurtulamadıklarını sözlerine eklemiştir. *“Babam müftü ama erkek arkadaşım var. Ama el ele tutuşmuyoruz, sizce bu durumda günah işliyor muyum...burnumu yaptırmak istiyorum ama gerçekten burnum çok kötü görünüyor, estetik yaptırabilir miyim...”* [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl] şeklinde sorularla kendilerine başvurulduğunu belirten P2 ise gençlerin üsluplarından sadece onaylanmak istediklerini, konuşmalarındaki öncülleri buna göre sıraladıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda gençlerin bazılarının *helal/haram* perspektifinden de durumları değerlendirmeye çalıştıklarını belirten bir diğer katılımcı P9, konuşmasında bu gençlerin hassasiyetlerine dikkat çekmiştir:

“...mesela geçenlerde bir öğrencim geldi Kıbrıslı kendisi Kıbrıs'ta doğmuş büyümüş. Babası Kıbrıs'ta kumarhane işletiyor ve babam bana para gönderiyor bu helal mi değil mi diye soruyor bana... evet kız arkadaş günah mı hocam haram mı hocam diye soruyorlar...” [P9, E, Yüksek Lisans, 3 Yıl]

Araştırma bulgularından elde edilen verilerden hareketle *dini konularla ilgili görüşmeler* kapsamında Başkanlık personeli ile iletişim kuran gençlerin, modern dünyada dini yaşantılarını temellendirme noktasında destek talep ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda gençler öncelikle anlam dünyalarında cevaplandıramadıkları soruları Başkanlık personeline yöneltmekte ve doyurucu cevaplar almayı beklemektedir. Dolayısıyla Başkanlık personelinin taleplere cevap verebilmesi için yeterli donanıma sahip olması gerekmektedir.

3.1.4.1.3.2. Kişisel Konularla İlgili Görüşmeler

Gençlerin bir kısmı ise dini konular hakkında danışmak ve bilgi almak amacıyla yanı sıra herhangi bir konuda rehberlik talebinde bulunmak amacıyla da Başkanlık personeliyle bir araya gelmektedir. Görüşme verilerinin analiz edilmesi sonucunda tespit edilen konular en çok tekrar eden konudan en az tekrar eden içeriğe doğru şu şekilde sıralanmıştır: *Ailevi meseleler, kız/erkek arkadaş meseleleri, yalnızlık ve yabancılık çekme, maddi sıkıntılar.*

Görüşmelerden elde edilen bulgulardan hareketle bireysel görüşme amacıyla Başkanlık personeliyle bir araya gelen gençlerin yaklaşık yarısının *ailevi problemleriyle* ilgili yardım talep ettiği saptanmıştır. Katılımcılardan bazıları kendileriyle paylaşılan ailevi problemleri örneklendirmiş bazıları ise sadece ana başlığı aktarmakla yetinmiştir:

“Kimisinin geçmişinde ciddi travmalar vardı, ailevi travmalar vardı; tacizler vardı. Zaten vesveseleri ve inanç problemleri bence bundan kaynaklanıyordu. Kaygı bozuklukları buradan kaynaklanıyordu bence yani orayla ciddi bağlantısı vardı. Özellikle ailevi problemleri olan çok öğrenci vardı. Annesiyle babası arasında ya da akrabalar arasında ciddi problemleri olan öğrenciler vardı. Doğu kökenli olan çok öğrencimiz vardı ve ben şunu duyduğumda çok şaşırmıştım pek çoğunun annesi ile babası arasında yaş farkları vardı mesela anneleri ikinci hanımlardı üvey kardeşleri vardı. Üvey kardeşleri ile iletişimleri çok zayıftı mesela akrabaları ile aralarındaki ilişki zayıftı. Bana gelip bu konuları anlatıyor ve tavsiyelerde bulunmamı istiyorlardı.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

“...mesela anne baba kavgacı ya da annesi babasını aldatmış bunu anlatıp rahatlamak ve bundan dolayı bir çıkış yolu istiyor hani ben babama nasıl davranabilirim gibi ya da babam günahkâr mıdır değil midir gibi mesela.” [P1, K, Lisans, 1Yıl]

“...ilk etapta tabi herkes kendine gelen soruları bilir ama ailevi sorunlar çok, maddi sorunlar çok, üçüncü sırada da dini sorulara geliyor...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

“Aile mahremiyeti ile ilgili gençliğinde yaşamış olduğu travmalar onları gelip paylaşıyorlar var...” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

Karşı cinsle ilişkiler gençlerin katılımcılarla en çok istişare ettiği ikinci konudur. İlgili literatürde geçen “Üniversite Öğrencilerinin Manevi Danışmanlık ve Dini Destek İhtiyacı: Adıyaman Üniversitesi Örneği” adlı çalışmada da konu İslam’da kadın ve erkek ilişkileri üniversite öğrencilerinin danışmanlık talebinde bulunduğu konular arasında gösterilmiştir.¹⁷³ Bu araştırma kapsamında da benzer verilerin elde edilmesi dikkat çekmiştir. Katılımcıların hepsi gerek dini konular kapsamında gerekse rehberlik talebiyle gençlerle kız-erkek ilişkileri hakkında sıklıkla konuştuklarını belirtmiştir:

“...aşık oluyor genç. Bunalıma girmiş terk etmiş kız onu bunalıma girmiş işte kendinde bir eksiklik görüyor. Acaba şekilsel olarak eksik miyim diye düşünüyor ve bu konuda konuşup rahatlamak istiyor.” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

“...erkek arkadaşlarından ayrılan ve onlar dolayısıyla sıkıntıda olan öğrenciler vardı yani genç kızlar için bu erkek arkadaş gerçekten ciddi bir problem...gelip bu konularda destek istiyorlardı, konuşuyordum elimden geldiğince yol gösteriyordum.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

Üniversiteyi yeni kazanmış ve ailesinden henüz ayrılmış bir gencin farklı bir şehre yerleştiğinde *yabancılaşma* çekmesi, *yalnız hissetmesi* olağandır. Görüşmeler esnasında katılımcıların önemli bir kısmı bu noktaya dikkat çekmiş ve kendileriyle

¹⁷³ Maçın vd., s.53.

özellikle bireysel olarak iletişim kuran öğrencilerin çoğunluğunun hazırlık ya da birinci sınıf öğrencisi olduğunu belirtmişlerdir:

“...bireysel gelip rahatlamak isteyen kendi problemlerini paylaşıp motive olmak isteyen öğrenciler vardı özellikle birinci sınıf öğrencileri çok yalnızlık hissettikleri için aileden kopma bağlamında, teselli bizden buluyorlardı. Yani bu odada çok annesini arayıp ağlayan, hatta annesini teselli ettiğim çok öğrenci olmuştur... ilk bir yıl gerçekten zorlu geçiyor bilirsiniz yani öğrenci başka bir şehirden gelmiş öğrenci için zor geçiyor.” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Rehberlik kapsamında Başkanlık personeline danışılan konular daha çok gençlerin özel hayatları ile ilgilidir. Bu bağlamda gençler kendilerini yakın hissettikleri takdirde personelle çeşitli konuları istişare edebilmektedir.

3.1.4.2. KYK’nın Yurtları Dışındaki Faaliyetler

Bu başlık altında katılımcıların görüşmelerde vurguladığı KYK yurtları dışında gerçekleştirilen faaliyetler ele alınmaktadır. Elde edilen bulgulardan hareketle yurt kapsamı dışında gerçekleştirilen faaliyetlerin çoğunluğunun İstanbul’da Başkanlık personelinin görev yapmakta olduğu KYK’ların genelini kapsayan yüksek katılımlı faaliyetler olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu faaliyetler şunlardır:

Sabah Namazı Buluşmaları

Kahvaltı Organizasyonları

İstanbul Gezileri (Saraylar, Tarihi Yarımada)

Huzurevi Ziyaretleri

Boğaz Gezileri

Sokak İftarları

Heybeliada Gençlik Kampı

Katılımcılardan bazıları yukarıda belirtilen faaliyetlerin yanı sıra gönüllü olan gençlerle birlikte çeşitli organizasyonlar tertip etmiştir. Bu bağlamda bir katılımcı Üniversiteli öğrencilerle Çocuk Destek Merkezleri'nde (ÇODEM) kalan öğrencilerin bir araya gelmesi amacıyla geliştirdiği projeyle ilgili şunları söylemiştir:

“...Eminönü'ne gidip dört öğrenci iplik alıp şişlerle beraber onlara atkı bere örüp sonra o öğrencilerle birlikte piknik yaptık Beykoz'da. Bu projeye KYK'da destek verdi çok beğendi projemizi ve onlarla işte mangal partisi yaptık öğrenciler geldiler önce kahvaltı yaptık birlikte... birlikte mangal partisi yaptık. Sonra onlar örgüleri, atkı ve bereelerini hediye ettiler. Çok hoşlarına gitti öğrencilerin. Zaten parfüm de almıştık biz her birine birer tane parfüm de hediye edildi...mesela o örgü örme etkinliğinde üniversiteli gençler çok yakınlaştı. İki aylık süreçte ve her perşembe akşamı çayımızı demleyip abur cuburları koyup, büyük dinlenme odasında herkes ölçüsünü alıp bilmeyen de birbirinden öğrenip, yani atkı örmek zaten kolay, herkes birbirine gösterip örgü örmeyi söktüler. 40 kişi örmüştük sanırım güzel oldu.” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

KYK yurtlarında kalan gençlerle farklı kültür ve değerlerin tanıtılması amacıyla şehirlerarası geziler düzenlediklerini belirten bir katılımcı ise sözlerine şöyle devam etmiştir:

“...il dışı geziler; Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Bursa, Uludağ, Bolu ve Konya gibi mesela bu sene de yine düzenleyeceğimiz şeyler olacak.” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan bazıları ise Başkanlık personeli olarak düzenledikleri organizasyonların yanı sıra gönüllü olarak KYK'nın organize ettiği faaliyetlerde de öğrencilere eşlik ettiklerini belirtmişlerdir:

“...bugün fidan dikmeye gidildi mesela. Normalde mesai saatimin dışındaydı ama ben programımı ayarlayıp öğrencilere eşlik etmek istedim. Çok güzel bir etkinlik oldu.” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Görüşmelerde elde edilen bulgulara yukarıdaki gibi grupça gerçekleştirilen etkinliklerin yanı sıra katılımcıların bireysel görüşme yapmak amacıyla zaman zaman çay bahçesi, kafe gibi mekanlarda da gençlerle bir araya geldiği saptanmıştır. Sinema, tiyatro ve kitap fuarlarına gitmek ve yazar söyleşilerine katılmak KYK yurtları dışında gerçekleştirilen faaliyetler arasındadır.

3.1.5. Gençlerin Uygulamaya Yaklaşımıyla İlgili İzlenimler

Değişim ve dönüşümün hız kesmeden birbirini takip ettiği günümüzde gençlerin ilgi duyduğu konuların içeriği de sürekli değişmektedir. Gençlerle sağlıklı iletişim kurmak için onların dünyasından haberdar olmak ve güncel taleplerini takip etmek gerekmektedir. Bu araştırma sürecinde görüşme gerçekleştirilen katılımcılarla KYK yurtlarında edindikleri deneyimler mütalaa edilmiş; gençlerin uygulamaya ilgisi, Başkanlık personeline danıştıkları dini konular ile talep ve önerileri hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Gençlerin uygulamaya yönelik tepkilerinin dikkate alınması bu hizmet alanının geliştirilmesi açısından önemlidir.

Göreve başladığı ilk aylarda zorlandığını ifade eden katılımcı yaşadığı bir olaydan örnekle bu süreci şu şekilde açıklamıştır:

“...odama pat diye psikolojik danışmanlık ve rehberlik okuyan bir öğrenci girdi ve dedi ki ne sıfatla burada oturuyorsunuz dedi. Hangi alan mezunusunuz dedi. Bu yaşadığım ilk olaydı. Yine geçenlerde tıp fakültesi 5. sınıfta okuyan bir öğrenci kapıdan selam verdi ve hayat size güzel gerçekten dedi. Sonra beraber biraz sohbet ettik. Geçen süre zarfında alıştım yani artık bu gibi durumları idare edebiliyorum...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Görüşmenin ilerleyen aşamalarında gençleri ilgili bulduğunu belirtmiş ve “yani şöyle diyemem; bu gençlerden hiçbir şey olmaz diyemem” şeklinde sözlerini sürdürmüştür:

“...ümitliyim yani ümitvarım bu konuda. Çoğu az okuyor ama iyi olan öğrencilerimiz de var. Öğrenciler çok ilgili çok da meraklı.” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Başka bir katılımcı ise olumsuz addedilecek herhangi bir tavırla karşılaşmadığını şu ifadelerle açıklamıştır:

“...ben öğrencilerden de tepki görmedim. Yani hiçbir öğrenci benim kapımı çalıp siz ne yapıyorsunuz, neden buradasınız ki gibi bir tavır takınmadı...”
[P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

Bir katılımcı ise öğrencilerin kendilerine olan tavır ve tutumlarını tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Çok saygılılar çok. Böyle mütevazı, saygılı, sevecen yaklaşıyorlar. Daha doğrusu bir abi olarak görüyorlar, öyle yaklaşıyorlar. Gezilere gidiyoruz, programlara gidiyoruz. Sanki ben de onlardan biriymişim gibi görüyorlar. Aklınıza gelecek her konuda konuşabiliyoruz.” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Katılımcıların bazıları ilgili öğrenci kitlesinin çoğunluğunun muhafazakar aile çocukları olduğuna dikkat çekmiştir:

“...şimdi genelde belirli bir seviyenin üzerindeki çocuklarla görüşüyorum. Hani gideyim manevi danışmanla görüşeyim diyen çocuklar ailelerinden belirli bir temelle gelmiş muhafazakar ailelerin çocukları.” [P4, K, Lisans, 2 Yıl]

“...benim görüştüğüm gençler gerçekten oturmuş bilgiye sahipler, dini hakiki manada yaşamaya gayret ediyorlar...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Kız öğrenci yurtlarında görev yapan katılımcıların önemli bir kesimi ilahiyat fakültesinde okuyan gençlerin birimlerine mesafeli olduğunu belirtmiş, bir katılımcı ise *“bizimle daha çok sağlıkçılar iletişim kuruyor”* [P3, K, Lisans, 1Yıl] ifadesiyle bu duruma dikkat çekmiştir. Bu durumun sebebi ile ilgili farklı görüşler belirtilmiştir:

“...ilginç bir şey yaptığımız programlara katılım olsun ya da bireysel görüşme amacıyla ilahiyatçılar buraya fazla gelmiyor. Bunun nedenini hala çözemedim, belki de ihtiyaç duymuyorlar...” [P4, K, Lisans, 2 Yıl]

“...ilahiyatçılar çok yoğunlar bu yoğunluklarından yakınıyorlar. Gerçekten de öyle ilahiyatçılar hep çok ders çalışırlar. Sosyal ilişkileri de bu sebeple genelde kendi çevreleriyle sınırlıdır. Bir de müthiş bir rekabet söz konusu ilahiyat fakültelerinde...” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Bazı katılımcılar Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelen öğrencilerin diğer bölgelerden gelen öğrencilere oranla iletişim kurmaya, organizasyonlara katılmaya daha çok istekli olduklarını ifade etmiştir:

“...bir de genellikle bize gelen öğrenciler Güneydoğu bölgemizden olan çocuklar...” [P3, K, Lisans, 1Yıl]

“...doğu kökenli olan çok öğrencimiz vardı. Televizyon dizilerinde anlatılan ve abartıldığını düşündüğüm hikayelerin benzerlerini bu öğrencilerden dinledim.” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

“...yurtlarda kalan öğrencilerin genel anlamda bölgesi doğu, güneydoğu. Yani şimdi bizim yurdumuzda da ekseriyet mesela Şanlıurfa, Diyarbakır, Şırnak...” [P12, E, Lisans, 2 Yıl]

Personelin değerlendirmelerinden hareketle, Başkanlığın KYK yurtlarında gerçekleştirdiği faaliyetlerin, çoğunlukla dini bir temele sahip, muhafazakar aile çocukları tarafından takip edildiği anlaşılmaktadır. Kadın personellerden bazıları ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ilgisiz olmasına dikkat çekerken, erkek öğrenci yurtlarıyla ilgili böyle bir değerlendirme yapılmamıştır. İlgili personel iletişimin aktif tutulduğu kız ve erkek öğrencilerin ekseriyetinin Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelen gençler olduğunu belirtmiştir.

3.1.6. Sahada Yaşanan Zorluklar, Çözüm Yolları ve Uygulamanın Geliştirilmesine Yönelik Öneriler

Başkanlık personelinin KYK yurtlarında görevlendirilmesi ile ilgili süreçler yukarıda açıklanmıştır. Başkanlık personelinin özel alan yeterlikleri, amaç ve hedefleri ile sahada gerçekleştirdikleri faaliyetler görüşmelerden elde edilen bulgular aracılığıyla tespit edilmiştir. Bu başlık altında görüşme gerçekleştirilen katılımcıların görev süresi

boyunca karşılaştıkları problemler ve söz konusu problemlerin çözümüne yönelik öneriler değerlendirilmiştir. Katılımcıların bir kısmı görev süresince yaşanan birtakım sıkıntıları ve tecrübe edilen çözüm yollarını örneklerle dile getirmiş, bir kısmı ise genel anlamda herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Sahada yaşanan zorluklar genel olarak; *statü, yönetim, çalışma saatleri, fon sıkıntısı ve fiziksel problemler* alt temaları etrafında şekillenmektedir. Aynı zamanda görüşme gerçekleştirilen her bir personelin tecrübelerinden hareketle ilgili uygulamanın geliştirilmesine yönelik önerileri kayıt altına alınmıştır.

KYK yurtlarında görev yapmakta olan Başkanlık personelinin; “...yurdun fiziki şartları bakımından ve öğrenciler açısından KYK yurt müdürüne, özlük hakları bakımından Diyanet İşleri Başkanlığı’na...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl] bağlı olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda ilgili personelin görev alanında hem Başkanlık hem de KYK yönetimiyle koordine hareket etmesi gerekmektedir. Bu durum katılımcıların bazıları tarafından *statü* ile ilgili sıkıntı olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda ilgili personelin 6 aylık görevlendirmelerle bu sahada bulunması gerçeğini değerlendiren katılımcılar bu durumun dezavantajlarına dikkat çekmiş ve bu alanda *kalıcı kadro statüsünün* tanımlanması önerisini dile getirmişlerdir:

“...bize önce bir statü vermesi lazım Diyanet’in. Manevi rehberlik böyle altı ayda görevlendirmeli değil bir statü olması gerekiyor. Yani manevi rehber olarak kadro olması gerekiyor ve bu kadronun da KYK’ nın bünyesinde olması gerekiyor...örneğin KYK’ da açılacak ve örneğin Diyanet’ten KYK’ ya geçiş yapacağım ve manevi rehberlik yapacağım ve özel bir kadrosu olacak bunun. Öncelikle böyle olması gerekiyor. Çünkü görevlendirmeye geçince biz burada üvey evlat gibiyiz...memurlar tarafından olsun öğrenci tarafından olsun daha çok imam gözüyle bakılıyor bize herkes imam diye görüyor bizi. Yani imamız tamam ama dışarda imamız ama burada imam değiliz. Yine de şu algıyı kıramadım bir türlü kıramıyoruz ki kadro verilmediği sürece kırılacağını da düşünmüyorum yani...” [P10, E, Lisans, 2 Yıl]

“...bir de manevi rehberlikle ilgili belki bir sözleşme yapılabilir. Yani iki yıl yurttan kalacaksın üç yıl kalacaksın gibi. Çünkü dediğim gibi devamlı değişim

değişim değişim hiç kimse sonuca ulaşamıyor, elde edilmek istenen şey ile netice farklı oluyor. Yani bir sonuca ulaşamıyorsunuz. Şimdi mesela geçen bir KYK yurdundaki hoca bize öğrenci yollayamadı ama ben bir önceki manevi rehber eski öğrencilerden yolla deseydim muhtemelen bana baya bir öğrenci yollayacaktı. Çünkü onun çok çevresi var ama yeni gelen hocanın öğrencilerle tanışması ve kaynaşması zaman alacak.” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

6 ay süreli görevlendirmelerin dezavantajını personel açısından değerlendiren bir diğer katılımcının önerisine göre, ilgili alanda görev yapmak isteyen personelin bir kadro altında toplanması sürecin işlevini artıracak önemli bir etkidir:

“...statü şöyle; altı aylık görevlendirmelerle biz görevlendiriliyoruz bunun da bazı olumsuz yönleri var. Altı ay buraya görevlendirilmiş kişi altı ayın sonunda nerede ne görev yapacağını bilmiyor yani görevlendirme tekrar devam edecek mi etmeyecek mi bulunduğu yer mesela nerede, nereden nereye gidiyor, KYK’ nın olduğu yere taşınabilir mi taşınrsa görevlendirme sona erse ne olur...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Bu bağlamda diğer manevi danışmanlık ve rehberlik alanları ile kıyaslama yapan katılımcı, hastane ve cezaevleri personelinin muhatap kitlesi ile KYK yurtlarında görev yapmakta olan personelin hedef kitlesi arasındaki farka dikkat çekmiştir:

“Bakın bizim hastane manevi rehberleri ile bizim aramızda bir farklılık vardır. Bunların hepsi aynı değildir. Hastane manevi rehberlerini değiştirirsin, değiştirmek zorundasın da. Cezaevini de çünkü neden azami iki sene sonra onun da psikolojisi bozulur. Bizim psikologlarda bir söz vardır; her insanın bir psikoloğa bir psikoloğun iki psikoloğa ihtiyacı vardır diye. Bunun gibi hastane manevi rehberlerine de artık bir manevi rehber gerekiyor. Onu değiştir cezaevini değiştir bağımlılığı değiştir tamam bunlar elzem ama KYK’ daki öyle olmuyor burada farklılık var...” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

Başkanlık personelinin KYK yurtlarında gerçekleştirdikleri faaliyetlerin ciddiyetine dikkat çeken bir diğer katılımcı ise konuyla ilgili önerisini şu ifadelerle gerekçelendirmiştir:

“Öncelikle manevi danışmanlığın kalıcı olması gerektiğini söyledim, yani söylüyorum. Mesele öyle bir Kur'an kursu hocasının, bir imamın, bir müezzinin dönemsel yapması gereken bir şey değil profesyonel manada bir din görevlisi enerjisini bu alana harcayacak. Manevi danışmanlığın da farklı farklı alanları var. Gençler üzerine bir çalışma yapacak ve kendini oraya ait hissedecek. Ben artık buradan gitmeyeceğim, burası artık benim çalışma alanım, burada ben yoluma devam edeceğim deyip orada kalıcı olduğunu hissetmeli. KYK' lar artık kendi bünyelerinde mi manevi danışmanlık alırlar yoksa Diyanet'ten mi yardım alırlar hepsi de olabilir. Yani koordine olarak da çalışabilirler. Kaldı ki din hizmetleri konusunda görevli olan birim Diyanet İşleri Başkanlığı o yüzden Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan almaları daha mantıklı olabilir. Çünkü şu var biz Diyanet çalışanları olarak çok farklı yaş grupları ile beraber olduğumuz için tecrübeliyiz bu konularda...” [P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay]

KYK yurtlarında görev yapacak olan personelin tayini hususunda tecrübelerinden hareketle katılımcılar bu alanda çalışmak isteyenlerin sahip olması gereken meziyetlerle ilgili şu önerilerde bulunmuşlardır:

“...iletişim kurabilmesi önemli bir ikincisi sabit olması önemli çünkü altı ay çocukları alıştırıyor altı aydan sonra bir başkası geliyor maalesef ve o başkası da İş beceremeyince kopmaya başlıyor çocuklar yani sabit bir mesleğin olması evladır ve bu alanda eğitim verilmesi sürekli ve daimi bir eğitim mümkünse bir yıllık bir eğitim...” [P1, K, Lisans, 1Yıl]

“Akademik olarak mutlaka lisansüstü çalışma yapmış arkadaşlardan bunları seçmeliler ondan sonra bu işi gönüllü yapacak olan ve misyon çalışması yapabilecek arkadaşlardan seçmeliler...” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

“...teknoloji bilecek, sanatsal faaliyetleri bilecek takip edecek, yakından gündemi takip edecek yani dünyada olan şeylerin farkında olacak ve o dili bulacak çağımızın dilini kullanarak gençlere ulaşacak...” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

İlgili personelin seçilmesi esnasında, görevin sürdürülebilir olması ve verimliliğin artırılması amacıyla dikkat edilmesi gereken özellikler arasında *gönüllülük* esasına vurgu yapan diğer katılımcılar konuyla ilgili şunları söylemişlerdir:

“...yani donanım önemli, yetkinlik önemli bir de gerçekten gönüllülük önemli. Eğer bunlar olursa başarılı olunabilir.” [P9, E, Yüksek Lisans, 3 Yıl]

“Şimdi resmi bir sıfatla şu kadar eğitim almış bu kadar seminerden geçmiş olması icap eder ama gönüllülük esası KYK’larda ya da bütün gençlik çalışmalarında önemli. Mesai mefhumu olmadan yapılması gerekiyor, öğrenciler sizin bir memur kafasıyla çalışmanızı istemiyor yahut sizi işte başındaki yönetici kendilerini de bu yöneticinin bir müşterisi olarak görmesi durumunda hiçbir sonuca ulaşılmıyor. Ki nasıl bir hedefi vardır sonuç vardır bence gönüllülük kurulduktan sonra hedefler sonuçlar pek belirlenemiyor...” [P12, E, Lisans, 2 Yıl]

“Bir öğrenciyle 3 saat konuşuyoruz mesaimizi aşıya da çıkmıyoruz. Gönüllülük denilen şey burada devreye giriyor. Yani bize her zaman denilen şey işte gönüllülük, öğrenciye sevgiyle yaklaşmak, dışlayıcı olmamak kapsayıcı olmak bu şekilde yapıyoruz.” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

Başkanlık personelinin görevlendirildiği hizmet alanı ile ilgili aldığı *hizmet içi* eğitimin içeriğinin çeşitlendirilmesi ve süresinin artırılması katılımcıların alanında uzman personel yetiştirilmesi için sunduğu öneriler arasındadır. Uzun vadede bu alana tahsis edilecek *kadro* ile kısa süreli görevlendirmelerin sonlandırılması uygulamanın geliştirilmesine yönelik teklifler arasında en sık tekrar eden öneri olmuştur. Araştırmaya katılan personel, sahada edindikleri tecrübelerden hareketle bu göreve getirilecek kişilerin *gönüllülük* kriterine sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Örgün eğitimde öğrenciler gündüz vakitlerini eğitim faaliyetlerine ayırmaktadır. Bu sebeple Başkanlık personelinin üniversite okuyan gençlerle iletişim kurabilmesi onların akşam saatlerinde de KYK yurtlarında bulunmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla Kur’an Kursu öğreticisi veya İmam-Hatip olarak görev yapmakta olan personelin mesai saatlerinde değişikliğe gidilmektedir. Görüşmelerde bu duruma dikkat çeken katılımcılar,

çalışma saatleri ile ilgili düzenleme yapılması gerektiğini vurgulamıştır. “...çalışma saatlerimizin akşam olacağını söylediler, prosedürden bahsettiler, geldik...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl] ifadeleriyle göreve başlama sürecini özetleyen katılımcı, görevinden memnun olduğunu ancak yurttan çıkma saatinin zaman zaman akşam 10’u bulduğunu sözlerine eklemiştir. Bir başka katılımcı ise personel görevlendirmelerinin uzak mesafelerde yapılması durumunun doğurduğu dezavantajlara dikkat çekmiş ve personelin yurtlarda geç saatlere kadar kalması gerektiğini şu ifadelerle açıklamıştır:

“Üniversite yurtlarında öğrenciler 3’ten 4’ten sonra yurda geliyorlar. Yemek ve dinlenme arasından sonra biz öğrencileri 7-8 gibi görebiliyoruz...dolayısıyla yurtlarda akşam saat 10’a kadar kalıyorsunuz. Öğrenciyle iletişim kurmak için bunu yapmak zorundasınız...” [P5, K, Lisans, 3Yıl]

Çalışma saatlerine dikkat çeken diğer katılımcı ise bu hizmet alanında istikrar sağlanabilmesi amacıyla birtakım önerilerde bulunmuştur:

“... dönüşümlü görev yapabilirler haftada bir kişiye dört gün burada olacaksın demek iki gün burada olacaksın demek ya da daraldığı noktada takviye edecek birisinin orada olması rahatlamayı sağlar başka türlü çözüm yoktur. Özellikle bayanlarda, bayanlar şimdi diyelim ki hocam yönlendirdiler x kız yurduna bir kişi haftanın dört günü orada olmak zorunda ve saat 4’te 5’te orada olacak ki akşam 10’a kadar öğrenci ile muhatap olabilsin. Akşam dörtten sonra eşi varsa işte gelecek çocuğu varsa çocuğu gelecek sıkıntı. Belki eşi veya çocuğu haftada 1-2 gün tolere edebilir ama dört gün sıkıntıdır. Bu konularda istihdam oluşturarak bir çözüme ulaşılabilir.” [P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl]

KYK yurtlarında görev yapan personel ile yurt müdürlüğü arasındaki ilişkinin niteliği görüşme gerçekleştirilen personelin dikkat çektiği bir diğer konudur. Bu ilişki ilgili kurumlarda gerçekleştirilecek faaliyetlerin niteliği ve niceliği bakımından belirleyici etken olarak gösterilmektedir:

“...yani mesela bizim yurdumuzun şartları iyi. Kiminin de mesela yurt müdürü manevi danışmanı istemiyor. Ne program yapacak olsa hayır siz bunu

yapamazsınız diyor, her defasında önüne bir prosedür sürüyor...” [P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl]

“Yurt idareleri genelde manevi rehberlerin zorlandığı yer ama bizim yurdumuzda öyle bir şey olmadı. Çok aktif, faal bir yurt müdürümüz var istişare ettiğimiz organizasyonlara müsaade eden bir tavrı vardı hiç zorlanmadık.” [P12, E, Lisans, 2 Yıl]

Bir katılımcı ise kendilerinin hali hazırda Başkanlık personeli olduklarını hatırlatarak, “KYK yurtlarında herhangi bir aktivite yapılacağı zaman yurt müdürünün onayının alınması”[P3, K, Lisans, 1Yıl] gerektiğini belirtmiştir. Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların hepsi bu hususlara dikkat ettiklerini dolayısıyla sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Yurt müdürlüğü ile ilişkilerden sonra en çok temas edilen konu, düzenlenen faaliyetlerde yaşanan fon sıkıntısı olmuştur. Katılımcıların biri hariç hepsi gerek yurtlarda tertip edilen atölyeler, özel gün ve gecelerde düzenlenen faaliyetlerde gerekse gezi, piknik, konferans gibi dışarı aktivitelerinde iase ve ulaşım gibi temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla fon ihtiyacı duyduklarını belirtmişlerdir:

“...yurtta da program yapıyordum yurttaki yaptığım programlarda da mesela mahalledeki komşularımı örgütleyip hanımlara bir şeyler hazırlatıp öyle gidiyordum...ikram sorununu kendi yöntemlerimle çözüyordum...belediyelerden destek alıyordum, belediyelerin dışında iş adamlarıyla tanıdıklarımın yardım aldım böyle hocam...” [P8, E, Lisans, 3 Yıl]

“Öncelikle bizim karşılaştığımız problemlerden en büyük maddi problem. Biz bir program yapacağımız zaman gençlerle veya bir kitap aldirmek istediğimiz zaman bunun maddi engelleri ile karşılaşıyoruz... Türkiye Diyanet Vakfı kurumun olduğu için ellerinden geleni yapıyorlar. Ben mesela sabah namazı buluşmalarında bütün araçlarımı Diyanet Vakfı üzerinden sağladım. Eğer bir program yapılacaksa ilde mesela İl Müftülüğünde manevi rehberlik birimi olması lazım. O birimde ulaşım ile yani bizim ulaşımımızla, bizim programlarımızın yapılmasıyla ilgilenecek olan bir şef ya da uzman arkadaş, bir görevli arkadaş

olması lazım. Onun da belediyelerle ve kurumlarla iş birliği içerisinde olması lazım. Çünkü belediyeler biliyoruz ki böyle programlara araç sağlayabiliyorlar maddi destek sağlayabiliyorlar...” [P9, E, Yüksek Lisans, 3 Yıl]

Uzman personelle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veri analizlerinin aktarıldığı bu bölümde öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığının ilgili personeli KYK yurtlarında görevlendirmesiyle başlayan süreç, hizmet içi eğitim ve yılda bir defa olmak üzere düzenlenen tecrübe paylaşımı toplantıları kapsamında incelenmiştir. Yukarıda belirtilen süreçler öncelikle katılımcı personel tarafından yorumlanmıştır. Ardından Başkanlık tarafından belirlenen mesleki yeterlikler içerisinde KYK yurtlarında görev yapmış ve yapmakta olan personel baz alınarak hedef kitleden haberdar olma, etkili dil, ilke ve iletişim tekniklerini kullanma, problem çözme becerisi ve kendini geliştirme olarak belirlenen özel alan yeterlikleri değerlendirilmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgulardan hareketle öğrenciler Başkanlık personeliyle *dini konulardan ziyade kişisel konularda* yardım talebiyle iletişim kurmaktadır. Aynı zamanda gençler ilmiyal bilgisi içeren atölyelerden ziyade daha çok güncel dini meselelerin tartışıldığı, fikir alışverişinin yapıldığı toplantılara katılmayı tercih etmektedir. Sahada karşılaşılan zorluklar, problem çözme yolları gibi hususlarda araştırmaya katılan Başkanlık personelinin benzer problemlerin çözümünde genel olarak bireysel çözüm yollarına başvurdukları tespit edilmiştir.

3.2. ÖĞRENCİLERDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Bu bölümde KYK yurtlarında ikamet eden ve Başkanlık personeli ile iletişimde olan üniversite öğrencileriyle yapılan mülakatlar aracılığıyla, öğrencilerin ilgili personele ve yurtlarda düzenlenen faaliyetlere dair görüş ve düşünceleri tartışılmıştır. Görüşme süresince öğrencilerin uygulamaya yönelik tekliflerini içeren ifadeler ise uygulamadan beklentiler bölümünde değerlendirilmiştir.

3.2.1. Personele Dair Görüş ve Düşünceler

Görüşmelerden elde edilen bulgulardan hareketle üniversite öğrencilerinin Başkanlık personeli ile gerçekleştirdiği bireysel görüşmelerin alt temaları tespit

edilmiştir. Tespit edilen alt temalar *rehberlik* ve *dini konularda danışmanlık* başlıkları altında görüşme içeriklerine göre kategorize edilmiştir. *Rehberlik* kapsamında öğrenciler; ailevi meseleler, kız/erkek arkadaş meseleleri, yalnızlık ve yabancılik çekme, maddi sıkıntılar gibi konularda personele danışmaktadır. *Dini konular* kapsamında ise öğrenciler fıkhi ve itikadi alanlarda personelin bilgisine başvurmaktadır. Bazı öğrenciler her iki alanda da ilgili personelin görüşüne başvurduklarını belirtmişse de öğrencilerin ekseriyetinin ihtiyaçlarına göre ilgili alanlardan birisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Görüşme gerçekleştirilen kız öğrenciler erkek öğrencilere oranla personelle daha çok *rehberlik* alanında görüşmeyi tercih etmektedir. Erkek öğrencilerin çoğunluğu ise *dini konularda danışmanlık* talep ettiklerini belirtmişlerdir. Bu durumun nedeni sorulduğunda ise bir erkek öğrenci “*Ben kimseyle paylaşmadığım için onlarla da paylaşmıyorum...*” [Ö17, E, Teknoloji, 3. Sınıf] şeklinde cevap vermiştir.

3.2.1.1. Bireysel Görüşmeler

Başkanlık personeli ile *her türlü konuda* konuşabildiğini belirten bir öğrenciden bu durumu örneklendirmesi istendiğinde şu şekilde cevap vermiştir:

“*Bir ara derslerim çok kötüydü hala da kötü şu an okulu uzattım çok moralim bozulmuştu geçen yıl onun için gelip görüşmüştüm bu hocayla sık sık işte ya da ne bilim dini konularda ne bilim faizin nasıl olduğunu ya da mesela altın alacağım nasıl davranmam gerektiğini soruyorum bu konuda bilgi alıyoruz ya da ibadetler açısından neyi eksik yapıyoruz ne nasıl yapılmalı hepsini tek tek sorabiliyoruz yani.*” [Ö5, K, Biyomühendislik, 3. Sınıf]

Bir başka öğrenci ise *hem dini hem de kişisel konularda* ilgili personele danıştığını şöyle ifade etmiştir:

“*Ö: ...kişisel problemlerim var benim açıkçası bu maneviyata girer mi bilmiyorum tabi ama hani böyle yaşadığım bir sıkıntı buhran bunun içinden çıkamama beni buraya itiyor gelmeme sebep yardımcı olabileceğini düşünüyorum.*”

A: Peki dini konularla ilgili görüşüyor musunuz personelle?

Ö: Evet görüşüyorum...tarikat meselelerinde kafamın takıldığı soruları soruyorum.” [Ö8, K, Siyaset, 3. Sınıf]

Bir diğer katılımcı öğrenci ise konuyla ilgili *sadece dini alanda değil bütün alanlarda* Başkanlık personeli bir *danışman* olarak gördüklerini belirtmiştir:

“Bireysel olarak çok fazla görüşüyorduk sadece din alanında değil yani her alanda. Bizim için gerçekten bir danışman gibi. Hafta içerisinde mesela ne kadar sıklıkla görüşüyordum. Hoca ne zaman gelirse biz yanına gidiyorduk mutlaka. Yani ben odasını hiç boş görmedim o şekilde söyleyebilirim.” [Ö10, K, Sağlık, 3. Sınıf]

3.2.1.1.1. Dini Konularla İlgili Görüşmeler

Görüşmelerde elde edilen bulgulardan hareketle öğrencilerin önemli bir kesiminin Başkanlık personeliyle gerçekleştirdikleri bireysel görüşmelerin *dini konular* üzerine inşa edildiği tespit edilmiştir. Psikoloji bölümünde okuyan bir öğrenci deist-ateist hocalarının olduğunu ve bu durum kafasını karıştırdığında ilgili personelle iletişim kurmak suretiyle sormak istediği her şeyi sorabildiğini ifade etmiştir:

“Dini anlamda hem yetersiz kaldığımda hem de nasıl tepki vermem gerektiğini bu şekilde ilerliyorum doğru mu hocam böyle yapıyorum doğru mu çünkü ben de konuşuyorum arada ee ya da mesela emin olmadığım bi konuda mesela sünnet hadisle ilgili ne kadar şey tuba hocam çok güzel aydınlatıyor.” [Ö2, K, Beslenme ve D./ Psikoloji, 4. Sınıf]

Özel meselelerini ilgili personelle paylaşmadığını belirten bir öğrenci ise iletişim kanalının *“dini ağırlıkta sorular”* [Ö20, E, Hemşirelik, 3. Sınıf] aracılığıyla kurulduğunu ifade etmiştir. Görüşme sürecinde ilk etapta Başkanlık personeline yönelik ön yargıları olduğunu ancak personelle iletişim kurmasının ardından bu ön yargılarının kırıldığını ifade eden bir öğrenciye bu faaliyetin sonlandırılması durumunda en çok neyin eksikliğini hissedeceği sorulmuştur:

“En çok herhalde takıldığım bir İslami soru soramayacak birisinin olmamasından dolayı olur. Çünkü psikolog da geliyor buraya çok sık gelmese de

hani. Diğer konularda psikoloğa da yönelebilirim ama bu dini konularda benim gidebileceğim hiç kimse olmayacak muhtemelen.” [Ö7, K, PDR, 2. Sınıf]

Bu cevabı veren öğrencinin Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik öğrencisi olması dikkat çekicidir. Öğrenci görüşmenin sonlarına doğru mevcut şartlar altında ihtiyaç duyduğu zaman her türlü konuda personele danıştığını da sözlerine eklemiştir.

Yaklaşık 10 senedir yurtlarda kaldığını ifade eden bir öğrenci ilgili personelle olan ilişkisini dini konularda danışmanlık bağlamında açıklamıştır:

“Evet dini konularda işte yanlış bildiğim şeyler oluyor çoğu zaman onu düzeltiyor hoca ya da aklıma takılan bazen vesveseler olabiliyor, sıkıntı çektiğim, öğrenmek istediğim. Bunu ben acaba yanlış mı yapıyorum, o konuda içimi rahatlatıyor. Hoca ilk geldiğinde ben o dönemlerde namaz kılmakta çok zorlanıyordum yani nefsim çok ağır geliyordu. Ben bunu nasıl yenebilirim diye aslında gitmiştim. Hoca çok güzel bir konuşma yaptı benimle ondan sonra yani onun sayesinde belki ya da onun vesilesiyle daha da hani dikkat etmeye başladım.” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]

Dini bilgi temelini ailesinden geldiğini ve zaman içerisinde kendi ilgisiyle de şekillendiğini belirten öğrenci ise, Başkanlık personeline fıkhi konularda da sorular sorduğunu ancak “...daha çok İslam felsefesi ve kelam konularında fikir teatisinde” [Ö17, E, Teknoloji, 3. Sınıf] bulunduklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda Başkanlık personeli ile dini konularda iletişim kuran gençlerin ekseriyetinin çevrelerinden edindikleri dini malumatları, içinde bulundukları ortam ve eriştikleri yaş düzeyinde yeniden değerlendirdikleri saptanmıştır. Bu durum Başkanlığın KYK yurtlarında gerçekleştirdiği faaliyetlerin öğrenciler ve ilgili personel açısından önemine dikkat çekmektedir.

3.2.1.1.2. Kişisel Konularla İlgili Görüşmeler

Dini danışmanlık amacının yanı sıra bazı öğrenciler sadece rehberlik talebiyle de Başkanlık personeli ile görüşmektedir. İkamet ettiği yurttan görev yapan Başkanlık

personelinin düzenlediği etkinliklere sıklıkla katıldığını belirten bir öğrenci ilgili personel ile birebir görüşme de yaptıklarını belirtmiştir:

“Ö: ...günlük yaşantım hakkında oluyor mesela günlük yaşadığım sıkıntıları anlatıyorum biraz daha rehberlik yönünden, manevi rehberlik yönünden o yüzden iyi geliyor yani. Sonra ben genel sohbetleri dinliyorum ama mesela şahsi bir sıkıntım olduğunda onu açıyorum. Personelin böyle psikolojik bilgisi de var maneviye artı olarak o yüzden hani o fayda sağlıyor.

A: Doyurucu cevaplar alabiliyor musun?

Ö: Harmanlayıp doyurucu cevaplar veriyor.” [Ö14, E, Sağlık, 3. Sınıf]

Yurtlarda topluca yapılan etkinliklere katılmasının yanı sıra Başkanlık personeliyle bireysel konularda da çok sık görüştiklerini belirten öğrenci ise anlattıklarını dinleyebilecek birisinin olmasını kendisini rahatlatan önemli unsurlar arasında göstermiştir:

“Biraz kişisel problemlerim var benim. Açıkçası bu maneviyata girer mi bilmiyorum tabi ama hani böyle yaşadığım bir sıkıntı buhran bunun içinden çıkamama beni buraya itiyor gelmeme sebep oluyor, manevi danışmanın yardımcı olabileceğini düşünüyorum... yurttta yaşadığım bazı problemlerimi anlatıyorum açıkçası...” [Ö8, K, Siyaset, 3. Sınıf]

Bu bağlamda görüşmeler süresince dikkat çeken konulardan birisi gençlerin kendilerini *sorgusuz sualsiz dinleyecek* birisine duydukları ihtiyaçtır. Bir başka öğrenci ise Başkanlık personeli ile karşılaşmadan yaşadığı süreci şöyle özetlemektedir:

“...çöküşlerim de çok oldu arkadaşlarım açısından da tek tük çok kırıldığım oldu çok fazla arkadan bıçaklanma derler ya, çok fazla zarar gördüm psikolojik olarak insanlardan ve ben çok sevdiğim insana çok bağlanırım ona ve çok fazla onlar beni etkilemişti. İşte hatta hastanelik olmuştum stresten o derece böyle zamanlarda beni dinlemekle işte başka şekillerde beni ayağa kaldıracak birini aradım. Keşke manevi danışmanla o dönemde karşılaşıyaydım diyorum.” [Ö1, K, Siyasal Bilgiler, 3. Sınıf]

Katılımcı öğrencilerden bazıları psikolog ve manevi danışman arasında bir ayrıma gitmek suretiyle, aslında manevi danışmana daha çok dini misyon yüklediklerini ancak imkansızlıklardan dolayı her türlü sıkıntıları için rehberlik yardımı almak amacıyla Başkanlık personeline başvurdıklarını ifade etmişlerdir:

“...eğer yurttaki psikolog olsaydı psikolojik sıkıntılarım için ona manevi sıkıntılarım için manevi danışmana giderdim ama psikolog olmadığı için ikisi için de manevi danışmana geliyorum...benim takıldığım noktalar daha çok günlük sıkıntılar ve iç huzursuzluk. Bende bir eksiklik olduğunu düşünüyorum ve böyle zamanlarda gelip derdimi anlatıyorum.” [Ö7, K, PDR, 2. Sınıf]

“...bana burası daha doyurucu geliyor ama bu hani belki benim yaşantı şeklimden olabilir. Belki bir psikologdan başka bir arkadaşım çok daha verim alır ama bir psikolog size şunu yapın bunu yapın demez sadece sizi dinler ve kendinizle yüzleştirir. Ama manevi danışman kendinizi yüzleştirirken size yol da gösterir farkı bu en büyük farkı bu. Yani bak işte sen artık kendinle yüzleştin ne yaparsan yap demiyor, bak bir de bir de şöyle bir yol var istersen buradan birlikte gidelim diyebiliyor. Yani beni aslında doyuran o yani evet biraz balığı birlikte tutuyoruz tutmayı da öğretiyor birlikte de tutuyoruz bu da beni şevklendiriyor.” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]

Yukarıda ifadelerine yer verilen öğrencilerin yaptıkları psikolog-manevi danışman ayrımından hareketle ve mevcut şartlar altında Başkanlık personelinin özellikle yönlendirme, doğru yolda birlikte yol alma özelliklerini vurgulamaları dolayısıyla uygulamanın *rehberlik* yönünü ön planda tuttıkları saptanmıştır.

3.2.1.2. Bireysel Görüşmeler Hakkında Geri Bildirim

Araştırmaya katılan öğrencilerin memnuniyet düzeyi, KYK yurtlarında kalan ve Başkanlık personeli ile iletişim kurmuş veya kurmakta olan öğrenciler olduğu gerçeği dikkate alınmak kaydıyla, bu uygulamanın hitap ettiği kitle nezdindeki niteliği hakkında genel anlamda bilgi verebilir. Bu varsayımdan hareketle yapılan analizlerde hizmet alan öğrencilerden birisi, ilgili personele genel olarak güven duyduğunu ve bu güvenin ise devlet personeli olmalarından kaynaklandığını belirtmiştir:

“Manevi danışman ne yani psikolog mu ya da işte eğitim koçu mu yok aslında. Hani bu bir ihtiyaç yani, bu uygulamanın Diyanet’in olması bana daha güvenilir geliyor. Çünkü devlet kontrolünde olduğunu bir kere biliyorum daha rahat güvenebiliyorum. Gelen insanların bilgisinin bir sınanması var, denetimi var bunu biliyorum, bunlardan eminim. O yüzden başka isimler altında olacağına Diyanet altında olması bana mantıklı geliyor...bizimle ilgilenen personel bir arkadaş yakınlığında evet ama bir arkadaş değil. Ya da bir abla yakınlığında ama abla değil...” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]

Araştırmaya katılan öğrencilerin biri hariç hepsi uygulamadan genel anlamda memnun olduğunu belirtmiştir. Uygulamadan memnun olmadığını belirten öğrenci bireysel görüşmeler hakkında şu yorumda bulunmuştur:

“Yani sormak istediğim şeyler olduğunda soruyordum hocalara ve çok ee kendilerine göre öznel fikirler üretiyorlardı böyle açıp kaynaktan gösterdikleri bir şey olmuyordu...” [Ö3, K, Sınıf Ö, 3. Sınıf]

Bireysel görüşmeler hakkında olumlu görüş bildiren katılımcı öğrenciler ise; *“sorularıma tatmin edici cevaplar alıyorum, ufku genişletiyor” [Ö17, E, Teknoloji, 3. Sınıf], “personel beni kale alıyor” [Ö8, K, Siyaset, 3. Sınıf], “gerçekten doyurucu cevaplar alıyorum” [Ö9, K, Hemşirelik, 2. Sınıf], “beklentimi karşıladı, sanırım önyargım vardı kırıldı” [Ö7, K, PDR, 2. Sınıf], “burada ev sıcaklığını hissediyorum” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]* şeklinde ifadelerle memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Başkanlık personeli ile iletişim kuran öğrencilerin bu süreçte aldıkları olumlu dönüşlerle motive oldukları ve yurt ortamında sıcaklık ve samimiyet hissettikleri söylenebilir:

“...ilk başta başlarken bir hocaydı sadece benim dini soruları sorabileceğim bazen ondan öğütler nasihatler alabileceğim biri gibiydi bir yabancıydı aslında ama tanıştıktan sonra burası sanki şu an benim evimin salonu gibi...ev sıcaklığını hissettiğim bir yuva aynı zamanda burası.” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]

“...her şeyin yeni olduğu okul arkadaşlar oda yatak her şeyin yeni olduğu bir yerde abla demek çok önemli aileden biri gibi böyle sıkıştığım zaman gidip konuşabileceğin sana kolunu açabilecek hiç tereddütsüz karşılıksız açabilecek birisi olarak görüyorum onu o yüzden abla çok güzel oluyor.” [Ö1, K, Siyasal Bilgiler, 3. Sınıf]

“...hoca bu konuda zaten çok iyi bir insan yani öğrencilerle konuşma açısından. Bizim gibi görüyor hayatı, bizim düşündüğümüz gibi düşünüyor. Yani iyi ki hocayla, ilk başta onun gibi bir insanla başlamışım diye düşündüm.” [Ö10, K, Sağlık, 3. Sınıf]

“Çok değişik ya ilk geldiğim hafta çok zorlanmıştım yurttan. Ondan dolayı işte hep bir karamsarlık ama işte şeyden dolayı bir haftadan sonra hocalarla tanışınca çok güzel oluyor yani. Hakikaten yurdun çok önemli şeyi var, etkileri var. Diyanet'in bu manevi rehberlik programı çok iyi.” [Ö18, E, Bilgisayar Ö., 1. Sınıf]

“Ya hoca herkesle her dilden çok güzel iletişim kurup çok iyi dinliyor ya bilmiyorum nasıl anlatsam...” [Ö2, K, Beslenme ve D./ Psikoloji, 4. Sınıf]

“...evet çok memnunum zaten muhtemelen memnun olmasaydım bu kadar sık gelmezdim ama hocayla aramızda çok güzel bir bağ kuruldu. Bir bu oda hani sadece hoca öyle değil ayrıyeten başkaları hocanın yanına gelen başkalarıyla da iletişimimiz oluyor bazen. Şey oluyor işte onun anlattığı şeyi bende de aynı durum yaşamış oluyorum işte yurttaki sıkıntılarla ilgi falan oda içinde diğer tanıştığım kişilerle de yardımcı olabiliyor ve tanışa da biliyorum. Hoca hepimize karşı samimi, sıcak. Bir de mesela yanlış anlaşılmaya mahal verecek bir cevap vermiyor yani kırıcı değil asla. Bazen bizde de sorun kaynaklı oluyor fark ediyorum mesela bizim tutumumuzda da bir sorun oluyor ama bunu tatlı bir dille söylediği için hiç kötü hissetmiyorum ve hani onun cevabından sonra tekrar gelmeye çekinmiyorum, her konuda danışıyorum.” [Ö7, K, PDR, 2. Sınıf]

Başkanlık personeli ile *çok sık iletişimde* olduğunu belirten bir katılımcı ise ilgili personelin yurt sınırlarında bulunmalarının dahi önemli olduğunu şu ifadeyle özetlemiştir:

“...yeterli olarak bir şeyler yaptıklarını düşünüyorum, burada olmaları bile yeterli bizim için.” [Ö5, K, Biyomühendislik, 3. Sınıf]

Bir diğer katılımcı ise ilgili personele günlük yaşamıyla ilgili belli başlı konular hakkında danıştığını belirtmiş ve rehberlik yönünden kendisine iyi geldiğini ifade etmiştir:

“Yani dediğim gibi günlük yaşantım hakkında oluyor mesela günlük yaşadığım sıkıntıları anlatıyorum biraz daha rehberlik yönünden, manevi rehberlik yönünden. O yüzden iyi geliyor...mesela şahsi bir sıkıntım olduğunda onu açıyorum işte personelin böyle psikolojik bir bilgisi de var manevisine artı olarak o yüzden hani o fayda sağlıyor...işte burada geleceğe dair yol gösteriyorlardı manevi rehberlikte hani bu rehberliğin biraz daha maneviye kaymış hali diye düşündüm ben işte ve beklentilerimi karşıladı. Beklentilerim de istediğim gibi o bana rehberlik versin ama bunun tabi manevi bir yol üzerinden yapsın dediğim gibi beklentimi karşıladı.” [Ö14, E, Sağlık, 3. Sınıf]

Bununla birlikte personelin öğrencilerle seviyelerine göre iletişim kurduğunu sözlerine eklemiştir:

“Bunu da söyleyeyim ben mesela hani dindar biriyim ben kendi adıma bunu söyleyeyim ama işte dedim ya size nabza göre şerbet veriyor diye hoca, mesela yerine göre manevi kullanıyor yerine göre rehberlik kullanıyor genelde de manevi rehberlik kullanıyor. Mesela ben de manevi rehberliği kullanıyor hani ben çünkü hani biraz daha nasıl diyeyim yüzde elli yüzde elli kullanıyorsa bazı insanlar oluyor çok böyle dindar oluyor mesela, onda manevi kullanıyor biraz. Bazen de böyle dini yaşantısı pek olmayan bir insan oluyor onda da rehberliği kullanıyor yani ben bunu grup sohbetlerinde görüyorum. Yani grup sohbetleri dediğim mesela üç dört tane kişi toplanıyoruz dördümüz de samimiyiz hocamız da bizimle samimi çok kişisel olmayan sorularımızı soruyoruz. Hepimize bizi tanıdığı

için her birimizi tanıyoruz zaten hepimize bizim istediğimiz yani hani bize daha iyi gelecek cevabı veriyor.” [Ö14, E, Sağlık, 3. Sınıf]

Başkanlık personelinin memnun olduklarını dile getiren öğrencilere; “Peki sizi onlarla konuşmaya iten nedir?”, “Neden bir arkadaşınızla değil de ilgili personelle konuşmayı tercih ettiniz?” şeklinde yöneltilen sordulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin personeli *tecrübeli* ve *olgun* olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir. Katılımcı öğrencilerin ekseriyeti personelin yurtlarda gerçekleştirdiği faaliyetlerden hazırlık sınıfındayken ya da birinci sınıfta okurken haberdar olmuş ve ilerleyen yıllarda bağlantısını devam ettirmiştir. Görüşme gerçekleştirilen personelin de muhatap kitlelerinin çoğunlukla hazırlık ya da birinci sınıf öğrencileri olduğu değerlendirmesi ilgili bölümde aktarılan veriler arasındadır. Bu bağlamda öğrencilerin personelden memnuniyetlerinin temelini tecrübeye ve güven veren yönlendirmeye dayandırması da bu durumun bir neticesi olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların bazıları görüşmelerde söz konusu uygulamanın sadece muhafazakarlara yönelik olduğu kanısına kapılan ve bu sebeple yurtda ilgili birimden uzak duran arkadaşları olduğunu ifade etmiş, bir kısmı ise bu olumsuz yargının zamanla değiştiğini belirtmiştir:

“...sadece muhafazakarlara yönelik olduğu zannediliyor manevi rehberliğin. Aslında sadece işte ilahiyat okuyanlara imam-hatip okuyanlara özel olduğu düşünülüyor işte o tarz bir algı var çok...” [Ö1, K, Siyasal Bilgiler, 3. Sınıf]

“Valla hepsi ya çok tatlı minnoş ya benim yurdun bir parçası ya bence şöyle şimdi manevi rehber deyince bu diğerleri biraz yargılı hatta ön yargılı hatta ilk geldikleri yıllarda şey diyorlardı psikoloğu kalmamış da böyle...” [Ö2, K, Beslenme ve D./ Psikoloji, 4. Sınıf]

“...tanımayanlar böyle şey yapıyor merak ediyor ama tanıdıktan sonra genelde seviyorlar yani çünkü ılımlı bir yaklaşım tarzı var hocamızın genel itibarıyla o yüzden seviyorlar.” [Ö14, E, Sağlık, 3. Sınıf]

Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin çoğunluğu uygulamadan duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Öğrenciler gerek personelle gerekse uygulamayla ilgili yukarıda belirtilen önerilere dikkat çekmiştir. Kişisel

3.2.2. Faaliyetlere Dair Görüş ve Düşünceler

Bu bölümde araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin Başkanlık personelinin KYK yurtlarında *din ve değerler eğitimi* kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin değerlendirmelerine yer verilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle üniversite öğrencilerinin *faaliyetlerden haberdar olma yolları* ve *faaliyetlerin niteliğine ilişkin değerlendirmeleri* şeklinde iki alt tema tespit edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgulardan hareketle katılımcı öğrencilerin yurtlarda gerçekleştirilen faaliyetlerden haberdar olma kanalları saptanmıştır. İkinci alt temada ise katılımcı öğrencilerin faaliyetlerin niteliğine ilişkin değerlendirmeleri ele alınmıştır. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin söz konusu uygulamadan haberdar oldukları ilk andan itibaren, organizasyon süreci ve uygulama aşamaları da göz önünde bulundurularak faaliyetlerin hedef kitle tarafından nasıl değerlendirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2.2.1. Faaliyetlerden Haberdar Olma

KYK yurtlarında ikamet eden öğrencilerin pek çoğu üniversite derslerinin yanı sıra geldikleri bölgelerde erişim sağlayamadıkları kültürel ve sanatsal etkinliklerle zamanlarını değerlendirme imkanına sahiptir. İstanbul şartları düşünüldüğünde bu imkanların çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Bu bağlamda görüşme gerçekleştirilen üniversite öğrencilerinin de ifade ettiği üzere öğrencilerin yurtlarda geçirdiği vakit sınırlıdır. Dolayısıyla öğrencilerin yurt kapsamında düzenlenen faaliyetlere katılım sağlayabilmesi için önceden haberdar olması ve programını ayarlaması gerekmektedir. Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen personelden bazılarının faaliyetlere “çok fazla talep olmaması” hususuna dikkat çektiği önceki bölümde belirtilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak faaliyetlere katılmak isteyen öğrencilerden bazıları “yoğunluk” sebebiyle katılım gösteremediğini belirtirken bazıları ise faaliyetlerden “haberdar olmadıklarını” dile getirmiştir. Katılımcı öğrencilere faaliyetlerden nasıl haberdar oldukları

sorulduğunda; bir kişinin “asansörde bulunan afiş” aracılığıyla, bir kişinin “arkadaş tavsiyesiyle”, bir kişinin ise “anons yoluyla”, öğrencilerin çoğunluğunun ise “yurt mescidi” kanalıyla haberdar olduğu saptanmıştır. Bunların yanı sıra bazı öğrenciler, “yemekhane, çay ocağı, koridor” gibi alanlarda ilgili personelle bire bir iletişim kurduklarını ve bu sayede faaliyetlerden haberdar olduklarını belirtmiştir.

Başkanlık personelini yurt ortamında gördüklerini ancak kim olduğunu bilmediklerini belirten öğrenciler ilgili personelle tanışma ve faaliyetlerden haberdar süreçlerini şu ifadelerle açıklamıştır:

“İlk geldiğim yıl ikinci dönem haberim olmaya başladı. Hocayı görüyordum dışarda merak ettim kim olduğunu, daha sonra yurttaki Kur’an derslerinin verildiğini de duydum. Sonra bir ara onu mescitte görüp sordum Kur’an derslerini siz mi veriyorsunuz diye o da evet ben veriyorum dedi. Odaya gelince buranın manevi danışmanlık odası olduğunu o zaman öğrendim. Manevi danışman olduğunu da o zaman öğrendim. O zamandan beri de önce Kur’an dersleri için geldim hadis dersleri de veriyordu onlara da katılmaya başladım. Daha sonra da görüşmelere geldik sık sık geliyorum yani buraya.” [Ö7, K, PDR, 2. Sınıf]

“Birinci sınıfta birinci dönemin son zamanlarında tanıştım hocayla. Zaten hocayı aslında biliyordum. Biliyordum derken, hani manevi danışman olduğunu bilmiyordum ama birkaç defa gördüm. Şeyde oturuyordum ben dışarda, baktım hoca geldi o zaman öğrendim, çok tatlıydı yani çok güzel konuştuk. Bir arkadaşım da var yanımda, hani işte manevi danışma falan değil sadece ne zaman isterseniz bir sıkıntınız falan olduğunda her türlü gelebilirsiniz yanıma dedi. O zamandan beri geliyorum böyle çok bunaldığımda, sıkıldığımda derslerden çok bunun altında bir şey olduğunda direk gelirim yani.” [Ö9, K, Hemşirelik, 2. Sınıf]

Bazı öğrenciler mescide namaz kılmak amacıyla indikleri sırada ilgili faaliyetlerden haberdar olmuştur:

“Bu yurda gelince şey yaptım işte hatta ilk bir hafta bilmiyordum ama ikinci hafta filan mescitte namaz kıldığımız için mescitte tanıştım hocamızla falan.”

Grup programları yapıyor dediler namazdan sonra derslerimiz var tefsir dersi, siyer dersi işte onlara katılıyoruz orada. Hakikaten güzel bir etkinlik oluyor namazdan sonra bir oturup sohbet etmek, arkadaş ortamında samimi olmak çok iyi.” [Ö18, E, Bilgisayar Ö., 1. Sınıf]

“Mesela nasıl karşılaştım; mescide gidiyordum baktım böyle bir topluluk oluşmuş orada bir katılayım dedim. Çünkü ben böyle şeyleri seviyorum, cemaatten uzak olunca şeytan baya bir uğraşıyor insanla. Bir gün halkaya katıldım x hoca benim ilk manevi rehberlik hocamdır. Ama şimdi yok tabi ayrıldı ondan sonra onla takılıyorduk. Ondan sonra sohbetler oluyordu haftalık düzenli sohbetler oluyordu onlara gidiyordum geziler yapıyorlardı gezilere gidiyordum o şekilde.” [Ö16, E, Eczacılık, 3. Sınıf]

“Mescitte namaz kılarken namazdan sonra sohbet var dediler sohbe gittik, konuştuk, hocalarımızı beğendik. Sohbetleri güzeldi, ilimden bahsediyorlardı. Ondan sonra tanıştık işte gelmeye devam ettik...” [Ö20, E, Hemşirelik, 3. Sınıf]

“Mescide namaz kılmak için gitmiştim o da oradaydı, namaz kılmış oturuyordu. Ben de namaz kıldım sonra sohbet ettik biraz böyle tanıştık falan çünkü hiç görmediğim birisiydi. Öyle tanıştık aldı yürüdü gitti...” [Ö14, E, Sağlık, 3. Sınıf]

Sosyal bir insan olmadığı için iletişim kurma noktasında sıkıntı yaşadığını belirten bir öğrenci ise ilgili personelle tanışma sürecini ve faaliyetlerle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“İlk senemden beri haberdarım arkadaşlarım vesilesiyle...ee başta aslında sıcak bakıyordum tam tersi itmiyordu beni, sadece bilmiyordum. Yani sosyal bir insan olmadığım için cesaret edemiyordum o ortama girmeye. Sonra birkaç kere girdikten sonra ee işte biraz fikrim oluşmaya başladı. Manevi rehberlik deyince direk şey düşündüm işte sadece din üzerine, yani böyle tamam kişisel gelişim diyorlar veya psikolog gibi düşünün veya işte ne isterseniz gelin danışın diyorlar ama gidince tek böyle duyacağım şey dinle alakalı şeyler

olacağını düşündüm, manevi rehberlik adı altında kalıp olarak ittirildiğini düşündüm. Ama hocayla tanıştıktan sonra tamamen yıkıldı o düşüncem.” [Ö1, K, Siyasal Bilgiler, 3. Sınıf]

Kendisini “çekingen” olarak tanımlayan bir öğrenci ise ilgili personelle tanışma hikayesini şöyle anlatmıştır:

“Yaklaşık dört yıl önce 2016 galiba bir hoca vardı odasına giriyorlardı ben o zaman tabi bilmiyorum manevi rehberlik olduğunu çay falan içiyorlar gayet sohbet falan güzel. Bir gün hoca ayrı bir yerde yakaladı beni, biraz çekingenlik vardı odaya girip direk soramazdım, işte geldi hocam hayırdır dedim napıyorsunuz siz. O da böyle anlattı oranın manevi rehberlik olduğunu falan oraya oturdum orada biraz sohbet ettik. Her gün takip ediyorum zamanla. Orada yurttan yeni dim İstanbul’a ilk defa gelmişim arkadaş ortamı bulmak, kendi kafanda arkadaş ortamı bulmak çok zor ama orada bütünleşiyordu ortak bir nokta oluyordu oturuyorduk çayımızı içiyorduk sohbet ediyorduk. Yurttan ayrılmam gerekti bu yurda gelmem gerekti. Yalnız bu yurda gelirken de buradaki manevi rehberlere selam söyledi buradan yemek yiyip geçiyorum biliyorum buranın manevi rehber olduğunu ama bir türlü o selamı veremiyordum...” [Ö13, E, Bilgisayar Ö., 2. Sınıf]

Faaliyetlerden haberdar olma yollarından birisi de “yurt asansörüne, yemekhaneye” asılan ilanlardır:

“Ee genelde en çok asansörde görüyorum ya da herhangi bir yerde asıyorlar işte ya da yemekhanenin kapısında astıkları zaman okuyorum...” [Ö4, K, İşletme, 4. Sınıf]

“Şöyle manevi danışman yazıları panolara asılmaya başladı yani ben ilk başladığımda manevi danışman yoktu yani öyle bir uygulama yoktu Diyanetin. Burada da programları olmuyordu çok fazla ya da biz haberdar olamıyorduk. En fazla konferansa gelirlerse haberdar olabiliyorduk. Sonrasında manevi danışmanın olacağına dair işte şeyler asıldı. Sonra bir oda tahsis edilmiş, ben de geçerken odayı gördüm panoyu da görmüştüm zaten. Olup olmayacağını

sonra bir gün odaya girdim tanışmak için sorularım da vardı birikmiş sorularım vardı hazır dedim olmuşken sorayım...” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]

Aynı zamanda yurttaki yapılan anonslar aracılığıyla da öğrenciler faaliyetlerden haberdar olmaktadır:

“Ben hocayı aralık başı gibi şey yaptım. Hani anons geçildi işte hocamız var gibisinden bir anons geçmişti. O şekilde fark etmişim öyle. Sonrasında zaten hala arkasını bırakmadım aynı şekilde. Hani bir boşlukta hissediyorum yani ben üniversiteye geldiğim zaman hani kapalı olduğum için hani ne biliyim hani bir de İstanbul büyük bir şehir yani...” [Ö10, K, Sağlık, 3. Sınıf]

3.2.2.2. Faaliyetler Hakkında Geri Bildirim

Başkanlık personelinin KYK yurtlarında gerçekleştirdikleri din ve değerler eğitimi faaliyetlerinin muhatapları olarak üniversite öğrencilerin bu uygulamaya yönelik görüş ve değerlendirmeleri önem arz etmektedir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında derinlemesine mülakat yapılan katılımcı öğrencilere söz konusu faaliyetlere ilişkin görüşleri sorulmuştur. Bu görüşler ekseninde bazı öğrencilerin faaliyet içeriklerini yetersiz bulduğu saptanırken, bazılarının ise uygulamadan duyduğu memnuniyetle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Özellikle faaliyetlerin içeriklerine yönelik tespitler, uygulamanın paydaşlarının bu konu etrafında özel düzenlemeler yapması gerektiğine işaret etmektedir.

Katılımcı öğrencilerden birisi hariç diğerlerinin uygulamadan genellikle memnun olduğu bulgusu yukarıda belirtilmişti. Uygulamayı “sıkıcı ve soğutucu” [Ö3, K, Sınıf Ö, 3. Sınıf] bulduğunu ifade eden katılımcı öğrenci, “küçük oturumlarda sürekli aynı konuların tartışıldığını” ve “düzenlenen programların içerik olarak çok tatmin edici olmadığını” ifade etmiş ve sözlerine şunları eklemiştir:

“Ya mesela ben içinde dahil olduğum birlikte yürüttüğümüz bir çalışma olmuştu kandilde o zaman çevremdeki arkadaşlarıma söyledim hoca böyle yapalım, ilahi okuyalım, şiir okuyalım hani günün anlam ve önemini belirtelim diye kendi çevremde yakın gördüğüm arkadaşlarıma söyledim. Onlarla organize

ettik. Onun haricinde böyle gerçekten kaliteli, üzerinde durulmuş, koordinesi doğru düzgün yapılan programlar olmadı. Bu da yeterli değil yani bu yaşa gelen insanların beklentisi fazla olur...içi çok boş programlar oluyor yani...ve defalarca aynı şeyleri duyup aynı konuların tartışılması bana artık keyif vermiyor, öğrenemediğim şeyler oluyor o yüzden gelmiyorum...son zamanlarda çok az görüşüyorum. Yurda ilk geldiğim zamanlarda böyle bir heyecanla dersleri takip ederim diye kendi programımı da uydurmaya çalışıyordum ama gittiğimde beklentimi karşılayan bir eğitim ya da ders olmadı. [Ö3, K, Sınıf Ö, 3. Sınıf]

Katılımcı öğrencilerden biri uygulamadan genel anlamda memnun olduğunu ancak “faaliyetlerin düzenli olmaması” konusunu sıkıntılı bulduğunu dile getirmiştir:

“Faaliyetler güzel ancak böyle tam programlı değil yani mesela düzen fazla yok...mesela adamakıllı diyelim ki bir şey yapılacak Kur'an dersi verilecek o düzenli yürümüyor mesela bir hocanın bir işi çıkıyor başka bir şey oluyor ya da bir gevşeme oluyor ortada ve bu gevşemeden dolayı bir güzel olmuyor bir tertip olmuyor insanlar bu sefer hiç mescide gelmemeye başlıyor.” [Ö16, E, Eczacılık, 3. Sınıf]

Görüşme sürecinde öğrencilerden bazıları faaliyetlere katılmadan önce “ön yargılı” olduğunu ifade ederken, bir grup öğrenci ise programlara davet ettiği arkadaşlarının “ön yargılı” tutumlarının süreç içerisindeki değişimine dikkat çekmiştir:

“...aslında yeni gelen manevi rehberden önceki manevi rehberlere karşı da böyle bir ön yargım vardı işte çok yaklaşmıyordum falan işte arkadaşlarım konuşunca şaşıırıyordum aa siz muhabbet edebildiniz mi falan diye. Bir keresinde kahve programına katıldım dedim ki keşke böyle daha öncesinde gitseydim programlarına falan oldum yani. O gün çok böyle ağlayacaktım yani her kelimesine böyle çok rahatlardım yani maneviyat açısından. O zaman dedim ki çok önyargılısın.” [Ö1, K, Siyasal Bilgiler, 3. Sınıf]

“A: Peki arkadaşlarınızdan düzenlenen organizasyonlara çağırdığınız ve olumsuz tepki aldığınız oldu mu?”

Ö: Oldu bir olumsuz tepki oldu ama gelip gördüler ve olumlu oldu, baya değiştiler hocayla tanışınca.” [Ö19, E, Okul Ö.Ö., 3. Sınıf]

Uygulamaya hakkında görüşleri sorulan bazı öğrenciler, Başkanlık personeli tarafından organize edilen faaliyetlerin aynı düşünce dünyasından öğrencilerin bir araya gelmesine imkan sağladığını belirtmiştir:

“İlk yıldan beri haberdarım ve çok memnunum gayet güzel ilerliyor maneviyat olarak ya da böyle farklı arkadaşlarla tanışma şey bir de kendimizden bizden olanla dini bilen halinizden anlayan...” [Ö2, K, Beslenme ve D./ Psikoloji, 4. Sınıf]

“Çok güzel faaliyetler yani faaliyetlerin sürekli devam etmesini isterim şahsen Eyüp Sultan’da olsun gitmiştik çok güzeldi o gün yeni yapılan camii...” [Ö15, K, Okul Ö.Ö., 3. Sınıf]

Personel odasının aynı zamanda üniversite öğrencilerinin edindikleri farklı bilgileri paylaşımlarına imkan tanıdığı tespit edilmiştir:

“...bazen yeri geliyor bilimsel sohbet yapıyoruz şu odada. Yani işte ben bildiklerimi anlatıyorum, hoca bildiklerini anlatıyor, yani herkes böyle bir bildiğini anlatıyor sadece. Her şey din değil ama dinin nüfuz ettiği her şeyi konuşabiliyoruz ya burada, burası bana çok şey katıyor ayrı bir okul gibi sanki şu alan. Bilmediğim şeyleri burada öğreniyorum. Bazen okulda öğrendiklerimi koşarak geliyorum burada anlatıyorum bu beni mutlu ediyor hoşuma gidiyor...” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]

Psikolojik sıkıntılar yaşadığı bir dönemde faaliyetlere katılarak sosyalleştiğini belirten bir öğrenci ise faaliyetlerin üzerindeki etkisini şu ifadelerle özetlemiştir:

“Yani kendi kendime kalmak istemedim yani yalnız kalmak istemedim sadece başkalarının konuşmalarını duymak istedim o zamanda o yüzden hep derslere katılıyordum o zamanlarda...sadece dinlemek bana iyi geliyordu. Manevi olarak iyi hissediyordum.” [Ö4, K, İşletme, 4. Sınıf]

Psikoloji bölümünde okuyan bir öğrenci ise “söyledikleri şeyler benim mantığıma da uyuyor” ifadesiyle personelle gerçekleştirdikleri programlardan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir:

“Çok anlayışlı çok bilgili kesinlikle sünnete Kur'an'a ya bir şey söyleyeyim mi hem böyle güncel hem böyle geçmişten günümüze hepsini toparlamış ve doğrusunu bulmuş bir şekilde psikoloji de okuyorum söyledikleri şeyler benim mantığıma da uyuyor. Mesela hani sünnetle ilgili geçen konuştuk şey diyoruz hani biraz şekilcilik oluyor ya hani sol eliyle aslında orada amaç efendimiz aleyhisselamın temizliğe önem vermiş olduğu sonucuna çıkıyor aslında hani...” [Ö2, K, Beslenme ve D./ Psikoloji, 4. Sınıf]

Araştırmaya katılan öğrencilerle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde Başkanlık personelinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin niteliğinin katılımcı öğrenci ve ilgili personel arasındaki diyalogdan beslendiği tespit edilmiştir. Bu bakımdan uygulamanın muhataplarının görüşlerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi sonucu daha doğru neticeler elde edileceği düşünülmektedir.

3.2.3. Öğrencilerin Önerileri

Bu bölümde, yapılan görüşmelerde elde edilen verilerden hareketle üniversite öğrencilerinin Başkanlık personelinin KYK yurtları kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlere yönelik beklenti ve önerileri değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında faaliyetler hakkında görüşlerine başvurulmuş katılımcı öğrencilerin görüşme süresince açık ve örtük olmak üzere beklentilerinin izi sürülmüştür. Bu bağlamda öğrenciler *ideal personel, faaliyet içerikleri, faaliyetlerin ilan edilmesi, uygulamanın imkan ve sınırlıkları* başlıkları altında tekrar eden beklentilerini ifade etmişler ve önerilerde bulunmuşlardır.

“Genç, dinamik, teyze modunda olmayan personel...” [Ö10, K, Sağlık, 3. Sınıf]

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin önemli bir kesimi muhatap oldukları personelin; *nazik olmasını, hitabetinin kuvvetli olmasını, disiplinli olmasını,*

kendini sosyal ve kültürel yönden geliştirmesini, psikoloji eğitimi almış olması ve empati yeteneğinin gelişmiş olmasını, birleştirici olmasını beklemektedir. Üsluba son derece önem verdiğini belirten bir öğrenci bu hassasiyetini şu sözlerle açıklamıştır:

“Beklentiler yani bütün çalışanlar yani ben kendimden de bunu bekliyorum nazik nazıkçe davranmak. Çünkü bir insanın neler yaşadığını hiç kimse anlamıyor ya da ne bileyim düşünemiyor. Mesela bu insan ne yaşıyor diye nerelerden geçiyor. Mesela karşımızdaki insan da böyle bazen her zaman birbirimize saygılı ve nazik bir şekilde davranmamız gerektiğini düşünüyorum.”
[Ö4, K, İşletme, 4. Sınıf]

Hitabet konusunu vurgulayan bir diğer katılımcı öğrenci ise konuya şöyle dikkat çekmiştir:

“Daha çok bilgili, daha çok bunu aktarabilen hitabeti kuvvetli bir insan olmalı bence...” [Ö3, K, Sınıf Ö, 3. Sınıf]

Hitabet konusuyla birlikte ilgili personelin kendini geliştirmesi gerektiği yönündeki beklentiler şu şekildedir:

“Mesela şöyle bir beklentim olabilir, manevi rehberlik hocaları kendilerini biraz daha geliştirebilirler. Yani mesela ister hitabet konusunda ister diğer dini konularda, bilgilerde kendilerini biraz daha geliştirebilirler. O eksikliği mesela tüm hocalar desem yalan olur bazı hocalarda mesela bu eksiklik var yani. Yani o mesela hitabet konusunda sıkıntı yaşanabiliyor yetersiz kalıyor belki. Bilgi aktarmak sadece önemli değil ama bilgiyi de karşı tarafın anlayabileceği şekilde aktardığımızda aslında hedefimize ulaşmış oluruz. Bu da biraz hitabete giriyor o karşı tarafı da o eğitim seviyesinde yaşına göre cevap verebilmek daha önemli diye düşünüyorum. Beklentiden ziyade onların eksikliklerinin olduğunu düşünüyorum bazı hocalarımızda.” [Ö16, E, Eczacılık, 3. Sınıf]

Hitabet konusuna vurgu yapan katılımcı öğrencilerden birisi ise bu konuyu “Cuma vaazları” bağlamında örneklendirmiştir:

“Vaazlarda şöyle bir şey öğrenciler genel olarak yurttan bazı şartların iyileştirilmesini istiyorlar fakat bunu cuma vaazında geçenlerde bir hoca şey demiş elinizdekine şükredin bu kadar nankör olmayın falan filan o çocuk çok şikayetçiydi yani o bir daha ısınmaz...hani yani ilgisini çekmek için özellikle cuma vaazlarında o gelmeyen kitle cuma namazına geldiği için orada bir imam çıktığında normal sıradan mahalle camisinde hitap ettiği gibi vaaz vermemeli. Çünkü hitap ettiği kitle çok daha farklı tamamen 18-25 yaş aralığındaki insanlar ve ilgi alanları bambaşka. Onları ötekileştirmeden nasıl daha iyi çekebilirim diye hitap etmeli. Bu çok dikkatimi çekiyor çünkü orada vaaz verirken gençleri çok dinden sanki din çok zormuş şeymiş gibi yahut daha ziyade ölüm konusu 60 yaş üzerindekiilere verilecek vaaz tarzında veriliyor bu da mescide olan bağını azaltıyor.” [Ö11, K, Siyasal Bilimler, 2. Sınıf]

Katılımcı öğrencilerden birisi gençlerin dünyasının farklılığına dikkat çekmiş ve bu vesileyle gençlere hitap edecek olan personelin sahip olması beklenen kriterleri bir örnek üzerinden durumu şu şekilde özetlemiştir:

“Yaşının biraz ileri olmasından dolayı yani önceki hoca tabii biraz da hani bizim kafamızdan demek istiyorum...bu hoca çok iyi gerçekten ilmi de gerçekten çok güzel verdi sohbetlerden zaten bunu fark edebiliyorsunuz ama öğrenciye yaklaşımı biraz daha farklı. Yani annesi gibi hoca gibi değil...yani şöyle günümüzde artık bilgi ulaşılmaz değil yani birçok kitap artık elimizin altında kütüphanelerde ki hani hiçbir şey olmasa telefonumuzdan. Hani çok tavsiye etmiyoruz dini şeyleri telefondan ama mutlaka hani bir şekilde kitaptan olsun telefondan olsun bilgilere ulaşabiliyorsunuz. Şimdiki gelen hocamız biraz daha dinin temellerine yönelik tabii ki bu çok önemli bir namaz nasıl kılınır şu nasıl yapılır bunlar tabii ki de önemli ama bunlar artık zaten öğrendiğimiz şeyler benim ilmi halden öğreneceğim şeyleri gelip bana anlatması benim hoşuma gitmiyor. Ben bunu zaten yapıyorum...biraz daha günümüzde karşılaştığımız sorunlar biz mesela önceki hocayla kadınlar gününde mesela hani kadının toplumdaki yerinden bahsetmiştik. Dinimizin kadına bakış açısı, günümüzdeki olanlar günümüzde olan problemleri mesela hani anlatmıştı bakış açılarını

değerlendirmiştik. Avrupa’da değerlendirmiştik, ülkemizde değerlendirmiştik. Güncel bir sorun, güncel bir mesele ve bunu dinle bağdaştırmak beni gerçekten dine daha çok yaklaştırıyor. Benim ondan istediğim dini bir bakış açısı, hayata bir bakış açısı olmasını istiyorum. Çünkü bir ilim almış o da sonuçta bir bakış açısı kazanmış biraz daha hani onun bakış açısını öğrenmek istiyorum biraz yorumlasın istiyorum yani tabii ki ben kendim yorumluyorum bir şeyler yapıyorum ama bunun ilmini almış bir insanın yorumlarını öğrenmek de bana faydalı olur diye düşünüyorum...manevi rehberi tercih etmiştim kendime yakın gördüğüm için. Birkaç sefer gittim tam konuya gireceğim kadın başka bir şeylerden bahsediyor diyorum hocam yani şöyle bir problem var konu konuyu açıyor başka bir şey söylüyor bir de konuşmayı da seven bir insan kendisi ve bir türlü ben kendimi ona anlatamadım ve oradan sorunumu çözmeden çıktığım zaman bu beni rahatsız ediyor kendimi.” [Ö10, K, Sağlık, 3. Sınıf]

Katılımcı öğrencilerin zaman zaman yaşanan aksaklıklardan duyduğu memnuniyetsizlik bir üst başlıkta değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öğrenciler ilgili personelden her konuda *sistemli* olmasını beklemektedir. Aksi taktirde öğrencilerin güven problemi yaşaması durumunun söz konusu olduğu belirtilmiştir:

“Şöyle mesela akşamleyin bu sohbetler daha sistemli bir hale getirilebilir mesela çünkü çok da sistemli olacak şekilde olması gerekiyor çünkü üniversite öğrencisinin her zaman işi olabilir başka bir programı olabilir dersleri olabilir geceleyin etkinlik falan olabiliyor esnek fazla birbiri ne çok sıkıcı ne de böyle serbest bırakmak gibi olmasın.” [Ö20, E, Hemşirelik, 3. Sınıf]

Başkanlık personelinin psikoloji eğitimi almış olmasının gerekliliği katılımcı öğrenciler tarafından sıkça tekrar edilirken, öğrencilerin hepsi ilgili personelin kendisini geliştirmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur:

“Yani biraz psikolojiden anlayacak... Şimdi genç bir insanın yaşantısını düşünün burada böyle biraz uçuk kaçık kişilere dahi onların psikolojisini tahlil edebilecek ve ona yönelik çalışabilecek yani...” [Ö3, K, Sınıf Ö, 3. Sınıf]

“Benim bildiğim kadarıyla manevi danışmanlıkta bir eğitim alınıyor. Ben bu eğitimin psikolojik durumunun biraz yetersiz olduğu kanısındayım. Yani verilecek eğitimin kısa bir süre sürecektir eğitimden ziyade yüksek lisans olabilir, iki yıllık bir deneyim kazandıracak ve psikolojik olarak da daha gelişmiş olmalarını isterdim...evet manevi hani dini sorduğum bütün cevapları alıyorum ama hani psikoloji ile bağdaştırdığımız zaman eksik mutlaka oluyor bence...onun haricinde psikolojik danışmanlıkla ne gibi farklar oluyor mesela şey oluyor bazen ben de günlük hayatta karşılaştığım sıkıntılar bu manevi boyutta olmuyor ama mesela manevi boyutta olmayınca şeyi düşünüyorum acaba anlatsan hoca şey yapabilir mi bana o desteği verebilir mi ya da bana yeterli olur mu çünkü sadece manevi danışman olarak odaklandığımız için diğer konularda biraz şey ön yargım oluyo...manevi danışman burada bize çok iyi geliyor yani gerçekten bazen şey gibi yurt ortamında buraya gelince kendimi ailemin yanına başka bir odaya gelmiş gibi rahatlıyorum ve çok iyi hissettiriyor bana ama dediğim gibi sadece psikolojik yönünün çok eksik olduğunu düşünüyorum [Ö7, K, PDR, 2. Sınıf]

Katılımcı öğrenciler ilgili personelin üniversite öğrencilerine hitap ettiğini hatırlatmış ve eğitim düzeyinin de buna göre olması gerektiğinin altını çizmiştir:

“...sadece namaz kıldırmak burada mahalle imamından farklı yönleri olması lazım manevi rehberin. Sadece namaz kıldırıp gitme değil ondan dolayı da daha etkin insanların buraya atanması lazım...gençler işte dediğim gibi normal mahalle camisindeki eğitim düzeyindeki insana siz peygamberin hayatını anlatabilirsiniz ama YÖK'teki öğrencilerin hepsi üniversite öğrencisi peygamberin hayatı hepsi bunlar artık bilindik şeyler daha farklı şeyler...tabi tabi o donanıma sahip insanların gelmesi çünkü gençler çok daha farklı sorular sorabiliyor daha çok araştırdığı için gelen de bir imam olduğu için eğitim seviyesi farklı gösteriyor ona cevap veremiyor verdiği cevap onu tatmin edecek düzeyde olmuyor. O yüzden hiç olmasa bari yüksek lisans üstü insanların gönderilmesi çünkü üniversite okuyan öğrencinin de en azından aynı dili konuşabilmesi. Onlar daha atılgan daha çalışkan olmasını istiyorlar özellikle bir şeyler yapalım bu hafta sabah namazı programı yaptık öbür hafta gezi düzenleyelim bir yere gidelim

daha dinamik sadece herkesin şikayet ettiği işte buraya gelip beş vakit namaz kıldırma değil bunu biz de kendi aramızda imam seçebilir kılabiliriz.” [Ö11, K, Siyasal Bilimler, 2. Sınıf]

İlgili personel sayısının artırılması da öğrencilerin beklentileri kapsamında görüşmelerden elde edilen verilerde sıklıkla geçmektedir:

“Şimdi dört bin kişilik yurda beş personel atanmış. Yani baya iyi ama bu hocaların birazcık daha artırmaları lazım. Hocaların daha aktif sosyal hayata bağlanmaları lazım. Daha çok sosyal etkinlikler burada öğrencileri ilgilendiriyor. Böyle mescitle olmuyor...” [Ö19, E, Okul Ö.Ö., 3. Sınıf]

“Bence sayı artmalı yani. Mesela burada bazı bloklarda ne yazık ki yok yani bildiğim kadarıyla ikinci blokta yok diye biliyorum. Şu an bunu sayısı artmalı her blokta olmalı yani mümkünse eğer ve dediğim gibi bu odaya girmeyen ya da hocayla tanışmayan kimse olmamalı ki hoca buna çok gayret ediyor çok uğraşıyor yani sürekli yeni fikirlerle sahaya çıkıyor. İşte ön yargısı olan insanlara da ulaşılabilmeli. Çünkü ben şuna inanıyorum ben bazen böyle dini inancı hiç olmayan biriymiş gibi bakmaya çalışıyorum. Hani dışardan başkasının gözüyle bakmaya çalışıyorum. Ayşe hocanın anlattıkları beni tatmin ediyor, diyorum ki evet yani bu lafının üzerine başka bir anti yargı söylenemez ama işte keşke diyorum hani kız arkadaşım da bundan yararlansa yani önyargısını kırıp buraya gelmiş olsaydı kesinlikle o da faydalanırdı diyebiliyorum.” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]

“Mesela yoğunluk oluyor gerçekten hani dersler oluyor ve buraya da kişisel olarak gelmek isteyenler oluyor belki biraz fazla olabilir ama mesela bir tane daha dolaşman olabilir işleri yürütebilecek...evet ben geldiğimde sürekli dolu oluyor ve mesaj atma gereksinimi duyuyorum hocam müsaitseniz geleyim hani uygun musunuz falan diye. Onun dışında bence sosyal faaliyetler daha fazla olmalı ve bunlara da hoca katılırsa hani birlikte daha güzel programlar olabilir bence çok az bir kere filan oldu herhalde yalan söylemeyeyim.” [Ö8, K, Siyaset, 3. Sınıf]

Üniversite öğrencilerinin talepte bulundukları bir diğer alan ise faaliyet içerikleri ile ilgilidir. Gençlerin dilinden, ayrıştırıcı olmayan, kapsayıcı programlar organize edilmesi teklif edilmektedir:

“Mesela bu kandil programları oluyor ee ve bu kandil programları değil sadece hani başka özel günler de olur Ramazan’da zaten yapılır ya da hani böyle sadece Müslümanlara yönelik değil de bütün insanlığa yönelik, diğer hani dini görüşlerin de katılabileceği bi alanda programlar yapmalısın... Genç dilinden ama iyi böyle bi Yusuf Güney bi gerçi şey olmuş haberlerde şey olmuş onu değil de en azından ne bileyim bi Mustafa Ceceli’yi alın, Mustafa Ceceli de mi olmuyor hani normal bu diğer çok zıt olmayan birini getirsinler. Mesela Mustafa cihat getirmişlerdi Çanakkale için orada sesi yankılanıyor herkes duyuyor filan bi o önce öyle olsun KYK etkinlik diye girsin sonra türküler arada gelsin arada din hepsi sırayla hani sürekli şey olmasın...” [Ö2, K, Beslenme ve D./ Psikoloji, 4. Sınıf]

Bilgilendirici ve öncelikle yurtta, ardından öğrencilerin bütün hayatlarında onlara yardımcı olacak iletişim becerileri, kişisel gelişim ve psikoloji alanında workshoplar düzenlenmesi teklif edilmiştir:

“Hani kurslar eğitimler zaten veriliyor hani biraz daha geziler ya da ne bileyim tarihi şeylere de önem verilebilir dini açıdan çünkü burada sahabe mezarları var ya da bize önderlik etmiş insanlar var sonuçta hepsi İslam üzere savaştı çalıştı onlar üzerine hani biraz daha bilgilendirme olabilir...” [Ö5, K, Biyomühendislik, 3. Sınıf]

“...ee daha çok ilgi alanlarım yani daha çok görmek istediğim faaliyetler psikoloji alanındaki faaliyetler yani kendimizi nasıl geliştirebiliriz? Mesela iletişim nasıl kurulabilir? Çünkü mesela yurttayken bir sürü insan karşımıza çıkabilir ve bazen ee iletişimsizlikten dolayı bazı sorunlar yaşayabiliyoruz yani...atölyeler aslında çok güzel olurdu mesela ee hani yine psikolojik alanda ya da kişisel geliştirme alanında bazı workshoplar yaparsak mesela dışardan ya da

eğitim alırsak daha yani verimli oluyor diye düşünüyorum.” [Ö4, K, İşletme, 4. Sınıf]

Uygulamanın geliştirilmesi ve öğrencilerin çeşitli çekilişlerle programa katılım sağlamaları noktasında Başkanlık tarafından fon sağlanması gerektiği belirtilmiş, bu bağlamda çeşitli öneriler aşağıdaki gibi zikredilmiştir:

“Yani bana kalırsa mesela Ayşe hocanın sohbet grubu var hep bir araya geliyoruz bazen birlikte siyer dersleri oluyor, tefsir derslerimiz var ve herkese açık dersler bir öğrencinin dikkatini çeker. Mesela senede bir aylık yurt ücretini atıyorum diyanet karşılamış olsun...ya da Akbili bir aylık Diyanet karşılasın. Yani çok küçük miktarlar aslında baktığınızda bütçeye göre 40 TL, 140 TL, 340 TL falan yani. Bunlar Diyanetin asla sırtını çevirip bakmayacağı şeyler değil çok büyük miktarlarda değil. Bir ay bir öğrencinin şeyini karşılamak zor değil ama o öğrenci çeker...aynen yani her ay böyle küçük küçük illa her ay herkesi yurtdışına götürmesin...mesela benim oda arkadaşım da geldi asla yurdun hiçbir etkinliğine katılmaz çok ısrar ederim yurtdışı şeyi var diye geldi ama dönüşte bana şey dedi iyi ki gelmişiz bize de eğlence oldu dedi sonunda yani dedim buralarda böyle bir kere tadını alan zaten şey olmayacak ben inanıyorum buna.” [Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf]

“Daha iyi hale getirilmesi için bu uygulamanın biraz daha destek lazım hocam hem KYK’dan hem Diyanet İşlerinden. Şöyle örnek veriyorum ben üç yıldır bu yurttayım ben Kudüs’e gittim. İstanbul’dan Kudüs’e giden bendim bunların artırılması lazım. Mesela ben Çanakkale’ye gitmek istiyorum yurtça istediğimiz zaman üç kişi hocalar şunu yapamıyor, maddi olarak ne yurdun yetkilileri ne diyanetin yetkilileri yani bir el atmıyor. Bir de genel olarak öğrenci değişim projeleri yapılabilir. Örnek veriyorum İzmir’deki bir yurdun manevi rehberlik grubuyla buraya değiştirebilirler bir haftalığına yani hafta sonlarında iki gün boyunca değiştirebilirler. Buradaki manevi rehberimiz onlara eşlik eder, İstanbul’u tanıtır. İzmir’deki de bize tanıtır bu proje çok güzel bir proje, bunlar yapılabilir çok basit şeyler ama biraz çekingen yaklaşıyorlar...” [Ö13, E, Bilgisayar Ö., 2. Sınıf]

Faaliyetlerin duyurulmasıyla ilgili bir öğrenci sosyal medya kanalının aktif şekilde kullanılması gerektiğini belirtmiştir:

“...anonslar ediliyor ama sanırsam hani herkesin Instagram’ı, herkesin telefonda herkes dışarıda gözlerinin içine soka soka yapmak lazım. Bugünkü etkinlik çok aşırı güzeldi böyle benim gibiler Instagram’da paylaştı oralarda da tabii aktiftik. Şey söyleyeyim mi, x öğrenci yurdu bence bir hesap açsın KYK etkinlik diye. Hepsine tek tek takip isteği atsın takibi var evet var sosyal medya ful çeker, bunlar da geri dönüş yapar zaten merak eder etkinlikler bol bol şeyler hatta bakarsınız konser filan yapsınlar önce hani onları çekebilecek genç dilinden...”
[Ö2, K, Beslenme ve D./ Psikoloji, 4. Sınıf]

İlgili personelden ne gibi beklentileri olduğu sorusuna bir katılımcı öğrenci “personelin yetkilerine göre bu beklentilerin şekilleneceğini” [Ö12, E, Edebiyat, 4. Sınıf] belirtmiştir. Dolayısıyla öğrenciler öncelikle Başkanlık personelinin görev tanımı hakkında bilgi sahibi olmayı talep etmektedir. Diğer katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler de göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin genel olarak Başkanlık personelinin görev tanımıyla ilgili bilgi talebinde bulundukları görülmektedir.

Öğrencilerden elde edilen veriler ilgili personele ve faaliyetlere yönelik görüşler şeklinde değerlendirilmiştir. Mevcut durumda öğrenciler bireysel görüşmeler kapsamında gerek dini gerekse kişisel konularda ilgili personel ile iletişim kurmakta, öğrenci yurtlarında ve dışarıda düzenlenen organizasyonlara katılmaktadır. Son olarak öğrencilerin uygulamaya yönelik önerileri teması altında; kapsayıcı organizasyonların düzenlenmesi, Başkanlık personelinin psikoloji eğitimi alması, sosyal medyanın aktif şekilde kullanılması gibi alt temalar değerlendirilmiştir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Diyanet İşleri Başkanlığı toplumun farklı kesimlerinden bireylere din hizmeti sunmaktadır. Bu bağlamda Başkanlığın aktif olduğu hizmet sahasının giderek genişlediği görülmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan iş birliği protokolü sonrasında hizmet alanları arasına Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu da katılmıştır. İlgili iş birliği kapsamında Başkanlık personelinin Kredi ve Yurtlar Kurumu'na bağlı yurtlarda gençlere *rehberlik* hizmeti sunması, *din ve değerler eğitimi* vermesi kararlaştırılmıştır. 2015 yılında protokolün imzalanmasının ardından süreç ülke genelinde belirli illerinde başlatılmıştır. Böylelikle din hizmetlerinde yaşanan dönüşümün sadece muayyen mekanlarla sınırlı kalmadığı, muhataplar ve içerik açısından da değişikliklerin yaşandığı bu süreçte Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda barınan gençler de Başkanlığın din hizmeti sunmakla görevli olduğu kitle arasındaki yerini almıştır.

Bu araştırma kapsamında Başkanlığın KYK yurtlarında gerçekleştirdiği *din ve değerler eğitimi* faaliyetlerinin muhatapları; Başkanlık personeli ve KYK yurtlarında barınan öğrenciler tarafından nasıl değerlendirildiği araştırılmıştır. 12 personel ve 20 öğrenci ile yapılan görüşmeler neticesinde Başkanlık personelinin bireysel yeterlikleri, talep ve önerileri gibi görev alanı ile ilgili izlenimleri değerlendirilirken, öğrencilerin bu uygulamadan memnuniyetleri, beklentileri ve istekleri analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda görüşme gerçekleştirilen personel ve gençlerin bir kısmının uygulamayı gerekli ve yeterli bulduğu görülürken; ekseriyetinin uygulamanın geliştirilmesi gereken yönlerine dikkat çektiği saptanmıştır.

Başkanlık personeli ile yapılan görüşmelerde elde edilen verilerden hareketle öncelikle personelin KYK yurdunda görevlendirilme süreci analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Başkanlık personelinin gönüllülük esasına göre belirlenen yurtlarda görevlendirilmesini ön görmüştür. Ancak her ne kadar bireysel tercih ön plana çıkarılsa da yeni bir uygulama olması dolayısıyla müftülükler tarafından ihtiyaç olan yerlere ilgili personelin olabildiğince yetkinliği gözetilerek (fakülte mezunu olma, alana yönelik özel ilgi ve çalışması olma) görevlendirme yapılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler

bireysel tercihle KYK yurtlarında görev yapanların müftülük tarafından görevlendirilenlere oranla daha başarılı olduğunu göstermektedir.

KYK yurtlarında görevli Başkanlık personelinin ikisi hariç hepsi göreve başlamadan önce Başkanlık, GSB ve KYK ortak organizasyonunda hizmet içi eğitime katılmıştır. Katılmayan personelden birisi ilgili alanda lisansüstü çalışma yapmış bir diğeri ise gençlik koordinatörlüğü görevinde bulunmuş ve yurtdışı görevi süresince gençlerle iletişim halinde olmuştur. Hizmet içi eğitim almış olan katılımcılar hizmet alanlarında kendilerini geliştirmek amacıyla yaptıkları faaliyetler hususunda ilk sırada bu eğitimden söz etmiştir. Katılımcıların bir kısmı hizmet içi eğitim olmadan sahada çok zorlanacağını belirtirken bir kısmı ise bu eğitimin geliştirilmesi gereken yönlerine dikkat çekmiştir. Özellikle kısa süreli yapılan eğitimlerin süreç içerisinde zamana yayılarak yapılması teklif edilmiştir. Aynı zamanda katılımcı personelin çoğunluğu tecrübe paylaşımı toplantılarını kendilerini geliştiren bir faaliyet olarak vurgulamaktadır. Konuyla ilgili bir katılımcı göreve başladığında ne yapacağını bilmediğini, tecrübe paylaşımı sayesinde sahada karşılaştıkları zorlukların üstesinden geldiğini sözlerine eklemiştir. Bu bağlamda KYK yurtlarında barınan ve Başkanlık personeli ile iletişimde olan üniversite öğrencileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular da personelin hizmet alanıyla ilgili eğitim alması gerektiği yönündedir. Katılımcı öğrenciler bir kısmı personele sadece dini konularda danışmadıklarını, dolayısıyla kendilerini anlamaları için psikoloji ya da rehberlik eğitimi almaları gerektiğini ifade etmiştir. Bazı öğrenciler Başkanlık personeline danıştıkları bazı konularda psikolojik desteğe de ihtiyaç duyduklarını ancak görevli personeli bu yönden eksik bulduklarını belirtmiştir.

Görüşme gerçekleştirilen personelin ekseriyeti görevlendirmelerin kısa süreli olmasının doğurduğu olumsuz durumlara işaret etmiştir. İstikrar sıkıntısının yaşanması hem öğrenciler tarafından hem de personel açısından iletişimin ön koşulu olan karşılıklı güven ilişkisinin tesis edilmesi süreçlerinin uzaması ve özellikle öğrencilerin güven kaybı yaşaması gibi öncüllerle gerekçelendirilmiştir. Bu durumda ilgili personelin talebi en az iki yıllık sürelerle görevlendirmelerin yapılmasıdır. Katılımcıların bazıları KYK yurtlarında yapılan görevlendirmeleri hastane ve cezaevlerinde yapılan görevlendirmelerle kıyaslamıştır. Bu iki alanda yapılan manevi danışmanlık ve rehberlik

görevinde söz konusu olan “yıpranma” durumunun KYK yurtları için geçerli olmadığını ifade eden katılımcılar kalıcı ya da uzun süreli görevlendirmelerin daha verimli olacağını belirtmiştir.

Pedagojik formasyon almış Başkanlık personelin, pedagojik formasyon almayan personele göre gençlerle iletişim kurma noktasında daha başarılı olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte yaşça gençlere yakın olan personelin de gençlerle nispeten daha iyi iletişim kurduğu dikkat çekerken, personelin üniversite çağında çocuk sahibi olmasının iletişim kurma noktasında en olumlu etkenlerden biri olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, üniversite öğrencileriyle iletişim kurma hususunda ve hizmet alanıyla ilgili kendisini başarılı bulan ve görevinden memnun olduğunu ifade eden personelin genel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Gençlere yakın yaşlarda olmak,
- Lisans eğitimi ile birlikte pedagojik formasyon almış olmak,
- Görevlendirmenin bireysel talebiyle gerçekleşmiş olması,
- KYK yurtlarındaki mesleki kıdemi,
- Gençlik ve eğitim ile ilgili çalışma yapmış olmak.

Katılımcı personelin KYK yurtlarında görev yapan/yapacak personele yardımcı olmak amacıyla tecrübe paylaşımı/öneri mahiyetinde dikkat çektiği konular şu başlıklar altında derlenmiştir:

- Didaktik bir dil kullanmamak,
- Öğretmen edasıyla, nasihat/vaaz modunda olmamak,
- Siyasi/ayrıştırmacı konulara girmemek,
- Genç bireyi merkeze almak.

Katılımcı personelden bazıları yurt ortamında tanınma hususunda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sebeple görevlendirmelerin KYK yurtlarının açılmasıyla eş zamanlı olarak yapılması talep edilmiştir. Bu sayede personel yurtlarda sene başında gerçekleştirilen yurt personeli ve öğrencilerin bir araya geldiği *iletişim*

toplantılarına katılma imkanı elde edeceğini belirtmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle görevlendirmelerin yurt açılmadan önce yapılmasının süreci olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Aynı zamanda personelin KYK yurtlarındaki faaliyetlerini etkileyen bir diğer faktör ise *yurt yönetimi* ile kurulan ilişkilerdir. Görüşme gerçekleştirilen katılımcı personelden meslektaşlarından bu konuda sıkıntı yaşayanlar olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Görüşme sürecinde yurt yönetimiyle yapıcı ilişki içerisinde olan personelin görevini daha verimli bir ortamda icra ettiği gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan personel kendileriyle iletişimde bulunan öğrenci profilini genel olarak şu şekilde tanımlamıştır:

- Bireysel görüşme talebinde bulunan ve faaliyetlere katılan öğrencilerin önemli çoğunluğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen gençlerdir.
- İlgili personelle iletişimini devam ettiren öğrenciler genellikle hazırlık sınıfı ya da birinci sınıf öğrencileridir.
- Personel iletişimde olduğu öğrencileri, kız öğrenciler özelinde “tesettürlü olmasa bile”, genelinin dini hassasiyeti olan öğrenciler olarak tanımlamıştır.

Personel ve öğrenci arasındaki ilişki hususunda personel; “Birinci şey öğrenciyi dinlemek” ifadeleriyle öğrencileri dinlemenin önemine dikkat çekmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular analiz edildiğinde öğrencilerin de kendilerinin dikkate alınması ve düşüncelerinin dinlenmesi hususunu vurguladığı saptanmıştır. Katılımcıların ekseriyeti bu konuyu vurgulamıştır. Personel tarafından sıkça tekrar eden bir diğer konu ise öğrenci taleplerinin sınav haftalarında bireysel görüşme noktasında yoğunlaşması diğer zamanlarda ise taleplerin faaliyetlere yönelmesi olmuştur. Bu veri ilgili uygulamanın fonksiyonuna dikkat çekmektedir. Bu veri aynı zamanda Başkanlık personelinin KYK yurtlarında görevlendirilmesi hususunun işlevine dikkat çekmesi açısından önemli bir bulgudur.

Görüşme gerçekleştirilen personele göre öğrencilerin ilgi duydukları konular ve talepleri çeşitlilik göstermektedir:

- Kız ve erkek öğrencilerde gerek dini danışmanlık alanında gerekse bireysel görüşmelerde en sık danışılan ve tartışılan konu karşı cinse duyulan ilgi noktasında birleşmektedir.
- Kötülük problemi, cemaat/tarikat meseleleri, helal/haram ilişkisi, cinsellik, ateizm, deizm, tasavvuf, dinde kadına şiddetin yeri, itikadi konular, Allah'ın merhameti gibi konular ise gerek bireysel görüşmelerde gerekse atölyelerde en sık konuşulan konular olarak saptanmıştır.

KYK yurtlarında gerçekleştirilen faaliyetler hususunda katılımcı personelin bazılarının “fon” konusunu vurguladığı tespit edilmiştir. Katılımcılar gerek yurt sınırlarında gerekse başka mekanlarda gerçekleştirilen faaliyetlerde ulaşım ve ikram gibi temel konularda sıkıntı çektiklerini belirtmiştir. Bireysel imkanlarla çözüm yolları bulduğunu belirten personel, faaliyetlerin sürdürülebilir olması amacıyla fon konusunda desteğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir.

Görüşme gerçekleştirilen gençlerin genel olarak uygulama hakkında olumlu ifadeler kullanmakla beraber çeşitli önerilerde bulundukları görülmüştür. Araştırmaya katılan gençlerin önemli bir kesiminin Başkanlık personeline devletin kurumunda çalışıyor olmaları sebebiyle güven duyduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda bir katılımcı öğrenci kitabi bilgi istemediklerini zaten kendilerinin bu bilgilere kolaylıkla ulaşabildiklerini belirtirken, bir diğeri ilgili personelin hitabetin iletişimdeki önemine vurgu yapmıştır. Bazı üniversite öğrencileri genç, dinamik, psikoloji bilgisi olan, en az yüksek lisans mezunu personelle muhatap olmak istediklerini ve profesyonel olmalarını beklediklerini belirtmiştir. Gençlerin faaliyetler noktasında özellikle “istikrar” konusuna vurgu yaptığı görülmektedir. Başkanlık personeli ile güncel meseleleri dini perspektiften ele almak istediklerini belirten bazı öğrenciler, beklentilerinin hayata dini bir bakış açısı kazanmak olduğunu vurgulamıştır.

Öneriler

- Personele yönelik önerilerin başında görüşme verilerinden elde edilen bulgulardan hareketle; görevlendirmesi yapılacak personelde manevi danışmanlık

ve rehberlik alanında herhangi bir ihtisas programına katılmış olma ya da ilahiyat lisans eğitimi ile çift ana dal programı kapsamında psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik gibi bölümlerden birinden mezun olma gibi şartlar aranabilir. Araştırmada hem görevli personel hem de öğrenciler bu durumun zaruretime dikkat çekmiştir.

- İlgili personelin gençlerin anlam dünyalarına hitap edebilmesi amacıyla sadece ilmi yönden değil sosyal aktiviteler alanında da kendisini geliştirmesinin önü açılması gerekmektedir.
- Personelin etkili iletişim ilke ve yöntemleri, hedef kitlenin gelişim ve öğrenme özellikleri ve problem çözme becerisi noktalarında desteklenmeleri gerektiği düşünülmektedir. Yukarıda belirtilen personel yeterlikleri ilgili uygulamanın paydaşlarının da dahil olduğu yetki, görev tanımı ve statü gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Bu vakıalar gözetilerek yapılacak düzenlemeler personelin kendi yeterliği noktasında daha net bilgi sahibi olmasına yardımcı olacaktır. Böylelikle Başkanlık tarafından belirlenen personel özel alan yeterlikleri revize edilebilir ve eksiklikler kapatılabilir. Statüsü tescillenen ve görev alanının sınırları netleştirilen personelin görevli olduğu yurt yönetimiyle ilişkisinde de olumlu yönde gelişme olacağı ön görülmektedir.
- Sınav dönemlerinde bireysel görüşme taleplerinin yoğunlaştığı, bu zamanların dışında ise çoğunlukla faaliyetlere katılım talebinin daha yoğun olduğu tespiti yukarıda aktarılmıştı. Bu durumun göz önünde bulundurulması ve programların bu veriler çerçevesinde organize edilmesi hem öğrencilerin taleplerinin karşılanması hem de faaliyetlere katılımın yeterli olması gibi hususlarda olumlu etki sağlayacaktır.
- Görüşmelerde personel ve öğrencilerden elde edilen veriler öğrencilerin daha çok itikadi konular noktasında danışmanlık talep ettiğini, sorular sorduğunu göstermektedir. Başkanlık tarafından bu verilerin değerlendirilmesi, organizasyonların ve personel verimliliğinin bu bağlamda desteklenmesi uygulamanın geliştirilmesi noktasında önemli bir etkidir. Araştırma verileri gençlerin sorularının Başkanlık personeline ciddi bir donanımı gerekli kıldığını göstermektedir.

- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında görevlendirmesi yapılacak olan personel hususunda branşlar özelinde çalışma koşulları ve içerikleri belirlenmelidir. Böylelikle personel görev alanında uzmanlaşma sağlayabilir ve aidiyet bilinciyle görevini ifa edebilir.
- Sosyal medyanın aktif olarak kullanılması amacıyla, sosyal medya uzmanlarıyla birlikte yürütülecek çalışmalar kapsamında gençlerin ilgi alanları hakkında danışmanlıklar alınarak online kültür ve sanat toplantıları organize edilebilir.
- Uygulama kapsamında düzenlenen faaliyetlerin gençlerin diline uygun, kapsayıcı, siyasi ve ayrıştııcı söylemlerden uzak organizasyonlar olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda verilen önerilere ilave olarak bazı araştırma konuları söylenebilir. Bu araştırma Başkanlık ve GSB arasında imzalanan iş birliği protokolünün üzerinden geçen zaman zarfında uygulamanın muhataplarınca; KYK yurtlarında barınan üniversite öğrencileri ve ilgili personelin bu uygulamaya yönelik deneyim ve yorumlarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda personel görevlendirmesi yapılan yurt müdürlükleri ve görevlendirme yapan müftülüklerle yapılacak görüşmeler uygulamanın içerik ve işleyişine dair önemli veriler sunabilir. Uygulamanın farklı yönlerden değerlendirilmesi daha iyi analiz edilmesine olanak sağlayabilir. Bu tez çalışması kapsamında görüşme gerçekleştirilen üniversite öğrencileri Başkanlık personeli ile iletişim halinde olan, yurtlarda organize edilen faaliyetlere katılan öğrencilerdir. Bu araştırma verileri de dikkate alınarak, söz konusu faaliyetlere katılmamış öğrencilerle uygulamanın farklı yönlerinin ele alındığı çalışmalar yapılması uygulamayla ilgili bilimsel değerlendirmelere katkı sağlayacaktır.

EK-1: Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul İl Müftülüğü İzin Belgesi

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

Sayı : 60928694-219.99-E.668739
Konu : Fatma Nur KALKAVAN' ın Tez
Çalışması

22.10.2019

MARMARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

İlgi : 08.10.2019 tarihli ve 16110545-302.08.01-E.1900277008 sayılı yazı.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencisi ve tez aşamasında olan (T.C:27596474206) Fatma Nur KALKAVAN, "Yüksek Öğrenim Kredi Ve Yurtlar Kurumu'nda Görev Yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Din Ve Değerler Eğitimi Faaliyetlerine Dair Bir İnceleme:İstanbul İli Örneği" başlıklı çalışmasına dair ilgi yazı incelenmiştir.

Kredi Yurtlar Kurumunda görevli olan personelin, ilgi (a) Genelgenin 209. maddesinin (a) bendinde, "Unvanı ve görevi ne olursa olsun, Başkanlığımız merkez ve taşra teşkilatı mensupları, ilgili mevzuatla tespit edilen Başkanlığımızın görevleri, hizmet ve faaliyetleri konusunda kesinlikle bilgi ve beyanat vermeyecektir" hususlarına riayet ederek, söz konusu anket çalışmasına isteklerine bağlı olarak katılmasına izin verilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Prof.Dr. Mehmet Emin MAŞALI
Vali a.
İl Müftüsü

Ek : İlgi yazı (1 sayfa)

T.C.	
MARMARA ÜNİVERSİTESİ	
REKTÖRLÜĞÜ	
Tarih:	23-10-2019
Sayı:	1900300707
Bürosu:	302-08-01

"Öğrenci İşl. Daire Başkanlığı"
23.10.2019
M.B.

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu hükümleri uyarınca elektronik imza ile imzalanmıştır.

Demirtaş Mah. Fetva Yokuşu Sok. No:44 Süleymaniye 34460 Fatih / İSTANBUL
0 212 512 23 20
0 212 512 32 52

Bilgi için:Mücahit YÜKSEL
Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
Telefon No:(212) 512 23 20-143

(KEP)

EK-2: Katılımcı Personelin Demografik Bilgileri

No	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	KYK İş Deneyimi	Kod
1	K	Lisans	1 Yıl	P1, K, Lisans, 1Yıl
2	K	Yüksek Lisans	4 Yıl	P2, K, Yüksek Lisans, 4 Yıl
3	K	Lisans	1 Yıl	P3, K, Lisans, 1Yıl
4	K	Lisans	2 Yıl	P4, K, Lisans, 2 Yıl
5	K	Lisans	3 Yıl	P5, K, Lisans, 3Yıl
6	K	Doktora	1 Yıl 2 Ay	P6, K, Doktora, 1Yıl-2Ay
7	E	Yüksek Lisans	2 Yıl	P7, E, Yüksek Lisans, 2 Yıl
8	E	Lisans	3 Yıl	P8, E, Lisans, 3 Yıl
9	E	Yüksek Lisans	3 Yıl	P9, E, Yüksek Lisans, 3 Yıl
10	E	Lisans	2 Yıl	P10, E, Lisans, 2 Yıl
11	E	Yüksek Lisans	2 Ay	P11, E, Yüksek Lisans, 2 Ay
12	E	Lisans	2 Yıl	P12, E, Lisans, 2 Yıl

EK-3: Katılımcı Öğrencilerin Demografik Bilgileri

No	Cinsiyet	Bölüm	Sınıf	Kod
1	K	Siyasal Bilgiler	3. Sınıf	Ö1, K, Siyasal Bilgiler, 3. Sınıf
2	K	Beslenme ve Diyetetik/Psikoloji	4. Sınıf	Ö2, K, Beslenme ve D./ Psikoloji, 4. Sınıf
3	K	Sınıf Öğretmenliği	3. Sınıf	Ö3, K, Sınıf Ö, 3. Sınıf
4	K	İşletme	4. Sınıf	Ö4, K, İşletme, 4. Sınıf
5	K	Biyomühendislik	4. Sınıf	Ö5, K, Biyomühendislik, 3. Sınıf
6	K	Siyasal Bilgiler	4. Sınıf	Ö6, K, Siyasal Bilgiler, 4. Sınıf
7	K	PDR	2. Sınıf	Ö7, K, PDR, 2. Sınıf
8	K	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	3. Sınıf	Ö8, K, Siyaset, 3. Sınıf
9	K	Hemşirelik	2. Sınıf	Ö9, K, Hemşirelik, 2. Sınıf
10	K	Sağlık Bilimleri	3. Sınıf	Ö10, K, Sağlık, 3. Sınıf
11	E	Siyasal Bilimler ve Kamu Yönetimi	2. Sınıf	Ö11, K, Siyasal Bilimler, 2. Sınıf
12	E	Edebiyat	4. Sınıf	Ö12, E, Edebiyat, 4. Sınıf
13	E	Bilgisayar Öğretmenliği	2. Sınıf	Ö13, E, Bilgisayar Ö., 2. Sınıf
14	E	Sağlık Bilimleri	3. Sınıf	Ö14, E, Sağlık, 3. Sınıf
15	K	Okul Öncesi Öğretmenliği	3. Sınıf	Ö15, K, Okul Ö.Ö., 3. Sınıf
16	E	Eczacılık Fakültesi	3. Sınıf	Ö16, E, Eczacılık, 3. Sınıf
17	E	Teknoloji Fakültesi	3. Sınıf	Ö17, E, Teknoloji, 3. Sınıf
18	E	Bilgisayar Öğretmenliği	1. Sınıf	Ö18, E, Bilgisayar Ö., 1. Sınıf
19	E	Okul Öncesi Öğretmenliği	3. Sınıf	Ö19, E, Okul Ö.Ö., 3. Sınıf
20	E	Hemşirelik	3. Sınıf	Ö20, E, Hemşirelik, 3. Sınıf

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol.** Ankara: 2011.
- Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı İş Birliği Protokolü.** Ankara: 2019.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İş Birliği Protokolü.** Ankara: 2011.
(<https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/isbirligiProtokolleri/Aile%20ve%20Sosyal%20Politikalar%20Bakanligi.pdf>) (29.07.2020)
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İş Birliği Protokolü.** Ankara: 2018.
- Albayrak, Sadık. **Türkiye'de Din Kavgası.** İstanbul: Feyiz Yayınevi, 1973.
- Altaş, Nurullah. “Cami Dışı Din Etkinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Temel Kavramsallaştırmalar: Dinî Danışmanlık ve Manevî Sosyal Hizmetler”, **Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-II.** Ankara, 2012, ss. 295-318.
- Altaş, Nurullah. “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri: Türkiye Uygulaması Üzerine DeneySEL Bir Araştırma”. **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1999, C. XXXIX, ss.599-600.
- Altaş, Nurullah. “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 1997).
- Altıkulaç, Tayyar. “Nasıl Bir Diyanet”. **Diyanet Aylık Dergi.** Sayı:11, 1991.
- Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (**KHK-703**).
(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>) (02.01.2020)
- Asutay, Hikmet. “Gençliğin Dili”. **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** Cilt.3, Sayı.2, 2001.
- Ayhan, Halis. **Türkiye’de Din Eğitimi.** 2. Basım. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Ayten, Ali, Mustafa Koç, Nuri Tınaz, **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I-II,** İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2016.
- Ayten, Ali. **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları,** İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2017.

Aytürk, Nihat, Yaşar Çelik ve Enver Şahinarslan. **Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, APK Dairesi Başkanlığı, 1987.

Başgil, Ali Fuad. **Din ve Laiklik**. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011.

Bilecik, Sümeyra. “Huzurevlerinde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri: İhtiyaçlar, Beklentiler, Sorunlar”. Ali Ayten vd. (ed.). **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-II**. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2016.

Bulut, Mehmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE: 1997.

Bulut, Mehmet. "Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi". **Diyanet İlmî Dergi**. Cilt.35, Sayı.4, 1999, ss. 113-128.

Cebeci, Suat, **Dini Danışma ve Rehberlik**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Coşkunsever, Asude. **Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik**. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018.

Çakır, Ruşen ve İrfan Bozan. **Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün Mü?**. İstanbul: TESEV Yayınları, 2005.

DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü. **Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri**. Ankara, 2014.

Diyanet İşleri Başkanlığı. **Aile ve Dini Rehberlik Büroları**. (<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Detay/99/aile-ve-dini-rehberlik-büroları>) (19.06.2020)

Diyanet İşleri Başkanlığı. **Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi**. Ankara: 2015.

Diyanet İşleri Başkanlığı. **Eğitim Hizmetleri**. (<http://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/teskilatsemasi>) (19.01.2020)

Diyanet İşleri Başkanlığı. **2010 Faaliyet Raporu**. Ankara, 2010.

Diyanet İşleri Başkanlığı. **2017 Faaliyet Raporu**. Ankara, 2017.

Diyanet İşleri Başkanlığı. **2018 Faaliyet Raporu**. Ankara, 2018.

Diyanet İşleri Başkanlığı. **2019 Yılı Faaliyet Raporu**. Ankara, 2019.

Diyanet İşleri Başkanlığı. **Diyanet Radyo**. (<http://www.diyametradyo.com/diyamet-radyonun-acilisi/>) (18.12.2019)

- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Gençlik Çalışmaları Yönergesi**. Madde-5. Ankara, 2018.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Hac ve Umre Hizmetleri**.
(<https://hacumre.diyamet.gov.tr/sayfa/53/tanitim>) (05.08.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Hakkımızda**. (<https://kurul.diyamet.gov.tr/Hakkimizda>)
(05.08.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği**. Ankara: 2012.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik**. Madde: 3.
(<https://dergi.diyamet.gov.tr/makaledetay.php?ID=32019#>) (29.07.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Kurumsal**. (<https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>) (05.08.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Manevi Danışmanlık Hizmetleri**.
(<https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Engellilere%20Yönelik%200Manevi%20Danışmanlık%20Hizmetleri%20Yönergesi.pdf>) (05.08.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Mushafları İnceleme**.
(<https://mushaflariinceleme.diyamet.gov.tr/sayfa/53/tanitim>) (05.08.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Personel Yeterlikleri**. Ankara: 2014.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Sosyal Hizmet Kurumlarında Yürütülen Din Hizmetleri**.
<https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Sosyal-Hizmet-Kurumlarında-Yürütülen-Din-Hizmetleri.aspx> (28.07.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Sosyal Kültürel İşbirliği Protokolleri**.
(<https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/SosyalKulturelIsbirligiProtokolleri/Yesilay%20Protokolü.pdf>) (05.08.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Tanıtım**.
(<http://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/sayfa/16/Tanitim>) (05.01.2019)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Tarihçe**.
(<https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Tanitim.aspx>) (19.01.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **Temel İlke ve Hedefler**. (<https://diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay//3/diyamet-isleri-baskanligi-temel-ilke-ve-hedefleri>)
(09.01.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. **TRT Diyanet TV**. (<https://www.diyamet.tv/trt-diyamet-tv-hd-yayina-gecti>) (18.12.2019)
- Doğan, Recai. “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, ed.Recai Doğan ve Remziye Ege. **Din Eğitimi El Kitabı** içinde. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016, ss.278-279.

Davut, Dursun. **Siyasî-İdarî Sistemle İlişkileri Açısından Din Bürokrasisi: Yapısı, Konumu ve Gelişimi**. İstanbul: İşaret Yayınları, 1992.

Evkaf Umum Müdürlüğü (EUM) Bütçe Kanunu, 1931.

Gündüz, Turgay. “İslâm’ın Eğitim Anlayışı Çerçevesinde Gençlik Dönemi Din ve Ahlâk Eğitimine Yeni Bir Bakış”. **Gençlik Dönemi ve Eğitimi II, Tartışmalı İlmi Toplantı**. Bursa, 2003.

Gürel, Emet ve Merba Tat. “SWOT analysis: a theoretical review”. **Journal of International Social Research**. Cilt.10, Sayı.51, 2017.

Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İş Birliği Protokolü. 2015.
(<https://www.saglik.gov.tr/TR,558/hastanelerde-manevi-destek-sunmaya-yonelik-isbirligi-protokolu-imzalandi.html>) (18.07.2020)

Hasta Hakları Yönetmeliği.
(<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>) (18.07.2020)

Hökelekli, Hayati. **Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi**. İstanbul: DEM Yayınları, 2006.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği.
(<https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezleri-yonetmeligi/>) (28.07.2020)

Işık, Harun ve Abdullah Demir. **Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. **1-5 Kasım 1993 Din Şurası**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1995, C.1, s.705.

İnce, Abdullah, Nesibe Saliha Mutlu, Sümeyye Beyza Ergün, “Gençlik Döneminde Din (Doğu Marmara Bölgesi 18-24 Yaş Örneği)”, **Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri**. Ed. Abdullah İnce, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016, (73-90)

Kara, Seyfullah. “Modern Din Hizmetlerinde İhmal Edilmemesi Gereken Kitle: Gençlik”. **1. Din Hizmetleri Sempozyumu**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 2008, ss.222-230.

Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 17. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2007.

Kimter, Nurten. “Gençlikte Din ve Depresyon: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma”. **Ekev Akademi Dergisi**. Cilt.18, Sayı. 60, 2014.

- Kocaman, Kasım. “Yaygın Din Eğitimi İletişimi Sürecinde Hedef Kitlenin Özelliklerini Bilmenin Önemi”. **Electronic Turkish Studies**. Cilt.8, Sayı.12, 2013, ss.737-749.
- Koç, Ahmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi”. **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**. Cilt.8, 2001, ss.139-170.
- Koç, Ahmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi”. **Din Hizmetleri ve Din Eğitiminde Türkiye Tecrübesi-Diyanet-İlahiyat-İmam-Hatip**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, ss.113-173.
- Koç, Mustafa. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”. Ali Ayten, Mustafa Koç ve Nuri Tınaz (ed.). **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik** içinde. Ankara: Dem Yayınları, 2016, ss.339-442.
- Koştas, Münir, **Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış**. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü. **Tarihçe**. (<https://kygm.gsb.gov.tr/Sayfalar/2397/2387/Tarihce>) (02.08.2020)
- Kurt, İsmail, Seyit Ali Tüz, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**, İstanbul: İslami İlimler Araştırmaları Vakfı, 2000.
- Kurt, İsmail, Seyit Ali Tüz, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi II**, Ed. Hayati Hökelekli, İstanbul: İslami İlimler Araştırmaları Vakfı, 2003.
- KYK’lı Gençlerden Kurslara Büyük İlgi**. (<https://kygm.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/49360/kykli-genclerden-kurslara-buyuk-ilgi.aspx>) (02.08.2020)
- Lewis, Bernard. **Modern Türkiye’nin Doğuşu**. Çev.Metin Kırıatlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Maçın, Hasan, Muhammet Çevik, Ayşenur Akay, Üniversite Öğrencilerinin Manevi Danışmanlık ve Dini Destek İhtiyacı: Adıyaman Üniversitesi Örneği. **Adıyaman Üniversitesi İslami Araştırmalar Dergisi**. 2020/1, ss.38-54.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi, “Gençlik Değerler ve Din”, **Küreselleşme Ahlak ve Değerler**. Ed. Yurdağül Mehmedoğlu, Ali Ulvi Mehmedoğlu, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006, (251-309).
- Özdemir, Saadettin. “Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri”. **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı: 25, 2012.
- Özdemir, Saadettin. “Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (ed.). **Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri** içinde. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2017.

Özdemir, Şuayip. “Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık”. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (ed.). **Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri** içinde. Ankara: Gündüz Yayıncılık, 2012.

Peker, Hüseyin. “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (ed.). **Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri** içinde. Ankara: Gündüz Yayınları, 2012, ss.341-356.

Resmi Gazete. sy.3035, Tarih: 22 Haziran 1935.

Resmi Gazete. sy.18059, Tarih: 27.05.1983.

Resmi Gazete. sy.27640, Tarih: 13 Temmuz 2010.

Resmi Gazete. sy.27988, Tarih: 8 Temmuz 2011.

Resmi Gazete. sy.29310, Tarih: 29 Mart 2015.

Resmi Gazete. sy.29796, Tarih: 9 Ağustos 2016.

Resmi Gazete. sy.29899, Tarih: 25 Kasım 2016.

Resmi Gazete. sy.30929, Tarih: 25 Ekim 2019.

Sammut-Bonnici, T. ve David Galea. “PEST analysis”, **Wiley Encyclopedia of Management**. C.L. Cooper, J. McGee ve T. Sammut-Bonnici (ed.). ([doi:10.1002/9781118785317.weom120113](https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom120113))

Seyyar, Ali. “Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimleri ve Diyanet”. **IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri**. Ankara: 2009, ss.75-76.

Sitembölükbaşı Şaban. **Türkiye’de İslam’ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)**. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara: 1995.

Söğütlü, Aziz. “Çocuk Refahı Alanında Çalışan Personelin Sevgi Evleri Modeline Yönelik Değerlendirmeleri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi** Hacettepe Üniversitesi SBE, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı: 2015.

Subaşı, Necdet. “Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları”, **Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam Sempozyumu**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Şirin, Mustafa Ruhi. “Çocuk ve Gençlere Yönelik Dini Yayınların Mevcut Durumu ve Geleceğe Yönelik Öneriler”. **Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004, ss.81-88.

Tarhanlı, İhtar B. **Müslüman Toplum "Laik" Devlet: Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı**. İstanbul: Afa Yayınları, 1993.

- Taş, Kemaleddin. **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**. İz Yayıncılık, 2002.
- Tosun, Cemal. **Din Eğitimi Bilimine Giriş**. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2001.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. **On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Madde 642.** (<https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Detay/323/baskanligimiz-ile-kyk-arasinda-protokol-imzalandi>) (13.07.2020)
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. **On Birinci Bütçe Başkanlığı (2019-2023)**. Ankara: Temmuz 2019.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. **2018 Yılı Faaliyet Raporu.** (http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/RqI2i+ACSHB_2018_FAALIYE_T_RAPORU.pdf) (27.07.2020)
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. **2019 Yılı Faaliyet Raporu.** (http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/pijZ2+ACSHB_2019_Faaliyet_Raporu.pdf) (27.07.2020)
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Arasında İş Birliği Protokolü.** Ankara: 2015.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İş Birliği Protokolü.** Ankara: 2015.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı **Kurumsal Tarihçe,** (<https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1>) (01.01.2020)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı **Stratejik Plan 2019-2023**, Ankara: 2018.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1: **Okuma Salonları**. Ankara: 2017.
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü. **Stratejik Plan 2018-2022.**
- Yıldırım, Ali, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Yılmaz, Hüseyin. "Hedef Kitleyi Sosyalleştirici Özelliği Açısından Cami Eğitimi: Birlik ve Beraberlikte Cami ve Din Görevlilerinin Rolü", **8. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri**. İstanbul, 2017.
- Zengin, Zeki Salih. "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim Öğretim", Recai Doğan ve Remziye Ege (ed.). **Din Eğitimi El Kitabı** içinde. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı **Şeriye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun.**

(<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/63.pdf>)

22.8.1961 Tarih ve 351 sayılı **Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunu.**

(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.351.pdf>)

4.11.1981 Tarih ve 2547 sayılı **Yükseköğretim Kanunu.**

(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf>)

3.3.2004 Tarih ve 5102 sayılı **Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun.**

(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5102.pdf>)

